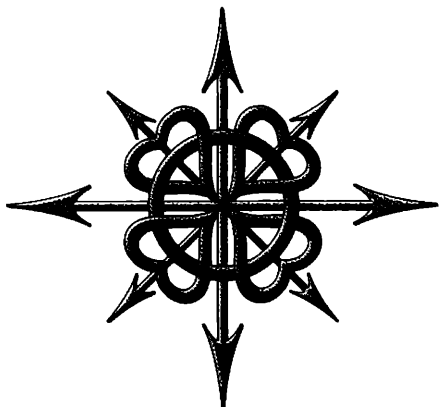

A Fordulat

**„HITVILÁG, MÍTOSZOK, LEGENDÁK”
SZEKCIÓ**

Szekcióelnök: Molnár V. József

„HITVILÁG, MÍTOSZOK, LEGENDÁK” SEKCIÓ

Szekcióelnök: *Molnár V. József*

A szekció előadásainak helye: *MVSZ-Magyarok Háza, Csontváry-terem*

2008. augusztus 17. (vasárnap)

- 9:30 – 10:00 *Dr. Grandpierre Attila*
Az emberiség történetének kulcsszereplői: az ősi mágusok tudományos-vallásos világképe
- 10:00 – 10:30 *Gondos Béla*
Legősibb templomaink a körtemplomok
- 10:30 – 11:00 *Molnár V. József*
A magyarság ősi tűztisztelete
- 11:00 – 11:30 szünet
- 11:30 – 12:00 *Dr. Aradi Éva*
A kusánok vallása
- 12:00 – 12:30 *Szőke István Atilla*
Megszentelt múltunk magyar mesét mond
- 12:30 – 14:00 ebédszünet
- 14:00 – 14:30 *Dr. Harangozó Imre*
Újabb adalékok a hagyományos magyar hitvilág keleti párhuza-
mainak vizsgálatához
- 14:30 – 15:00 *Lépő Zoltán*
Keleti szakrális elemek a magyar népművészetben és a középkori európai művészetben
- 15:00 – 15:30 *Hampó József*
A népmesék Tündér Szép Ilonája /zenemű/
- 15:30 – 16:00 *Dr. Gyárfás Ágnes*
Lugal geme nagy úrasszony, aki Magar
Szakrális sztereotípiák a mezopotámiai turánok pecséthengerein"

- 16:00 – 16:30 szünet
- 16:30 – 17:00 *Dr. Marton Veronika*
Gizella, az első magyar királyné
- 17:00 – 17:30 *Dr. BunyevácZ Zsuzsa*
A Grál legendák és a magyar őstörténet
- 17:30 – 18:00 *Dr. Balogh Sándor*
Hitvilágunk, mítoszaink
- 18:00 – 18:30 *Dúcz László*
Ősanyától a Boldogasszonyig
- 18:30 – 19:00 *Dr. Cey-Bert Róbert Gyula*
A hun-magyar ősvallás istenfogalma
- 19:00 – 19:30 *Csik-Huszák Gabriella*
Részlet Kabay Lizett Százszorszúz c. munkája kéziratából, most
megjelent posztumusz hatodik könyvéből

Dr. Grandpierre Attila

a fizikai tudományok (csillagászat) kandidátusa

Az emberiség történelmének kulcsszereplői: az ősi mágusok tudományos-vallásos világképe

Az ősi mágusokról a mai köztudatban rendkívül zavaros és felszínes kép él. Ezzel szemben kimutatható, hogy a mágusoknak köszönhető az ókori magaskultúrák; ők voltak a ma „kultúrhősök”-ként ismert szereplők, a kínai, ind, perzsa, görög, magyar, germán, skandináv, egyiptomi stb. kultúrák megalapítói. Közülük egy-eket név szerint ismerünk. Nemrég felszínre került régészeti leletek segítségével tárgyi kultúrájukról, öltözködésükről, sőt természettudományos világképükről is fogalmat alkothatunk, s körvonalazhatók történelemalakító szerepük térbeli és időbeli határai is. A mágusok tudása az emberré válás korának feltáratlan, rendkívüli folyamataiban gyökerezik. Ez a tudás életfontosságú a mai, görög-római civilizáció szemléletének meghaladásához, a magyarság és az emberiség túléléséhez.

The religious-scientific world picture of the ancient Magi playing a key role in the history of mankind

Today we have only a confused and superficial picture about the ancient Magi. Yet it is possible to show that the ancient high cultures are due to them. They were the „culture heros” founding the culture of ancient China, India, Iran, Greece, Hungary, Germany, Scandinavia, Egypt etc. Recently a whole series of archeological findings surfaced and they help to form a picture about their material culture, clothing and even about their world picture. The knowledge of the ancient Magi is rooted in the unexplored, yet extraordinary realm of becoming Homo. This knowledge is vital in transcending the limits of graeco-roman civilization, securing the survival of Hungarians, and, in general, of mankind.

Az ősi mágusokról a mai köztudatban rendkívül zavaros és felszínes kép él. Ezzel szemben kimutatható, hogy a mágusoknak köszönhetőek az ókori magaskultúrák; ők voltak a ma „kultúrhősök”-ként ismert szereplők, a kínai, ind, perzsa, görög, magyar, germán, skandináv, egyiptomi stb. kultúrák megalapítói. Közülük egyeseket név szerint ismerünk. Nemrég felszínre került régészeti leletek segítségével tárgyi kultúrájukról, öltözködésükről, sőt természettudományos világképükről is fogalmat alkothatunk, s körvonalazhatók történelemalkító szerepük térbeli és időbeli határai is. A mágusok tudása az emberré válás korának feltáratlan, rendkívüli folyamataiban gyökerezik. Ez a tudás életfontosságú a mai, görög-római civilizáció szemléletének meghaladásához, a magyarság és az emberiség túléléséhez.

A mágusok rövid ismertetése

Meg kell különböztetnünk az ősi, Zarathusztra fellépése előtti mágusokat a Zarathusztra utáni és a modern kor mágusaitól. Ez utóbbiaktól eltérően az ősi mágusok nem kinyilatkoztatásra, hanem az emberiség őstudására építettek, az őstudás természetes világképének alapján álltak (Grandpierre A., a továbbiakban: GA, 2006, Karácsony. Barrus Könyvkiadó, 211; GA, 2007, Királyi mágusok ősnépe: a magyar. Hun Idea Könyvkiadó, Budapest).

A „mágus” (mag, magas, magától való, magától mozgó, magasztos) szó világszó, kisugárzása az egész világra kiterjed. Innen ered a 'magiszter', rövidében a 'mester' világszó éppúgy, mint a gazdagságukat jelző 'mágnás', a fenséget jelentő, dzs-vel ejtendő „majestic”, a szintén dzs-vel ejtendő „major”, vagy a nagyságot jelentő „magna” latin szó. „Mag” szavunk nemcsak a terményt jelenti, héjastul, hanem ennek belsejét, csiráját, amely az egésznek *lényegét*, s mintegy *lelkét* teszi (Czuczor-Fogarasi, 1867, 4: 25). A magból magától magasra nőtt fa és a nála összehasonlíthatatlanul kisebb mag közötti óriási különbség egyetlen, láthatatlan tényező: a magban rejlő életerő, a mag-erő. Alapvető tény, hogy a magban rejlő életerő messze meghaladja az élettelen anyag képességeit. A magban ott rejlik a magasság, a nagyság.

Az ősi mágusok (a továbbiakban: a mágusok) az egységes őstudás-ősvallás hordozói, az első emberiség (GA, 2007, Királyi mágusok ősnépe: a magyar. Hun Idea) kozmikus beavatásának folytatói, az emberiség eltemetett történelmének kulcsszereplői, a földkerekség évmillióinak legfőbb alakítói. Ők tanították meg a jégkorszak utáni emberiséget a csillagászatra, a matematikára, a jogtudományra, a művészetekre, a társadalmi intézményekre. A mágusok a kozmikus erőket hordozó élettörvényeket éppen úgy, sőt, még inkább tanulmányozták, mint az élettelen világ jelenségeit irányító fizikai törvényeket. Mert ők nemcsak azért művelték a tudományokat, hogy anyagi javakat hozzanak létre; hanem elsősorban azért, hogy az emberiséget boldogabbá, lelkiileg és szellemileg is gazdagabbá tegyék, felemeljék. Tudták és tanították, hogy *a tudás a legfőbb ajándék*, amivel ember rendelkezhet, és minden, amit az ember egyéni és közösségi életében elérhet, elsősorban és alapvetően a tudástól függ. A filozófia a leghasz-

nosabb tevékenység minden közül. Valóban, érdemes meggondolni, mivé lett volna az emberiség a tudás nélkül?

„A mágusok voltak jó néhány nagy görög gondolkodó tanítómesterei, mint például Püthagorasz, Démokritosz, Platón” – írja Gnoli a „The Encyclopedia of Religion” „Magi” címszavában (a forrásokat lásd Grandpierre K. Endre – GA, 2006, Atilla és a hunok. NapKút Kiadó; a továbbiakban GKE-GA, 2006), akárcsak Empedoklesz és Prótágorasz tanítói, és a perzsa hercegek tanítói. A szkíta-magyar Abaris (Avar), Püthagorasz tanítója és társai az ókori görög kultúra felemelését segítették (GA, 2001). Meuli (1935) viszont felismerte, hogy a látnokok, **mágikus tanítók** a görögöktől északra lakó **szkitáktól** mentek a **görögökhöz** (ld. még Dodds, 1951; magyarul 2002, 115.). Az ókor egyetlen papsága sem volt híresebb a mágusoknál (Gnoli, u. ott). „A mágusok a Nap-kultusz papi kasztja” (Redards, 1965).

Arisztotelész szerint a mágusok „...azt állítják, hogy a csillagok tűzből állnak; hogy a Hold azért fog, mert eltakarja a Föld árnyéka; hogy a lélek túléli a halált; hogy az esőt a légkör változásai okozzák; minden más jelenségre **fizikai magyarázatot** adnak. Ők fektették le a jog alaptörvényeit. Azt állítják, **ők találták fel a geometriát, a csillagászatot, az aritmetikát**” (Diogenes Laertius, i. sz. 200/1958, Vol. I, 3). Knidoszi Eudoxosz, aki a jelek szerint Platón Akadémiájának vezetője volt Platón távollétében, azt szerette volna, ha a mágusok tanításait a legnemesebb és leghasznosabb filozófiai iskolának ismerik el (Livingstone, 2002). „Platón gyakran megemlékezett róla, hogy mind ő, mind Püthagorasz legjobb és legnemesebb tanait a mágusoktól tanulták” – írja alexandriai Kelemen „Stromata” c. művének I. könyvében, a XV. fejezetben (<http://www.thedyinggod.com/chaldeanmagi/sources/clement.html>, 2. o.), majd hozzáteszi: a filozófiát az ókori görögök előtt, velük szomszédos népek a világon a leghasznosabb tevékenységnek tartották (<http://www.thedyinggod.com/chaldeanmagi/sources/clement.html>, 3. o). Ezeket a filozófus népeket nevezték gyakran az ókori görögök barbároknak. S tegyük hozzá, az ókorban a filozófia még a természettudományokat is magába foglalta; a mágusok világmépében pedig az őstudás a filozófiát, a természettudományt, társadalom- és jogtudományt és az ősvallást foglalta egységes rendszerbe. Dio Khüszosztomosz (kb. i.sz. 40-112) szerint „a mágusok olyan emberek, akik a legméltóbbak az igazsághoz”.

Az ókor egyetlen papsága sem volt híresebb a mágusoknál (Gnoli, u. ott). „A mágusok a Nap-kultusz papi kasztja” (Redards, 1965). A Napvallású szkíták és mágusok őst, a mitológiai Kust, Nimród ősatyját „Nap”-ként tisztelték, Magógnak és mágusnak is nevezték – írja Bryant (1807; idézi Oláh, 1985, 16). A magyar ősvallást őrző Árpád-kori magyarokhoz látogató bizánci és nyugati misszionáriusok a magyar vallás papjait „mágusok” néven említették (Dömötör Tekla, 1995, 530.). A 14. századból származó Bécsi Krónika „Magos”-ok néven említi a mágusokat (A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára, 1970, 2: 816.). A Kassai Kódex-ben főljegyzett középkori magyar inkvizíciós perek jegyzőkönyvei a magyar vallás papjait mindig „mágus”-ként, az öreg főpapokat „pontifex magorum” néven illetik (Fehér Mátyás Jenő, 1999, 197.).

Kiss Bálint „Magyar Régiségek” (1839, 231.) című könyvében így ismerteti a mágusokat: „A Madaj-arok=Madjarok, vagy mint későbbben nevezték, Médusok

közül való Mágusok voltak a régi időkben a bölcsek, a tudósabb emberek. Ők tanították az Istenről való tudományt, a Physicát, Astronómiát és Orvosi tudományt... Azt hitték felőlük, hogy ők a közönséges embereknel feljebbvalók, az Isten baráti. Ezek közül választattak a tanítók, papok, előjárók, törvénytévők, s még a királyi tanácsosok is." A méd törzsek között „nevezetesebbek voltak a Mágusok (a 'Mag, vagy mint a Persák mondják, Mog nemzetség), kik legelőször adták magokat a tudományoknak és hasznos mesterségeknek tanulására. Ezek voltak a médus nyelvnek szerkezői, terjesztői, és amint esméretük nevedett, úgy a szóknak is szaporítói; ezek formálták ki a betűket a szókhöz, a számokat a menységhez alkalmaztatva; ezek voltak a **hasznos mesterségeknek, találmányoknak legelső terjesztői**; ők tanították az orvosi tudományt [ezért hívják világszerte ma is az **orvostudományt** a méd mágusokról mediciná-nak – GA], a földi és égi testek esméretére oktatták az embereket; ők tették jegyzésbe a megtörtént dolgokat. A mindenek legelső okának és kormányzójának az Istennek esméretére és tiszteletére, ők vezérlették az ő idejükbélieket – intették a rosznak eltávoztatására, a jónak cselekedésére, egy szóval **ők voltak az ázsiai népeknek legelső tanítói, tanácsadói és papjai**. Az ő útmutatásuk szerint gyakorolták a vallás ceremóniáit...terjesztvén a **tudományokat és mesterségeket**; a **philosophusok**, a tudományok és szép mesterségek baráti." (Kiss, 1839, 143–144.)

A világ egyik legtekintélyesebb értelmező szótára, a húsz kötetes „The Oxford English Dictionary” (1989, IX: 202–203) a „Magus” címszó alatt ezt írja: „Ókori perzsa papi kaszt tagja, amely az ókori történészek szerint eredetileg egy méd törzsből ered. (...) Szent Ausztin azt mondta, hogy a mágus szó káldeai nyelven annyi, mint ha azt mondanánk, **filozófus** [kiemelés – GA]; (Perzsiában) a mágusok (azaz a természet titkaiban járatos emberek)” [azaz mai szóval: **természetűdósok** – GA]; Bethulias megemlíti, hogy a párhuzamosnak is voltak mágusai (u. ott). (...) A „Magian” címszó alatt pedig (u. ott, 202–203): Akkor volt ez... amikor a **mágikus rendszer** [a természettudományok egységes rendszere, a mágikus világkép – GA, 2007] meggyökerezett Kis-Ázsiában; (...) A mágusok **pre-szemita és pre-árja** [vagyis a **szemita és árja népeknel ősi** – GA] papi törzs voltak Nyugat-Ázsiában”. Micsoda ősiség! A szemiták és az árjak (mai szakszóval: indoeurópaiak) mintegy 6 000 évvel ezelőtt tűntek fel. Ha a mágusok pre-szemiták, pre-árjak, akkor több mint 6 000 éves múltra tekinthetnek vissza, legalábbis a kőkorszakig.

Diétájuknak köszönhetően, hosszú életet éltek az emberek, akik egész kasztokat alkottak, mint például az ősi Egyiptom írástudói (akiknek a többi egyiptomitól eltérően nem kellett adót fizetniük), a történet-mondók az ősi Szíriában és Arábiában, az úgynevezett bráhmínok Indiában – olyan emberek, akik rendkívül körültekintően foglalkoztak filozófiával. És az úgynevezett mágusok, egy isteneknek szentelt profetikus kaszt, akik a perzsák, pártusok, baktriaiak, korezmiek, ariániak, szakák, médek és sok más barbár nép között laktak, akik erősek és hosszú életűek, mert mágikus gyakorlatokat végeznek, mert aprólékosan kidolgozott diétán élnek (lásd Pseudo-Lucian: Long Lives (*Macrobii*), <http://www.attalus.org/old/macrobii.html>). Az Arménia (Örményország ókori

neve), Azerbajdzsán, Kurdisztán, és Lurisztán hegységeit benépesítő különböző szkita törzsek vallása, úgy tűnik, a mágizmus. (Rawlinson: Media. <http://www.gutenberg.org/files/16163/16163.txt>)

„A káldeusok [és általában a mágusok – GA] abban tűnnek ki minden más ember közül, hogy magukat a csillagászatnak és őseik megismerésének szentelik. (...) s felhasználva a zene alapelveit, felmutatják a legtökéletesebb összhang létét a Világegyetemben a közös Egy-hez tartozás és a részek egymás iránti együttérzésében, amely részek bár térben távoliak, nem választódnak szét, amennyiben rokonságukat megőrzik. (...) Ezek a bölcs emberek úgy képzelik, hogy ez a Világegyetem, amihez tartozunk, az egyetlen, ami létezik, és [ez a Világegyetem] vagy maga az Isten, vagy magába foglalja Istent, mint a Világegyetem lelkét” – írja alexandriai Philo (<http://www.thedyinggod.com/chaldeanmagi/sources/philo.html>). A mágusok egyik fő jellemzője a Kozmosz tisztelete, kultusza, a Mindenséget átható életerő felfogása és művelése. A mágusok voltak „az emberiség legősibb tanító nemzetsége, kétségbevonhatatlanul. A mágusok részrehajlás és előítéletek nélkül dolgoznak.” (Thomas Stanley, 1655/1731, *Historia Philosophiae*, 250) Eszményük a fenséges egyszerűség és a tökéletes tisztaság (Ragozin, Z. A. 1889, *Media, Babylon and Persia*. London, T. Fisher Unwin, 103).

E rövid áttekintés szerint a mágusok az őskor és az ókor természettudósai, filozófusai, papjai, bírói, mesteremberei, a szépművesség művelői. Nézzük meg most, megtaláljuk-e ezekről a tulajdonságaikról nyomukat a kultúrtörténetben!

A Mitológiai Enciklopédia (Tokarev, 1988) szerint a kultúrhősök a tudományok, filozófia, társadalom, művészetek, mesterségek kiemelkedő tudású meghonosítói. A kultúrhős: „kultúrhérosz, szereplő a mítoszokban, aki elsőként szerzi meg vagy állítja elő az embereknek a különféle kulturális javakat (tüzet, kultúrnövényeket, mesterségeket, munkaeszközöket), bevezet egy adott társadalmi rendszert, házassági szabályokat, mágikus előírásokat, rítusokat és ünnepeket” (Meletyinszkij, 1988, *Mitológiai Enciklopédia*, I: 159). A kultúrhősök a régmúlt idők kimagasló, valóban létezett személyiségei voltak világszerte, mágikus erejük nélkül tetteik elképzelhetetlenek lennének (id. mű, 160). A Wikipedia szerint a kultúrhősök voltak azok, akik megváltoztatták a világot, mégpedig felfedezéseikkel. A tipikus kultúrhős a tűz, a mezőgazdaság, a zene, a hagyományozás, a vallás felfedezője, általában az adott nép legfontosabb legendás alakja, gyakran az uralkodó dinasztia alapítója. (http://en.wikipedia.org/wiki/Culture_hero) Az időszámításunk előtti évezredekben a „kultúrhősök” népei a történelem ezen kulcsszereplőit nem „kultúrhős”-nek, hanem mágusoknak nevezték.

Megtalálva a mágusok nyomait a kultúrhősökben, előre juthatunk, mert a kultúrhősökről ismert, hogy valódi történelmi szereplők voltak, neveik, leírásuk, tetteik is fennmaradtak. Dicinius például „csaknem az egész filozófiára kiképezte a gótokat, fizikát, csillagászatot, logikát tanított nekik. Megtanította nekik például, hogy a Nap hányszor nagyobb égitest, mint a Föld” (Iordanes, 2005, *Getica*, 56.). Dicinius dák filozófus-tanító volt, aki Erdélyből ment a gótokhoz az i.e. 1.

században, s lett a gótok kultúrhőse (GKE-GA, 2006, 150-151). Püthagorász szkíta tanítójának nevét már ismerjük: Avar (GA, 2001). Odin (nevének jelentése: Egy, lásd GA, 2006, 133-141) magyar-hun mágus és társai - a skandináv mitológia központi alakjai - a skandináv népeké, Woden és társai a germánoké (id. mű, 38-39). Stonehenge építtetője i.e. 2 300 körül magyar-hun mágus volt a Kárpát-medencéből (id. mű, 25-29). Gordon V. Childe (1962) is felismerte, hogy a kőköröket a kultúrhősök építették. Ilyen kultúrhős volt például Huang Di (továbbiakról részletesebben GKE-GA, 2006; GA, 2007), a kínai civilizáció megalapítója is, aki a kínaiakkal megismertette a tudományokat és mesterségeket. Ő találta fel a kalendáriumot (az időszámítás, a csillagászat abban a korban a mágusok „szakmá”-jához tartozott), a hagyományos kínai orvoslás medicináit (a gyógyítás is a mágusok „szakmá”-jához tartozott), a selyemkészítést (ezt a hunok találták fel! Parsell, 2004), az iránytűt, a ruhakészítést (ezt a turáni népek találták fel! Padányi, 1963, 21; Bower, 2000), ő ismertette a csillagászat törvényeit (ami szintén a mágusok szakmájához tartozott) stb. Más szóval, kiemelkedő tudású, rendkívüli bölcs (az őskor és az ókor bölcsei: a mágusok!) ember volt, aki azért jelent meg Kínában, hogy tanítsa, felemelje az ott lakókat (akárcsak a Szkítiából kirajzó mágusok, akik a görögöket tanították, ld. Dodds, 1951).

Régészeti bizonyítékok a mágusokról

2001-ben T. Douglas Price és munkatársai tollából (Price et al., 2001) alapvető jelentőségű munka látott napvilágot a nagytekintélyű „Antiquity” című régészeti szaklapban. Ebben a szerzők a legújabb stroncium-izotópos (izotóp: ugyanazon kémiai elem kicsit más atomsúlyú változata) vizsgálatokkal kimutatták, hogy a történelem előtti Európa első magasműveltsége, a vonaldíszes kerámia kultúra a mai Magyarország területéről indult ki i. e. 5700 körül, mégpedig nem egyszerűen a kultúra terjedt el, hanem a népesség, mégpedig kis csoportokban kivándorolva. A Rajnához pl. i.e. 5 500 körül érkezett meg. A vándorlók többsége magas tudással bíró fiatal nő. Ez a tény a korabeli Kárpát-medencei társadalom anyajogú (idegen szóval: matriarchális) jellegére éppúgy utal, mint a kimagaslóan magas tudás meglétére. A kimagaslóan magas tudással bíró személyeket az ős- és ókorban mágusoknak nevezték. Ha tehát a korabeli Kárpát-medencében kimagaslóan magas tudású nők éltek, akkor itt volt a mágusnők európai központja. A nők kiemelkedő szerepe a tudományos és vallási életben szintén a szkíta kultúra jellemzője (Davis-Kimball, 2001, 243). Csak megemlítjük, hogy a vonaldíszes kerámia híres lelete a szarvast ábrázoló Duestii Noi kő. Vallási életük központjában a termékenység istennője (Természet Anya, az Élő Világegyetem jelképe, Boldogasszony) áll, akit gyakran ábrázoltak kisméretű szobrokon (idoljainkon). Ezek a tények is összekötik a vonaldíszes kerámia népét a szkítákkal, a mágusokkal.

Price és munkatársai (Antiquity, 2001, 75: 593-603.) megírják, hogy Európa a vonaldíszes kerámia népének köszönheti többek között a földművelés, a házépítés, a temetkezés, a kifinomult fazekasság, a magas színvonalú kőmegmunkálás

tudományait. A stroncium-izotópokkal ugyanis a csontvázak anyagát tudták megvizsgálni, és ezekről tudták kimutatni, hogy milyen klimatikus és táplálkozási viszonyok között nőttek fel a kultúra tényleges hordozói, az emberek. Az egyes tájakra, körzetekre ugyanis más és más stroncium-izotóp arány jellemző, és ennek alapján az egyes emberek vándorlása is nyomon követhető a stroncium izotópok vizsgálata alapján. A vonaldiszes kerámia hordozóiról Európa-szerte kiderült, hogy túlnyomó részük a Kárpát-medencében született és nevelkedett, és ezeket a fizikai vizsgálattal megállapított tényeket régészeti leletek is bőségesen alátámasztják.

A királyi jogarhordozók népe

2004-ben jelent meg Blagoje Govedarica, a hamburgi egyetem régész-professzornője hatalmas monográfiája (Govedarica, 2004) „Zeptertrager – Herrscher der Steppen” címmel, 436 oldalon, 56 ábrával és 8 fényképpel. A cím magyarul: „Jogarhordozók – a puszták urai”. A jogar szó jelentése: királyi kormánypálca. A Govedarica által bemutatott régészeti feltárások arra utalnak, hogy a jogarhordozók kultúrája Erdélyből indult i.e. 5 100 körül, és több mint 2000 éven át állt fenn, legalábbis a bronzkorig. A zsugorított, guggoló testhelyzetben temetkezés megegyezik a Polgár-Csőszhalomnál i.e. 4 800 körül talált temetkezési móddal. Öt kulturális központ állt szoros kapcsolatban több mint háromezer éven át: a Kárpát-medence, a Duna torkolatvidéke, Etelköz, a Volga-Kaspi körzet és Észak-Kaukázus. A jogarak eleinte kőből készültek, és csúcsukon gyakran lófej vagy más állatfej található. A temetkezés első számú jellemzője az okkerfesték: a sírokban rendre okkerfestéket szórtak a halottra. A vörös okkerrel befestés szokása több mint 400 000 éve jelképes szerepet tölt be (Spineto, 2003, 26). Az okker festék különösen gyakran szerepel a halottakon, amiből arra következtethetünk, hogy az okkerre jellemző barnás, vörössárga festék a halott lelkének továbbélésére irányuló szándékot jelezte. Az ukrainai Szevero-Novgorod közelében talált mamutsontot is vörös okkerrel festették meg több mint 30 000 éve (Spineto, id. mű, 26). A vörös okkerfesték temetkezéssel való szoros kapcsolata a lélek túlélésének ősi, rendkívül mély múltba vezető hitét jelzi. Ennek jelentőségét pedig akkor tudjuk igazán felmérni, ha figyelembe vesszük, hogy az ókori Görögországban a lélek halhatatlanságának eszméje „idegen vércseppnek”, az ókori szkíta „samanizmusból” (helyesebben, korhű kifejezéssel: mágikus felfogásból) eredő eszmének számított a görög kultúrában (Rohde „Psyche” c. könyvéből idézi Dodds, 2002, 120; GKE-GA, Atilla és a hunok, 2006). A jogarhordozás uralkodói mivoltot jelez. Így egy olyan kultúra nyomára jutunk, amelynek feltűnő jellegzetessége, hogy társadalma egy tetegének uralkodói jelvénye volt.

A kőkörök a Kárpát-medencéből terjedtek szét

2005 júniusában bejárta a világsajtót a hír, hogy 7000 éves civilizáció nyomait találták meg a mai Ausztria, Szlovákia, Csehország, és Kelet-Németország területén, egy templomépítő népét, akik óriás, 150 méter átmérőt is elérő kört alkotó cölöpökkel kialakított, csillagászati megfigyelésekre is alkalmas, a kőkörökre emlékeztető templomokat építettek. Ez a templomépítő nép már 300 embernek óriás, Stonehenge-hez hasonló építményeket emelt. Előző könyvünkben (GKE-GA, 2006, Atilla és a hunok) kimutattuk, hogy a kőköröket Angliától a Kárpát-medencéig, és tovább, az egész ókori Szkítia területén, az Eurázsiai síkságon, és tovább, Kínában és Indiában – a szkíták-hunok-magyarok építették. A „The Independent” két cikkében azt is megírta, hogy ez az európai civilizációt megteremtő nép a Kárpát-medencéből (a mai „Észak-Szerbia és Magyarország területéről”) indult ki i.e. 4800 körül (Keys, 2005; Milmo, 2005). Ezek a cikkek megírják, hogy „ez a régészeti felfedezés átírja a történelmet”.

Királyi mágus-csillagászok arany süvegei

A „The Telegraph” 2002. március 17-i számában jelent meg Paterson (2002) cikke az „ősi varázslók” titokzatos **arany süvegeiről**. Azzal a megállapítással kezdi ismertetőjét, hogy a varázslók valóban magas, csúcsos süveget viseltek - de nem azt a gyűrött ruhából készült fajtát, amit Harry Potter szereplői, vagy Gandalf és Merlin. A **szkíta csúcsos süveg** a lánglelkűség, a láng-eszűség jelképe, azért csúcsos, mert a láng és a Nap „lángjai” („helmet structures”, sisak alakú képződmények) csúcsosak. Ezért és így tartozik össze a **Naptisztelet** a tűztisztelettel, a **tűztisztelet** a **mágikus gondolkodással**, a fizikai-biológiai-pszichológiai, egységes természettudományos világkép az ősi magyar **nemzeti jelképeket létrehozó mágikus világképpel**, a magyar világlátás legmélyebb alapjaival (lásd erről **A magyar világkép a jövőépítés alapja. MVSZVII c. tanulmányunkat** ugyanabban a kiadványban, MVSZ, 2008, Fordulat).

1. kép

A „Szaka férfi az i.e. 2. évezredből” c. képünk (1. kép) a Tárím-medencében, a mai Taklamakán sivatag területén egykor élt, i.e. 2000-ből származó szaka (közép-ázsiai szkíta) férfi ruházatát ábrázolja, ahogyan azt Dr. Kolkum Kamberi, a Natural History Museum of Los Angeles County tudományos tanácsadója, a University of Pennsylvania vendégprofesszora rekonstruálta.

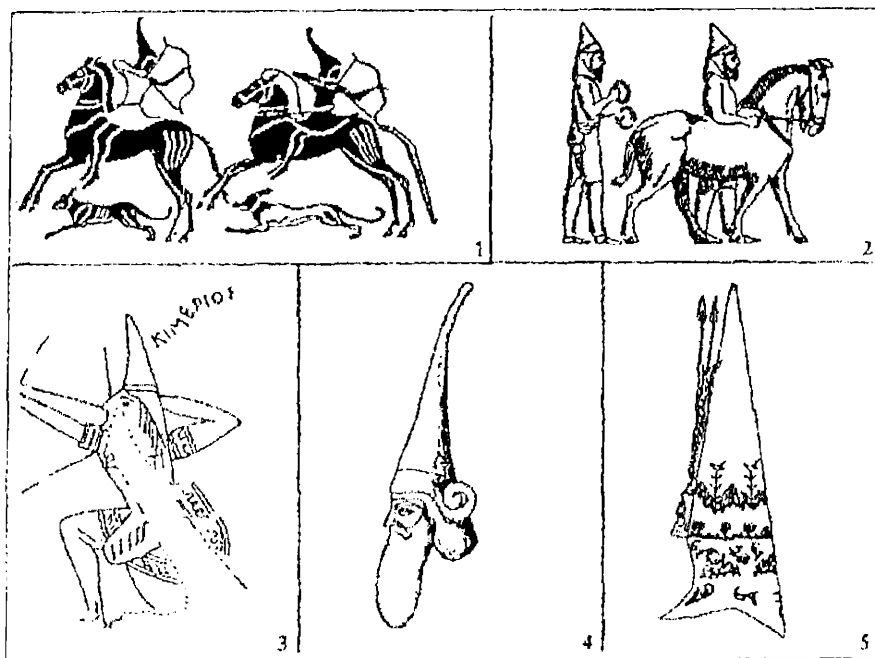

2. kép

„Arany harcos” című képünk (2. kép) a Szent Pétervár-i, világhírű Ermitázs Múzeumból való, az i.e. 4. században élt szkíta harcos arany (!) ruházatát mutatja.

A szkíta süveg

A szkíta-magyarság jellegzetes viselete a **pontszerű hegyben végződő fejviselet**. Nem tudni, mikor alakult ki ez a jellegzetes fejviselet, de az ábrázolásokból úgy tűnik, hogy lángot képvisel az ívelt, összefutó csúcsban végződő, ég felé csúcsosodó sapka.

3. kép

Kimmer, szkíta és hun süvegek

Ha így van, akkor nem egyszerű szeszélyről, hóbortról van szó, mint manapság, hanem egy, a magyarság alapkultúrájához tartozó képzet kifejezéséről: a láng-lelkűségről, a fejben lakozó láng-erő, az ész, a lélektűz kinyilvánításáról. A láng jellegzetes alakja ugyanis szintén összefutó ívekben kicsúcsosodó alakzat.

4. kép

Értelmezésünk egyik tárgyi bizonyítéka, hogy a csúcsos fejviselet az i.e. 5. évezredben már létezett a Kárpát-medencében, hiszen a Vinca-Tordos kul-

túrából fennmaradt egy ilyen fejviseletű kőszobor (4. kép: kúpos fejfedő a Kárpát-medencei Vinca kultúrából). A csúcsos főveg eszerint több mint hét-ezer éves múltra tekinthet vissza, és értelmezésünkben a lánglelkű magyarság kultúrájának megnyilvánulása. Csúcsos főveget találtak az észak-kínai Tárím-medence i.e. 2.-1. évezredéből származó világhírű múmia-síros temetőjében, europid embertani jegyekkel bíró férfin is. Az időszámításunk előtti évezredekben származó szkíta aranykincsen jól láthatók a jellegzetes szkíta csúcsos fejfedők. Jellegzetes szkíta csúcsos főveget viseltek a mész mágusok éppúgy, mint a szkíták, a hunok (ábra: hun hegyes süveg), a magyar lovasok (lásd az aquileai dóm falát díszítő magyar lovasábrázolást, Györffy-Villám, 2004, 25), és a magyar betlehemesek, egészen a legutóbbi időkig. A kimmerek és a hunok csúcsos süvege a szkíta hegyes süvegek közé tartoznak. A jellegzetes szkíta süveget viselték az Árpád-korabeli magyarok is, amely szemmel láthatólag hasonlít a népvándorlás-korabeli turáni férfi viseletére.

Tony Paterson, a Telegraph újságírója idézett cikkében (2002, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/germany/1388038/Mysterious-gold-cones-'hats-of-ancient-wizards'.html>) varázslóknak nevezi az arany süvegek viselőit, hiszen nem tudja, hogy valójában szkíta mágusokról van szó. Ezen „varázslók” olyan csillagászati jelképeket ábrázoltak az arany süvegeken, amik segítségével következtetni tudtak a Nap és a csillagok várható pályáira. Erre a következtetésre jutottak német régészek és történészek, akik azt állítják, megoldották a rejtélyt, amit ilyen különös, csodaszép, aranyból készült, kúpalakú tárgyak sorozata jelentett, amelyek Európa-szerte bronzkorszaki lelőhelyeken kerültek elő. Négy ilyen rendkívüli munkaigénnyel díszített süveget találtak Svájcban, Németországban és Franciaországban az elmúlt 167 évben. Ezek eredeti célja meghökkentően megfejthetetlennek bizonyult évtizedeken át. Néhányan úgy vélekedtek, hogy hadi viseletről van szó, mások szertartásos vázáknak vélték őket. A harmadik elmélet volt a legelterjedtebb: eszerint az arany süvegek díszek voltak csupán, amiket fa-póznák tetejére helyeztek, amelyek bronzkori kultikus helyeket vettek körbe. Most azonban a Berlieni Elő-és Korai Történelem Múzeumának történészei azt állítják, hogy közel bizonyos, hogy ezeket a rejtélyes arany süvegeket eredetileg bronzkori szentélyekben tartott szertartásokon fejdíszként viselték. Az arany süvegek viselőit „király-papoknak” nevezték, és nekik természetfeletti képességeket tulajdonítottak, mert képesek voltak megmondani a vetés, ültetés és aratás megfelelő időpontjait. „Úgy tekintették őket, mint az Idő Urait, akik számára hozzáférhető az isteni tudás, ami képessé tette őket a jövőbe látásra” - állítja Wilfried Menghin (2003), a Berlieni Elő-és Korai Történelem Múzeumának igazgatója, aki részletes vizsgálatokat végzett a Svájcban talált 3 000 éves 88,5 cm magas aransüvegen, amit 1995-ben találtak meg, és amely a következő évben a Berlieni Elő-és Korai Történelem Múzeum tulajdonába került. Menghin és munkatársai felfedezték, hogy az aransüvegen található 1 739 darab Nap- és félhold-jelkép egy tudományos kódot alkot, amely

majdnem teljesen pontosan a Meton-ciklushoz kapcsolódik, amit Meton görög tudós i.e. 432-ben fedezett fel, azaz mintegy 500 évvel az aransüveg készítése után. Ez az értelmezés megmagyarázza, mi a kapcsolat a Hold-évek és a Nap-évek között.

„Az aransüveg jelképei logaritmikus táblát alkotnak, amely lehetővé teszi a Nap és a Hold mozgásának előzetes kiszámolását” – állítja Menghin. Ez pedig azt jelzi, hogy ezek a bronzkorban élő emberek már képesek voltak hosszú idő-távon csillagászati tapasztalataikat felhalmozni és a valóságnak megfelelő elméleti modell alapján összesíteni. Ez a felfedezés gyökeresen megváltoztatja az európai bronzkorról kialakult képet, amelyben a lakosság túlnyomó része kezdetleges földművelésből élt, füstös kunyhókban tengődve, csak a legalapvetőbb eszközökkel rendelkezve. Az alacsony műveltségi szinten élő lakosság mellett élt egy náluk sokkal magasabban fejlett műveltség, amely a Kárpát-medencéből rajzott ki, királyi felségjelvényekkel, csodálatos ruhákban, arany fejdíszekben, olyan fejlett tudással bírva, ami sok tekintetben meghaladta a későbbi görög, sőt a modern kultúra fejlettségi színvonalát is.

Andrew Fitzpatrick, a Wessex Archeology régész munkatársa (Fitzpatrick, 2005) szerint a bronzkori Európában egyes személyek, esetleg családok – kiemelkedően magas tudásszintet, egyfajta nemességet képviseltek. Ez a különös nemesség szoros kapcsolatokat ápolt Közép-Európával, a Kárpát-medencével. Az egész Európát átfogó bronzkori nemesség a Kárpát-medencéből származott. Erdemes ebben az összefüggésben megjegyezni, hogy az aranyművesség a bronzkor folyamán különösen magas színvonalat ért el a Kárpát-medencében. Erdélyben, a Tisza-vidéken, majd a Dunántúlon alakultak ki jelentős aranyműves műhelyek (Szatmári Ildikó, 2002, 47).

Hasonló következtetéseket vont le már korábban Euan McKie 1977-ben „A megalitikus építők (The Megalith Builders, Oxford) c. könyvében. „A magas szintű geometriai tudás felfedezése 2 000 évvel az ókori görögök előtt, és az ezzel párosult technikai tudás és tervezés...ami egy Britanniában ismeretlen mértékegységeket alkalmazó rendszerre épül...arra a következtetésre vezet, hogy létezett egy bölcs emberekből álló osztály, amelynek tagjai templomokat és szentélyeket terveztek saját szándékaiknak megfelelően. Ezek a bizonyítékok azt is jelezhetik, hogy ez az osztály egy magasan képzett nemzeti csoport volt, nem pedig szórványosan jelentkező kezdetleges sámánok csapata. Ha ez beigazolódik, felmerül, hogy hogyan képezték ennek az osztálynak a tagjait, és erre egy lehetséges válasz – valahol a kőkori népesség egyik fő központjában, ahol a legfinomabban kimunkált ilyen építmények épültek...Létezett egy rendkívül kifinomult tudással bíró papi osztály már az i.e. 3. évezredben”.

A székelyek és a vonaldíszes kerámia népének kapcsolata

A Székely Oklevéltárban szerepel II. Ulászló király 1499-ben a székelyeknek adott kiváltságlevele. Ennek tartalmát a székelyek előre megfogalmazták, saját ósrégi szokásaik, törvényeik alapján. Ebben szerepel többek között egy olyan

rendkívüli adat, amely a székelyek őshonosságát új megvilágításba helyezi. A II. Ulászló által jóváhagyott székely ősjogi törvény szerint ugyanis ha a király keletre vezetett hadat, akkor minden második katonakori székely köteles hadba vonulni, ha nyugatra, akkor csak minden tizedik. (Székely Oklevéltár, III, 138; Rugonfalvi Kiss István, 1939, I, 118).

Nem tudok róla, hogy megvizsgálta-e valaki, vajon mi lehetett az oka, hogy a székelyek a nyugatra induló hadjáratokban jóval kevésbé vesznek részt, mint a keletre indulókban. Ugyanakkor a történelmi helyzet ismeretében kézenfekvőnek látszik, hogy a székelyek kelet felé érintettebbnek érezték magukat. Nemcsak Árpád magyarjai, de például az avarok, a hunok, a szarmaták, a szkíták, a kimmerek, a keleti pásztornépek, a kurgánok népe is keletről jött vissza a Kárpát-medencébe. Régészeti tények összefüggő, hatalmas sora bizonyítja, hogy a Kárpát-medence keleti kapcsolatai nem egyoldalúak, hanem kölcsönösök voltak. A fenti székely kiváltság azonban akkor nyeri el igazi értelmét és jelentőségét, ha figyelembe vesszük, hogy a vonaldíszes kerámia a környező népeknél sokkal magasabb szintű kultúráját átadó kárpát-medencei nép i.e. 5 700-tól Nyugat-Európába 10-20 fős csoportokban vándorolt (Price et al., 2001), míg keletre, i. e. 5 100-tól Erdélyből kiindulva (Govedarica, 2004) nagy tömegekben, sűrű néphullámokban, a kelet-európai síkságot 3 000 éven át rendszeres, tervszerű erőfeszítéssel benépesítve (GKE-GA, 2006, Manzura, 2005).

Különös jelenségre bukkantunk. Létezett az i.e. 6. évezredben a Kárpát-medencében, Erdélyben egy olyan kiemelkedő, rendkívüli magaskultúra, amely a magaskultúra önzetlen terjesztését valamiért életfontosságú céljának tartotta. És létezik, ugyancsak Erdélyben, egy ugyancsak rendkívüli nép, a székelyek népe, amely a hadkötelezettségben az összes többi néptől eltérően a hadjárat helyszínének irányát tartja a meghatározó szempontnak a maga számára. Mindkét nép nyugatra kisebb, keletre nagyobb mértékben hajlandó embereit, bölcsseit, katonáit áldozni.

Tegyük hozzá ezekhez az adatokhoz, hogy a kivándorlásokban megnyilvánuló évezredes következetesség kizárja e jelenség véletlenszerűségét. Világos, hogy a kivándorlás iránya tekintetében ilyen fokú tudatossággal és tervszerűséggel eljáró kivándorlóknak nagyon is pontosan kellett tudniuk, hova mennek és miért, és nyilván a cél természete döntötte el, hogy kis- vagy nagy csoportokban indulnak útra. A vándorló csoportok létszámát és a vándorlás irányát a feladat évezredes és több ezer kilométeres távlatokban átgondolása határozta meg (GKE-GA, 2006). Más szóval: már az i.e. 6. évezredben kitüntetett irány volt a Kárpát-medencéből kivándorlást irányító csoport számára a kelet a nyugathoz képest, ahogy kitüntetett körzet volt a Kárpát-medence és benne Erdély is. A keletet a nyugathoz képest kitüntető szempont nyilván már ekkor, az i.e. 6. évezredben sem volt új keletű. Ez a kitüntetettség tehát tízezer éves (és több ezer kilométeres) léptékben tükrözi a történelem egy eddig ismeretlen, mára már rejtett hatóerejét. Mégpedig oly módon, hogy ez a kitüntetettség több ezer éven keresztül fennmaradt úgy, hogy a székelység életében is életbevágó szerepet játszott, amikor a hadkötelezettség törvényeit kialakították. Az árpádi magyarok elé járuló, a II. Ulászló elé régi hagyományaikon alapuló törvénytervezetet ter-

jesztő székelyek tehát e jelek szerint egy legalább 7 000 éves folytonosság hordozói. Ez a több mint 7 000 éves folytonosság nem állhat fenn a Kárpát-medence lakosságának folytonossága nélkül. Ha ugyanis népcsere, népirtás, nép-elvándorlás lépett volna fel ez alatt a 7 000 év alatt, i.e. 5 800 és i.sz. 896 között, akkor a kivándorlásban megnyilvánuló több ezer éves következetesség magyarázhatatlan maradna.

Világos, hogy a hadviselés, a kultúra-terjesztés alapvető szempontja kellett legyen a néprokonság, a nemzeti elv, a természetes közösség leszármazási elve. Világos, hogy közvetlen családtagjaink megsegítésében nagyobb létszámmal vagyunk hajlandók részt venni, mint távolabbi rokainak istápolásában. Ha pedig valóban a néprokonság közelségének foka itt a mérvadó szempont, akkor az általunk felfedezett és vizsgált jelenség mögött meghúzódó tényként kell feltételezzük, hogy a Kárpát-medence népe ősidők óta szorosabb rokonságban állónak érezte magát a tőle keletre eső néppel (népekkel), mint a nyugatiakkal. Ugyanakkor a régészeti tények mögött meghúzódó alaptényként kell elfogadnunk, hogy a kiáramlás központja, a Kárpát-medence kellett legyen a legmagasabb kulturális szint hordozója, ősidők óta, tízezer éves léptékben. Ahogy a vízesésben a víz a magasabb helyről az alacsonyabb felé folyik, és nem fordítva, ugyanúgy a kultúra, az adott kulturális jelenség áramlása is a magasabb szintről az alacsonyabb szint felé folyik. Ideje észrevennünk, hogy a 21. század elejére régészeti tények egész sora halmozódott fel, amelyek jelzik, hogy a Kárpát-medencét lakó székely-magyar nép ősidők óta a legmagasabb kulturális szintet hordozta.

Nem lehet véletlen az sem, hogy az Indus-völgyi Gudzsarat (angolul: Gujarat, Gujrat) tartományban (pld. Somnath városában), melynek lakói éppúgy a hunoktól eredeztetik magukat, mint a székelyek, a székely-kapuhoz rendkívül hasonló kapukat építenek.

A Kárpát-medence évezredekén át Eurázsia vallási központja

Az i.e. 6000-től kezdődő kárpát-medencei újkőkorbán (Kalicz, Ráczky, 2002, 45) az áldozati helyek körül különleges formájú és funkciójú gödrök létének nyomaira bukkantak. Ezek legtöbbször a házak közvetlen környezetében vagy azo-

kon belül helyezkedtek el, és ismétlődően agyaggal lezárt rétegekben faszenes, hamus égett betöltésük, illetve a különleges összetételű leletek utalnak nem hétköznapi használati módjukra (id. mű). A rézkorban (i.e. 4 800-tól) a mely áldozati aknák köré kör alaprajzú, tehát különleges formájú építményt emeltek, s ezek a kiemelkedő szentély-áldozati hely előzményeinek tekinthetjük (id. mű). Ilyen körárok található Polgár-Csőszhalomnál is, ötszörös körárok-rendszert alkotva. A legbelső kör átmérője 70-75 méter, a legkülsőé 180-190 méter. Az üregek 7-10 méter szélesek és 3,8-4,2 méter mélyek a mai felszíntől mérve. Három cölöpsor veszi körbe a központhoz közelebb álló 15-17,5 méter széles gyűrűt. A cölöpsor faoszlopai 30-40 centiméter széles gödrökben álltak. A körök központjában 40 méter széles kör alakú terület fekszik dombokkal a közepén, ahol 13-16 ház és egy központi szentély található. A házak sugarasan a kör középpontja felé rendezettek. Nemrég egy hatodik belső kört is felfedeztek (Makkay, 2001, 52; Raczký et al., 1994, Raczký, Mündliche Mitteilung; Mesterházy, 2003, 324-325).

A Polgár környéki leletegyüttes (ún. Polgár-Ferenci-hát) legkorábbi, a körárok-rendszer létesítését megelőző megtelepedési időszakát a vonaldiszes kerámia kultúra legkorábbi fázisa (Szatmár II) jellemzi, melynek egy gazdag mellékletű sírja Kr. e. 5480-5320 közötti C14-es időintervallumot körvonalaz. A település mérete 28 hektár, a központi, kultikus célokat szolgáló körárok-rendszere 4 hektár (Raczký, Anders, Nagy, 2005). Kilencvenhét, hossz tengelyében kelet-nyugati irányú, cölöpszerkezetes házat találtak, 88 sírt, gazdag sírmellékletekkel, hatalmas mennyiségű, többségében diszitett kerámiát (Hajdú, Nagy, 1999). Polgár újkőkori városának minden egyes háza keletre néz, emiatt önmagában is szakrális építmény (Raczký és munkatársai, 1999), jelezve a **Nap-kultusz** központi szerepét a közösség életében. A körárok-rendszeren belül igen intenzív települési nyomokat sikerült megfigyelni. A feltárt területen több sírcsoportot körvonalaztunk, melyek a körárok irányában sűrűsödtek. A település e centrális részén az egymásra rakódott rétegek hasonló folyamatra utalnak, mint ami az Alföld déli részén a késő neolitikus telkek kialakulásához vezetett, illetve végeredményében Polgár-Csőszhalom településének létrejöttének előzményét is jelenti. A körárok környezetét számos „különös” régészeti momentum jellemzi: J. Kozłowski és M. Kaczanowska megfigyelése szerint többek között az itt talált igen nagyszámú kerek gödörben gyakran fordultak elő őrlőkövek, amelyeket **vörös festék** porítására használtak, majd célzatosan összetörték. A körárok közelében igen gazdag mellékletű sírok csoportja is napvilágot látott. Ezekben az obszidián nukleusz, (a Fekete- vagy az Égei-tenger vidékéről származó, ld. <http://de.wikipedia.org/wiki/Stachelaustern> - GA) spondylus kagyló és a vörös földfesték előfordulása olyan népeiséget sejtet, akik e cserekapcsolatok tevékeny bonyolítói, „haszon-elvezői” voltak. A Polgár-Ferenci-háton feltárt gazdag sírok legújabb C14 adatai Kr. e. 5320 és 5030 között szóródnak (Raczký, Anders, Nagy, 2005).

Polgár-Csőszhalomnál rengeteg agyag napkorongot is találtak (Kalicz, Raczký, 2002, 43), ami ismét a **Nap-kultuszra** enged következtetni. Pusztaszikszónál és Szarvas közelében is koralaprajzú építményekre, szentélyekre bukkantak a régészek. Minden jel szerint a Polgár-Csőszhalom egy világviszonylatban is kiemelkedő, ősi tudományos-vallásos központ volt. Koralakú cölöpsorai világosan

jelzik körárok-rendszerének kapcsolatát a kőkörökkel. És ha a 2 500 évvel később épült, jóval kisebb Stonehenge világhírű építmény, érdemes meggondolni, nem lenne-e ésszerű a nála jóval nagyobb jelentőségű Polgár-Csószhalom vallási központ helyreállítása. Polgár-Csószhalom jelentőségét az is mutatja, hogy kisugárzása nyomán, évezredekken át világszerte hasonló, facölöp-soros körárok-szentélyek és kőkörök épültek, Nagy-Britanniától Kínáig és Indiáig (lásd pld. Bakay, 2005, III, 303).

A kőkörök is gyakran koncentrikus körárok-rendszert alkotnak (lásd Kalicz, Raczy, 2002, 42). A Kárpát-medencével évezredekken át szoros kapcsolatot fenntartó, és itteni őshazájukba több hullámban is visszaköltöző eurázsiai lovasnépek vezetői (királyai?) nagy sírhalmokba temetkeztek, s ezt kőkörrel vették körül. (László Gyula, 1974, 86.) Közös vonása ezeknek a tumulusoknak, hogy valamilyen kőkonstrukciót rejtenek magukban, melyek közös jellemzője a kör alaprajz. Hátterében bizonyára az őstörténetünk egészen korai időszakába visszanyúló túlvilághit áll. Ebben a képbe illeszkednek bele a jánoshidai körárok is. (Csányi Mariette, 2003). A körárok-rendszerekben található kör alakú cölöpsorok mellett ezek a tények is mutatja a körárok-rendszerek és a kőkörök rendkívül szoros kapcsolatát.

Zalai-Gaál István, az MTA Régészeti Intézetének munkatársa az 1990-ben az Archeológiai Értesítőben megjelent „A neolitikus körárok-rendszerek kutatása a Dél-Dunántúlon” című tanulmányában megjegyzi, hogy „A közép-európai vonaldiszes kerámia utódkultúráinak elterjedési területein szinte mindenhol nagyobb számban találtak árokrendszereket, körárkokat légifotózással”. Makkay János (2001) könyvében hatvan körárok-rendszer, kőkör légi felvételeit vagy régészeti feltárások során talált építmények rajzait mutatja be a Kárpát-medencében és környékén. Kimutatja azt is, hogy a vonaldiszes kerámia kultúra, a Lengyel kultúra és a kőkörök kapcsolata szoros.

Az i.e. 4 000 körüli időszakból származó híres csáfordi aranykorongok feltűnő rokonságban állnak a hasonló anatóliai és pesavári (ma: Pakisztán) aranykorongokkal és a hozzájuk tartozó tárgyakkal, beleértve a keresztpántos női idoloikat. Ezek az aranykorongok a korabeli mágusnők, minden bizonnyal Boldogasszony tisztelői (a szakirodalomban: a Magna Mater vallás papnői) vállukon és derekukon átvettett keresztpántjaikat fogták össze (Vékony, 2007, 99-118). A Fekete-tenger környéki, pontusi-kaukázusi mankóstú díszek a kubányi-kaukázusi periódus legkezdetén (i.e. 3 000 körül) voltak divatban. Ezek helyi készítésű változatai fordulnak elő egyfelől királyi sírokban a közép-anatóliai Alacában, Trója II-ben (i.e. 2 550-2 200), a görögországi közép-hellasi Lernában, másfelől az ún. csatabárd-sírokban Moszkva közelében (úgynevezett csatabárd, ill. harci bárd kultúrák; i.e. 3 000-1 000), a Baltikumtól keletre Sammlandban és Közép-Németországban, valamint egy dániai megalit sírban (Gordon V. Childe: Az európai társadalom őstörténete. 1962, 139.). Időszámításunk előtt 4 000 körül tehát régészeti tényekkel bizonyíthatóan a Kárpát-medence rendkívül széleskörű kapcsolatrendszerrel rendelkezett. Ez pedig újabb érv felismerésünk mellett: a Kárpát-medence évezredekken át a világ legfőbb tudományos és vallási központja volt.

Az ősi időkben a tudomány és a vallás nem vált még szét. Nehéz a modern viszonyokhoz alkalmazkodott ésszel felfogni, milyen alapvető jelentőségű a tudomány és a vallás egysége. Azt jelenti, hogy a vallás a tudományos igazságnak megfelel, a tudomány látóhatára pedig nem zárul be a külső érzékszervekkel észlelhető világ felszínén, hanem magába öleli az értelemmel felfogható és kikövetkeztethető valóságot is. A tudomány tehát szélesebb látókörű volt, mint a modern korban. Magába foglalta az életet és az öntudatot is. Ezt az egységes, lényegi teljességet jelentő tudományt és vallást őstudásnak nevezzük. Az őstudás világképe lehetővé teszi a modern civilizáció alapvető meghaladását. Az ősi magyar világkép ismerete a valóság ismeretét jelenti. Az egységes tudás világképe törvényszerűvé teszi a görög-római alapokon nyugvó anyagiasság szemléletű modern társadalmak páratlan meghaladását, a természetes társadalom kifejlődését.

dr. Grandpierre Atilla
csillagász, kandidátus

Irodalomjegyzék:

Grandpierre K. Endre – Grandpierre Attila, 2006, Atilla és a hunok. A szkíta-hun-magyar folytonosság. NapKút Kiadó, Budapest. (= GKE-GA, 2006)

Grandpierre Attila, 2007, Királyi mágusok ősnépe: a magyar. Hun idea, Budapest. (GA, 2007).

A további hivatkozások e könyvek irodalomjegyzékében találhatók.

Aradi Éva

A kusánok vallása

Az egész kusán történelemben a legnehezebb kérdés – a datálási problémán kívül – a kusánok vallásának meghatározása. A túl sok adatból, érmék tanúságából, szimbólumokból és természetesen a köfeliratok, szobrok bizonyítékaiból meríthetünk, de az máig sem tisztázott, milyen lehetett eredeti, még a jüecsi törzsekhez tartozó időszakukban a hitviláguk. Az bizonyos, hogy, mint minden szkíta eredetű népnek, a kusánoknak is a Napisten és Földanya kultusz adta eredeti hitvilágukat, amit minden bizonnal megtartottak mindvégig. Azonban hódításaik folyamán átvették a meghódított népek vallását is, legalábbis a fentemlített források szerint. A legtöbb belső-ázsiai nép így tett, mikor a peremvidékek fejlett kultúrájú országába érkezett, akár Baktriába, Indiába, vagy Iránba. Érthető, hiszen így tudtak beilleszkedni a meghódított ország életébe, annak népe ezáltal fogadta el őket, mivel a vallás Ázsiában mindig nagyon fontos volt, és sok országban a mai napig is az. Ez a vallás átvétel azonban látszólagos lehetett és csak az uralkodóra és szűk körére volt jellemző. A kusán – és a többi jüecsi törzs – népe bizonyára megtartotta a belső-ázsiai természetvallást, mint ahogy a honfoglaló magyaroknál sem követte a nép sokáig az uralkodó által felvett kereszténységet. A kusán érmék tanúsága szerint is a földanya istennőt Nanának, vagy más leleten Nanainának nevezték /baktriai nyelven, görög írással, vagy északnyugati prákrit nyelven kharosthi írással/, amit kutatók azonosítanak az ősi sumér Anahitával, s ezt az istennőt a perzsák és az örmények is egyik fő istenségüknek tartották. Anahita kultusza pedig az asszír Istar anyaiszennő tiszteletéből ered, s ő minden istenségnél fontosabb volt az ókori Keleten. Nana, vagy Nanaia ábrázolása mindig szent állatával: az oroszlánnal látható az érméken. Az oroszlán különben is a kusánok egyik szent állata volt, a – sajnos fejnélküli, megrongált – fejedelmi szobrokon is oroszlános trónon ül mind a legnagyobb uralkodó: Kaniska, mind apja: Vima Taktu. Másik szent állatuk a holló, érdekes, hogy az ókori ázsiai népeknek mindig volt egy szent madaruk, az indusoknak például a sas, a baktriai gréko-indiai uralkodóknak a karvaly, általában méltóságot kifejező nagy madarak. Ezt a szimbólumot a magyarok is Belső Ázsiából hozták az ősi turullal.

A Napisten, mint hitviláguk férfi principiuma még a Kr.u. 3-ik században is megjelenik az úgynevezett mathurai szobrokon /Mathura volt déli székhelyük, a Gangesz medencében, s az itteni művészet tipikusan kusán hatást mutatott és a kusánok alatt élte virágkorát/. A Napistent egyébként a szakák és a masszagéták is imádták, de a kusánok utódainak, a heftalitáknak is főistenük volt, ezért emeltek leszármazottaik: a rádzsputok Nyugat-Indiában gyönyörű naptemplomokat, mint például Csittorban, Moderában és Kumbalgarhban. A Napisten szerkerét mindig hét ló húzza a szobrokon, mind a hetes szám, mind a ló beépült hitvilágukba. Az egyik legszebb kusán időből származó mathurai Napisten szobor Vászudéva nagy kusán uralkodó idejéből származik /Kr.u. 200-233/, s ezt saját hagyományaik szerint ábrázolták, belső-ázsiai posztó tunika öltözetben, szkíta arcvonásokkal, bajusszal. Indiában teljesen szokatlan ez az ábrázolás, tehát a kusánok hozták magukkal a saját hagyományukat.

Azonban hódításaik során a kusánok a következő vallásokat ábrázolták érméiken, kö-felirataikon, szobraikon: görög /hellénizmus/, iráni, zoroaszteri, buddhista és a hinduizmus sívaitsa ága. Elsősorban sok görög és iráni istenség szerepel főképpen a Baktriában /ma Afganisztán/ talált érméiken. Legtöbbször az iráni Napisten Mitra, saját baktriai nyelvükön Mitro néven, vagy a Holdisten Mao, vagy Mah néven. Érdekes, hogy ezt a görögöknél és perzsáknál istennőként szereplő istenséget ők férfiként ábrázolták. Fontos volt még Orlagno, azaz iráni nyelven Veretragna hadisten, ami természetes ilyen hadratermett népnél. Érdekes az ábrázolása: szakállas, fején sisak van, a sisakon ül hatalmas szárnyait kiterjesztve szent madaruk: a holló. Kedvelték már Indiában Sívát, aki szintén hadisten is Mahaszena alakban, de saját baktriai nyelvükön Oeshonak nevezték.

Az iráni vallásból természetesén átvették Mazdát, vagy más érméken Ahura Mazdát, saját nyelvükön Mazdoanot, vagy Qromazdót, aki hitük szerint a győzelem istene. Sokszor fordul elő a forrásokban Ardoxso neve, iráni szóval: Asi Vanguhi, a szerencse és gazdagság istennője, akit Indiában azonosítottak az ottani megfelelőjével: Lakshmi-val. Szintén sokszor szerepel Pharro neve, ez tipikusan kusán istenség, ő a királyi dicsőség védelmezője. Miután az Oxusz /Amu-darya/ völgyéből jöttek, szinte természetes, hogy bővízü, termékenységet hozó fő folyójukat is istenként tisztelték, s az Oaxo nevet adták neki. Szintén sajátjuk volt Lóaszpa, azaz a lovak egészségéért felelős isten. A korai kusánok, elsősorban Kadzula Kadzisz érméin még a görökbaktriai kultúra hatásaképpen sok érmén előfordul Zeusz, Héliosz, Héfaisztosz, Heraklész, Szeléné és Nike neve.

A legjelentősebb kusán király: Kaniska azonban Buddha híve lett, s mind Indiában, mind Ázsia keleti, dél-keleti részein nagyban támogatta a buddhizmus terjedését, sztupákat, kolostorokat létesített, de az ő uralkodása alatt lehetett szoborként is ábrázolni a nagy vallásalapítót. Addig ugyanis csak szimbólumokkal ábrázolhatták /lótusz, lába nyoma, stb./. Azonban Kaniska még a 2-ik század első negyedében Kasmírban összehívta a negyedik buddhista zsinatot, melyet az udvarában élt, híres szanszkrit író: Asvaghósa készített elő és ő foglalta írásba a Nagyszekér, azaz a Mahájána kánonját, valamint ő írta le Buddha életrajzát, a Buddhacsaritát. Ezenkívül a buddhizmus művészeti ábrázolásának egy fontos és egyedülálló ága is Kaniska támogatásával jött létre, ez a gandhári művészet, amely Buddhát göndör hajjal és görögös lepelben ábrázolja és megengedi más buddhista szentek ábrázolását is, ezek az úgynevezett bodhiszattvák. Ezek tisztelete azért is fontos volt a buddhizmus terjesztése számára, mivel így más ázsiai országok is beemelheték saját szentjeiket a buddhista panteonba. Saját nyelvükön, sok érmén szerepel a Megvilágosodott neve és képe: Boddo, vagy Sakamano Boddo, azaz „Sákjamuni Buddha” /a szkiták bölcse/ néven.

A buddhizmuson kívül, mint már említettük Siva tiszteletét vették át Indiában, de majdnem ilyen fontos volt számukra Siva fiának: Kártikéjának a tisztelete, őt elsősorban Huviska nagy kusán érméin láthatjuk. De a kései, már hanyatló birodalom uralkodójánál is sokszor szerepel Siva, hordozó állatával: Nandi bikával. Buddha ábrázolását elsősorban a gandhári szobron, míg a Napistent, Sívát és Nandit a mathurai szobron ábrázolták, bár ez utóbbi helyen is bőven találtak Buddha és Bodhiszattva szobrokat.

Baktriában elsősorban a zoroaszteri vallást követték, erre utal a korai kusánok érméin a király kezében tartott lámpás, vagy az érmék hátoldalán látható tűzoltár képe. Mindkettő a zoroaszteri vallás jelképe. Majdnem valamennyi érmén látható úgynevezett monogramjuk, legtöbbször az érme első oldalán, a király álló, vagy mellképe mellett: ez általában egy stili-

alt korona, rajta egy négyágú fésűre hasonlító ábra. A korona formája királyonként változó, de a fésű képe mindig ugyanaz. Lehet persze, hogy nem fésű, hanem az egy vízszintes vonal és rá merőlegesen vésett négy függőleges vonal az eredeti őt jüecsi törzs jelképe. Érdekes, hogy a mostanában egyre népszerűbb „El Camino” santiago de compostellai többszáz kilométeres zarándokút elágazásain is egy nagyon hasonló ábrát festettek föl, csak ott a fésű alatt egy kagyló képe látható. Lehet, hogy ez egy nagyon régi, szakrális jel? Erre várnam kutatótársaim válaszait is. Egyébként a korona a kusánoknál egy lapos, cikkekéből álló, himzett sapka volt, nyilván aranylemezekből, de legalább aranyhímzéssel. Nagyon hasonlít a kazakoknál viselt szintén himzett „tyubetyejkára”.

Még egy, tipikusan ősi vallásukat kell megemlítenünk, melyet Indiában, néhány kusán le származottnak tartott nemzetség a mai napig megőrzött, ez a kígyó kultusz, vagy a Nága tisztelet. /nága szanszkrit nyelven kígyót jelent/.

Kaniska uralkodásának nyolcadik évében Mathura közelében találtak egy köfeliratot, mely szerint kertet és víztározót hoztak létre Bhagavat Bhúmi Nága /Földi Kígyó Isten/ tiszteletére. Ezen a területen számos kígyó szobrot, vagy kígyóról szóló feliratot találtak. Mathurán kívül két fontos helye volt a kígyó kultusznak: a/ Kasmírban, ahol a monda szerint a kígyók legbölcsebbje: Nílász élt a Himalájából lezúduló gyors folyók vizében és a helybeliek Kasmír védő istenének tartották. Kasmíri hindu templomok falán mai napig látható a népi művészek által készített faliképeken sok kígyó ábrázolás. b/ India keleti részein: Asszám és Nága tartományi államokban /ez utóbbinál az ország neve is kígyó és lakói a nágák, azaz kígyóimádók/. Ez a szó egy dinasztia neve is volt, a kusánok bukása után nem sokkal kerültek trónra és a kutatók szerint a kusánok rokontörzse. Az említett tartományokban élő népek átvették nevüket, s a mai napig nágáknak nevezik magukat. Az ókori Magadha híres tartomány területén, az akkori főváros: Rádzsgír mellett barlangokban a kusán korból származó agyagedényeket és kígyótetemekeket találtak a régészek a múlt század második felében. Kiderült, hogy az agyagedények tejet tartalmaztak, ezzel táplálták a kígyókat a régi papok és papnők, s vallásuk a köfelirat szerint Mani Nága /emberkígyó/ volt. Az indiai hagyomány szerint azért tisztelték ezeket az állatokat, mert viselkedésükkel előre jelenték az életet adó monszunest. Ezért esőt hozó istenségeknek tartották őket és imádkoztak hozzájuk. Ez a kultusz nem érméiken szerepelt elsősorban, hanem szobraikon, köfeliratokon.

Talán nem véletlen, hogy az ókor számos országában gyakorolták ezt a kultuszt, elég csak az egyiptomi fáraókra gondolnunk: fejdíszjeiken mindig egy aranykígyót láthatunk, de a Közel Kelet régi országaiban is láthatók kígyóábrázolások. Meg merem kockáztatni, hogy a kínai sárkány tisztelet is összefügg a kígyókultusszal.

Végősoron összefoglalható, hogy a kusánoknak sokféle hitviláguk volt hatalmas birodalmukban, de megtartották Belső Ázsiából hozott természetvallásukat is. A kusán érméken többször látható a Napkorong és a Holdszarló, ugyanúgy, mint később a heftalitáknál, vagy máig a szépen faragott székey kapukon.

Irodalom:

Shahid Akhter Makhfi: „Rajgir” in India Perspectives, 2002 April, p. 8.

„Epigraphia Indica” /EI/, 17, p.10 ff.

Manoj K. Thakur: „India in the Age of Kanishka”, 1998, Delhi. Pp. 118-133

Dani-Litvinsky-Zamir Safi: „Eastern Kushans” in Unesco Publ. Vol.II. 1994. p.166.

J. Harmatta- B.N.Puri – L.Lelekov – S.Humayan – D.C.Sircar: „Religions in the Kushan Empire”, Unesco publ. Vol.II. chapter 14. 1994.pp. 319-325.

Szőke István Attila

Csodaszarvassal a Kárpát-hazába

betűverses lélekutazás

Nézem nemes népem

Imádkozom érte

Megrezdül a lelkem

Reá vészek lesnek

Utolsó fényőrzők

Dicsre teremtetten

Hej vadászni megindultunk

Utunk hossza mily' hatalmas

Nézd, ott fenn

Ott fenn az égen

Rőt agancsú csodaszarvas

Megindultunk vad nyomában

Ahogy szökell lépte hamvas

Gondoskodás

Ott az égen

Rőt agancsú csodaszarvas

Irodalom:

Shahid Akhter Makhfi: „Rajgir” in India Perspectives, 2002 April, p. 8.

„Epigraphia Indica” /EI/, 17, p.10 ff.

Manoj K. Thakur: „India in the Age of Kanishka”, 1998, Delhi. Pp. 118-133

Dani-Litvinsky-Zamir Safi: „Eastern Kushans” in Unesco Publ. Vol.II. 1994. p.166.

J. Harmatta- B.N.Puri – L.Lelekov – S.Humayan – D.C.Sircar: „Religions in the Kushan Empire”, Unesco publ. Vol.II. chapter 14. 1994.pp. 319-325.

Szőke István Attila

Csodaszarvassal a Kárpát-hazába

betűverses lélekutazás

Nézem nemes népem

Imádkozom érte

Megrezdül a lelkem

Reá vészek lesnek

Utolsó fényőrzők

Dicsre teremtetten

Hej vadászni megindultunk

Utunk hossza mily' hatalmas

Nézd, ott fenn

Ott fenn az égen

Rőt agancsú csodaszarvas

Megindultunk vad nyomában

Ahogy szökell lépte hamvas

Gondoskodás

Ott az égen

Rőt agancsú csodaszarvas

**Cifra csengők agancsvégen
Sugárzó csend-csillagok
Olthatatlan gyúladásuk
Diadallal ragyogott
Aki látta mind követte
Suhanó gyors paripán
Zöld pázsiton hegyen-völgyön
A Nap és a Hold nyomán
Rég volt mikor a két testvér
Vitéz vággyal vágtatott
A földet 'mit megtaláltak
Soha el nem adhatod!**

**Akarjuk az alkotásod
Tiszta világ-vallomásod
Igen halljuk sóhajtasod
Látjuk égi villanásod
Látjuk ősi csillogásod
A jövő az óhajtasod**

**Csillagösvényt fontál nekünk
Alázattal arra kérünk**

Boldoguljon jó hun népünk
A múlt ellen sose vétünk!

Ünnepeljünk barátaim
Gyerme kem megszületett
Elvezeti ősföldünkre
Király-szkíta népemet!

Ezüst-csepű égi harmat
Madárszárnyról földre hullj
Erős fényt hozz a kék égből
Sietve gyöngylángra gyúlj
Édesanya ékes fiad
Nagy utakat vállaljon
E családnak híre-neve
Kerecsenként szárnyaljon!

Tüneményes
Utolérhetetlen
Röptében
Utolérhetetlen

**Lebegő
Madarunk
Alakod
Dicsőség
Ámulunk
Réges-rég**

**Áldott-röptű Turulmadár
Lélek-hozó üzenet
Magyar múlttól áradozzál
Országunknak csak jót hozzál
Segítsd bízó népedet!**

**Áldott legyen mindörökké
Remekműved országunk
Pirkad már harsanjon ének
Árpád büszke nemzetének
Dicsőséget kívánunk!**

**Áldott legyen Magyarország
R e m é n y k e d ő o r s z á g u n k
Pirkad már, harsanjon dal**

Ál d á s t, á l m o t k i v á n u n k
De jó, hogy ez a mi hazánk
F e n s é g e s é s g y ö n y ö r ű
Eme földön él n i n é k ű n k
J ó, s z é p, i g a z s n a g y s z e r ű !
E
D
E
L
E
M

Kárpátoknak koszorúja
Átöleli föld-bölcsőnket
Ringatózó szeretettel
Palástjával fölöltöztet
Áhítattal vén tölgy dalol
Titkos-piros patak szalad
Ott születnek a legendák
Kárpátok hűs bérce alatt!

Nimród őrző dala !

Álmot teremtvő tűz vagyok,
életfán rügyharsogás,
égi-képű mah-gar vagyok,
létezésem ragyogás!

Pártus vagyok, jó hun vagyok,
gyémánt-küllős ős-szekér,
székely vagyok, szabad vagyok,
dicső múltam mába ér!

Folytonosságomban tisztelj,
oltalmazó származást,
tisztta lelkem tárt világa,
nem tűr már gyalázkodást!

Íjlesztő testvéreket,
végtelenbe vezetem,
Csodaszarvas fénypatája,
kopogtat kék egemen!

Derengő új hajnalomat,
szárnyak után vezetem,
Turulmadár üzenete,
segít szittya népemen!

Áldott álmok bölcs tudását,
csillag-nyomon érzem én,
felhők felett szépen szálló,
szél szava a nép-zeném!

(Dallam: A csitári hegyek alatt)

Szittyia Atillának...

(Dallam: Ének Árpád vezérről)

Hős Atilla volt a hunok fejedelme,
Népéért aggódó pallérozott elme,
Kardot küldött néki az Isten az égből,
Gyönyörű üzenet a végtelenségből.

Kardjával suhintott, a világ remegett,
Ősi erők gyűltek a fellegek felett,
Idézni a múltat, védeni a jövőt,
Értővé nevelni a sok-sok felnővőt.

Feladatát a hun hűséggel követte,
Istennek jelét a Kárpátokba tette,
A világ végéig itt őrzi, csodálja,
Itt vigyázza népét a hunok királya!

Szittyia Atillának díszes koronája,
Nimród fény-házából származó királya,
Híred-neved élő égis éró bája,
Terem-e gyümölcsöt vagy elkorhad fája?

Csillog-e még rajta régi fényessége,
Visszatér-e hozzánk áldott dicsősége,
Él-e még a hunok ősi nemzetsége,
Vagy örökre eltűnt népünk ékessége?

Tán nem ontottunk-é pirosló vérünket,
Hányszor láttuk halni, kedves testvérünket,
Hányszor törettük meg, makacsult fejünket,
Mégsem hagyjuk veszni magyar nemzetünket!

Ifjú Csaba

A székelyek egyszer bizony bajban voltak,
Népük körbevéve, sokan szinte holtak,
Egyszer csak az égen nagy fényesség támad,
Szép csillagösvényen érkezik csudálat.

Szeme, szája tátva a székely vitéznek,
Az ellenfelek is mind az égre néznek,
Bámulnak és földbe gyökereznek lábak,
A Tejúton Csaba s hun serege vágdat.

Sejtelmes kék-szürkén, feketén-fehéren,
Sörények, lófarkak lobognak a szélben,
Villan holdfény itt-ott, lószerszámon, pengén,
Némelyen erősen s van, amelyen gyengén.

Csaba elől száguld, cifra nyergében ül,
Mögötte a sereg nem is vágdat, repül,
Égbéli vitézek jönnek segíteni,
Népüket haláltól bizton megmenteni.

Lovak lábán pata szikrát szórva pattog,
Az ellenség már a fegyveréhez kapkod,
Százza pattant szikrák eget fényesítenek,
Mind a két oldalon kardot élesítenek.

Aztán összecsapnak, a szemek szikráznak,
Székelyt mentő hittel hős hunok csatáznak,
Az ellenfél veszít s fut, hová ki tudja?
'Mi volt eddig Tejút, mától Hadak Útja!

S a székelyek jussa elődeik földje,
Ósi vér, tisztaság s a Kárpátok zöldje,
Emberré nevelik népük fiát, lányát:
„Csaba, ne hagyd veszni Erdély tartományát!”

Magyarok madara

dalszöveg

Magyarok madara,
Segítsed e népet,
Simogasd a Hittel,
'Ki utadra lépett.

Ne légyen az úton,
Múlt-veszejtő homály,
Ragyogjon a Fényed,
Repülj Turulmadár!

Szárnyaiddal érintsd,
Érintsd meg az eget,
Óvjad és vezessed,
Magyar nemzetedet.

Úgy sarjad a növény,
Ha időben vetünk,
Véled légyen boldog,
S termő az életünk.

Magyarok madara,
Segítsed e népet,
Simogasd a Hittel,
'Ki utadra lépett.

Ne légyen az úton,
Múlt-veszejtő homály,
Ragyogjon a Fényed,
Repülj Turulmadár!

Álmos fejedelem

Álmos fejedelem tarsolyán fény szitál,
Kárpátok tetején mozdulatlanul áll:
„Népemet holnapra ősi földre viszem,
Igazi hazánk ez, teljességgel hiszem!”

Letérdel földjére és könnycseppet hullajt rá,
Fejét felemelé a kezét széttárá,
Mint egy élő kereszt nézi a kék eget:
„Köszönöm, hogy eddig vezetted népemet!”

Álmos fejedelem körbenéz a tájon,
Pillantása átszáll hegyen, rónaságon,
Fohászat repíti őshite Istenhez:
„Légy mindig jó s kegyes őszinte népedhez!”

S kérése, mint a MAG dúsan szökken szárba,
Termő vággyal kúszik föl a napsugárra,
Szárnyalást szerető, szép szava szikrázik,
Föld eme pontjáról az égbe sugárzik,

Lágyan hullámozva csöndesen megpihen,
Hisz', ami fönn vagyon, az vagyon odalenn,
Istennek igazság csillog a szemében:
„Éljen jó népem, a Kárpátok ölében!”

Hej, párducos Árpád

Hej, párducos Árpád,
Nimród földi sarja,
Fohászt rebeg lelkünk,
Erődöt akarja.

Magasztalunk mindig,
Magyarok vezére,
Páncélon csillan,
Aranynapunk fénye.

Meghajlunk előtted,
Pártusok királya,
Fejeden Atilla,
Gyémánt-koronája.

Őrizzük hitedet,
Hazánknak szerzője,
Büszke szittya-hunok,
Örök vezetője.

Kárpátoknak őre

A Kárpátok legmagasabb hegycsúcsára építendő
kőszobor tiszteletére

Kárpátoknak őre áll a hegytetőn,
Alatta az idő múlik repkedőn,
Úgy őrzi a múltat, mint egy őstitán,
Körülötte izzik a dús délután.

Ezer éve ott áll, mozdulatlanul,
Isten-adta fénye soha nem fakul,
Napba néző, büszke, hun-magyar szobor,
Kőbe vésett arca felhőt ostromol.

Talapzatán sorban szép rovasjelek,
Téphetik viharok, búsongó szelek,
Álma rendületlen, mint az akarat,
Némán hirdeti, hogy a miénk marad.

A miénk marad az ősök szelleme,
Méltósága, hite, őrzött jelleme,
Lábnymukba lépve, hej, visszük tovább,
Nagyapáink hitét s apáink szavát.

Harangozó Imre

Újabb adalékok a hagyományos magyar hitvilág keleti párhuzamainak vizsgálatához

Egy nepáli tamang sámánruháról készült fényképfelvétel-sorozat indította gondolkodásra, kutatásra az előadót. A ruhán látható jelek rendszere -hipotézise szerint ugyanis- értelmezhető, visszakódolható a hagyományos magyar hitvilág és világkép jelhasználatának ismeretében is. Ha pedig ez így van, a fennálló analógiák mentén egyrészt emberi műveltségünk korai korszakának gondolkodásától, másrészt pedig annak meghatározóan fontos vonásairól nyerhetünk rendkívül becses információt. Az előadásban a kérdést fölvető képeken túl, hazai analógiák és továbbgondolkodásra indító párhuzamok egész sorát is fölillantja az előadó.

New data for the study of the comparison between the Hungarian and eastern traditional beliefs

A photo series about a „tamang” shaman-dress from Nepal inclined the researcher for further thinking and study. The system of the signs on the dress – according to the researcher's hypothesis – can be decoded with the knowledge of symbols of the traditional Hungarian beliefs and world concept. If it is a fact, we could get valuable information about the early period of our human culture and thinking on the one hand, and about its important characteristics on the other hand with the help of the existing analogies. In his paper and in the pictures enclosed to it the researcher will show a full series of parallels and analogies the audience to further thinking.

Asszonyaink párnára, ingre, mentik a szűkülő hazát...

Újabb adalékok a hagyományos magyar hitvilág keleti kapcsolatainak vizsgálatához a moldvai csángó-magyar népművészet kapcsán.

*Miatyánk Úriszten,
Ki vagy a mennyekben.
Megszentelteszék a Te áldott Szent Neved!
Jűjjön el a szent országod!
Legyen meg a szent akaratod,
Műköppen mennyben,
Azonképpen itt a földön esz.
Add meg uram Iszten,
Mindennapi élő könyyerünköt!
Ész bocássz meg Uram,
Az ellenünk vétkezőknek!
Ész ne vigy a gonosztól kiszértésbe,
De megszabadícc a gonosztól.
Ámen.¹*

A társadalmi és történelmi formák változásában élő ember, illetve közösség világról alkotott képe, a létezés céljáról kialakított, vagy megtalált nézetrendszere, valamint az ebből fakadó értékrendje, s hagyományvilága, rítusrendje alapvetően meghatározza az adott közösségben nevelkedő gyermekek életét, személyiségüknek fejlődését. Az archaikus közösségekben a gyermekek születésüktől kezdve tanúi az élet minden megnyilvánulásának, az életnek és a halálnak, csecsemőkoruktól érzékelik és követendő példának, programadó életmodelleknek tekintik a családot, a közösség hierarchiáját, szabályrendszerét, viselkedési formáit. Az archaikus társadalom, –s itt hangsúlyoznunk kell, hogy tértől és időtől függetlenül– szemben a mai görög, római alapokon nyugvó „angolszász modellel” a gyermeket nem életre készülő lénynek, hanem egészen egyszerűen élőlénynek, a közösség tagjának és önálló személynek fogja föl. Helyet ad neki az imént emlegetett hierarchiában. Így a gyermekek egész kicsi koruktól, születésük, mi több fogantatásuk pillanatától aktív részesei a természeti és társadalmi környezet történéseinek. A szülőkkel, játszótársakkal, a falu embereivel való érintkezés jelenteti számukra a legszükségesebb információk forrását. Beszédük, helyzetmegítélésük és napi tevékenységük képezi azt a kommunikációs közeget, amelybe belenevelődnek, amelyet elsajátítanak, s melynek struktúráját belső, saját normarenddé teszik. A kisgyermekek magatartásának helyes vagy helytelen volta a többi emberrel, társaival való közösségi viszonyulás által alakul, formálódik.

Mindjárt itt a bevezetőben tisztáznunk kell, mit is értünk az „archaikus társadalom”, vagy a „szerves műveltség” fogalmán. Itt természetesen nem egyes korok állandóan alakuló népi képzetköréről, a társadalmi formák, a birtokviszonyok és a termelőeszközök változásainak szorításában lévő látásmódjáról

kell szólnunk, hanem az ezek mögött meghúzódó, legfontosabb tartalmi kérdésről, az adott közösség struktúráját, sőt egész életét meghatározó belső világképről, s az ebben gyökerező hitvilágról, ami a felszín mögött tértől és időtől függetlenül változatlan maradt a hagyományörző közösségek fennmaradásának utolsó idejéig, sok esetben akár napjainkig is.

A szerves műveltség gyermeke, merőben más hatásokkal szembesült, mint az elidegenedett, „*urbánus*” környezetben növekvő társa. Az eleven közösség úgy nevelte fiataljait, hogy azok mindinkább beilleszkedjenek a közösség életébe, sokszor a család, sőt maga a személyiség érdeke is másodlagos szerepet kapott a közösségi érdekek szemben.

Kutatásaink, irodalmi tapasztalatunk alapján lassan megvilágosodott számunkra, hogy a közösségi művészet, vagy ahogy a kortárs, vagy inkább a közelmúlt közösségi művészetét nevezni szokták, a népművészet mágikus gyökerű, s nem más, mint a világkép és a hitvilág közösségen és egyénen átszűrődő tárgyasulása. Ezzel szemben, a deszakralizált tudományos gondolkodás kizárólagossá válása után, mint arra Csörgő Zoltán is rámutat kitűnő szakdolgozatában, az élet mindennapjainak, szakrális, mitologikus magyarázata elvesztette jelentőségét a nyugati társadalmak életében.¹ A felvilágosodás, majd a pozitívizmus, - mert nem értette az értékeit - a tudomány „*magasáról*” lenézte és a babonás szokások szintjére degradálta, majd száműzte, eltüntette az emberiség évezredek tapasztalatait hagyományokba foglaló vallási formákat és helyükbe új hitet, a tudományba, mint az emberiség minden bajára gyógyírt nyújtó megismerő útba, minden kérdésre választ adó világmagyarázatába vetett hitet kínálta. Joggal vélhetjük, látva a materialista alapú kommunista világrend összeomlását és a nyugati társadalmak eddig sohasem tapasztalt méretű szellemi válságát, hogy a tudomány mindenhatóságába vetett hit délibábnak bizonyult.

Az archaikus népművészet – mint arra Hamvas Béla is figyelmeztet – a közösségi, szerves műveltség nagy és jellegzetes megnyilvánulása. Első megnyilvánulása óta a hagyomány korszaka lezárult, az emberiség a történet korszakába lépett, és minden jel arra vall, hogy a történeti korszak is vége felé tart. Persze mindez nemcsak a népművészetre érvényes. Vonatkozik az archaikus-organikus kor minden hasonló megnyilvánulására, a magyar mellett a kínai, a hindu, az egyiptomi, a héber, a görög hagyomány minden fennmaradt sorára, sőt festett és faragott és épített művére is. A filológia és a kommentár nem lehet tisztességes, ha az ember nem azzal kezdi, hogy e korszakok között levő fundamentális különbséget tudomásul kell venni.

Fontos tehát most mágia fogalmát meghatároznunk, már csak azért is, hogy kellően elkülönítsük azt a manapság is divatozó, s az itt leírtak természetes ellenreakciójaként jelentkező, önmeghatározása szerint „*hermetikus, ezoterikus*” praktikáktól.

A mágiának két alapvető formája van, az analógiás és az átviteli mágia. Az első alapvétele szerint a hasonló, hasonlót hoz létre. A lét különböző szintjei közötti megfelelési viszonyokat ismerve, valamelyik szinten előidézett változtatás,

¹ Csörgő Zoltán: A szimbólumok és szertartások szerepe a modern kori ember életében; Szakdolgozat a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában. é.n.

ahhoz hasonló változást idéz elő egy másik, neki megfelelő szinten. Az átviteli mágia alapelve szerint mindazok a dolgok, melyek egykor kapcsolatban álltak egymással, szétválásuk után továbbra is hatnak egymásra. Erre egyik legközismertebb példa, mely számos, egymástól térben és időben távol álló kultúrára is jellemző, miszerint az emberek óvakodnak attól, hogy testükből származó valamilyen anyag (ürülék, köröm, fog, hajsza, stb.) más ember birtokába jusson, mert az ellene mágikus célokra felhasználhatná azt.

Dolgozatunkban az ide vonatkozó példák sorát szeretnénk folsorakoztatni és a magunk módszereivel „kivallatni” erről a hajdani tudásról s annak közösséget formáló, össze és megtartó erejéről. Példáinkat a moldvai csángóság népművészetének gazdag kincsestárából merítjük. Azért épp innen, mert a fent emlegetett archaikus, mágias gondolkodásmód az ő körükben vizsgálható a legrelevánsabban. Sokszor maguk a moldvai magyarok is jelét adják annak, hogy tudatában vannak saját kultúrájuk értékének és jelentőségének egyaránt. 2003. Pünkösdjén, a hagyományos életről és gondolkodásról megejtő szépséggel valló nagypataki gazda, Duma Péter Porundi feltett egy kérdést, amire azon nyomban válaszolt is: „*Tudja-e mit keresznek magik? Kereszik e magyar gyökeret nálunk!*” Igen, ennél pontosabban nem lehet megfogalmazni azt, hogy mit is keresünk mi, kárpát-medencei magyarok Moldvában, a vesző, süllyedő magyar Atlantiszon, keressük a magyar gyökeret. Kapaszkodókat, biztos köveket, amelyeken megállhatunk, s keressük az önmagunkhoz vezető utat, lehet ezt úgy is mondani, hogy keressük a földből kisszaggatott, sokszor még el is tépett gyökereinket. Joggal tesszük ezt, hiszen a moldvai magyarok közösségi gondolkodásának a legutóbbi időig alappillére volt Hermes Trismegistos Tabula smaragdínájának igazsága: „Verum est, certum et verissimum, quod est, superius, naturam habet inferioram et ascendens naturam descendens.”²

Ezek után idézzünk fel egy megrázó erejű rövid kis történetet, amellyel egyik gyűjtő utunk során találkoztunk. Moldvai házigazdánk családjában egy négyéves forma leánygyermek volt, aki ajándékként egy zacskó édességet kapott. Miután felbontotta azt, szigorúan hierarchikus sorban legelőször a felnőtteket kínálta sorba, Először a vendég férfit, a vendég nőt, majd az épp ott üldögélő szomszéd, tehát ugyancsak vendég bácsit, utána az édesapját, majd az édesanyját, végül a testvéreit és a legvégén ő vett belőle. Talán jelentéktelennek tűnő kis történet, hitünk szerint mégis nagy jelentőséggel bír, és nagyon elgondolkodtat. Milyen pedagógiai módszerrel nevelhették ezt a kisgyermeket? Milyen példát látott otthon? Ki taníthatta, hogy ezt tegye? A kérdések végtelen sora merült fel bennünk. Talán ez a csángó kisleányt felnőttként is tudni fogja, a krisztusi tanítás igazságát, melyre olyannyira rimel Hermes Trismegistos imént idézett mondata is: „*amint akarjátok, hogy cselekedjenek veletek az emberek, ti is hasonlóképpen cselekedjete velük.*”³ Ennek nyomán pedig, bátran imádkozhatja az Úr imáját: „*jöjjön el a te országod; legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is.*”⁴

² Kétség nélkül való, biztos és igaz, hogy ami lent van, az megfelel annak, ami fent van, és ami fent van, az megfelel annak, ami lent van.” (Hamvas Béla fordítása)

³ Lk 6,31

⁴ Mt 6,10

Mielőtt konkrét példák felidézésével rátérnénk a moldvai magyarok textil és viseletkultúrájának vizsgálatára, meg kell jegyeznünk, hogy véleményünk szerint, az efféle vizsgálatok és elemzések céltalanok C. G. Jung ide vonatkozó kutatási eredményeinek fölhasználása nélkül. Jung a szimbólumokat, magát az egész mágikus, mitologikus gondolkodást az emberrel veleszületett ősképek rendszerének, azaz az *archetípusok rendszerének* tartja, amelyeket az emberiség közös múltjában szerzett tapasztalatainak, szellemi élményanyagának a kollektív tudattalanban elraktározott örökségével magyaráz. Az, hogy ez a szerves alapú lelki struktúra s ennek egyes elemei, vagyis az archetípusok egyáltalán keletkeztek-e valaha, vagy eleve meglévők voltak, már a metafizikai kérdések sorába tartozik, s ennél fogva sükségszerűen megválaszolhatatlan.⁵

Népi díszítéseinken könnyűszerrel igazolható, hogy a moldvai csángóság, úgy, mint népünk többi néprajzi csoportja is, a keleti szerves alapú jelírást konzerválta hagyományaiba s ennek következtében különleges, mágikus tartalmat és belső jelentést tulajdonított az ennek nyomán kivirágzott textil és viseletkultúrájának. Nem kétséges az sem, hogy az alkalmazott mintakincs alapján természeti ihletettségu, hiszen mind a geometrikus, mind pedig a növényi eredetű motívumok tapasztalati alapon, sajátos magyar térszemléleten átszűrődő, a természeti tájak jellemző növényvilágának lenyomatát hordozza. Szinte minden földrajzi tájnak volt egy-egy jellemző növénye, mely mennyiségével, képzeletet felkeltő alakjával és színével magára vonta az érzelmi és élményei kifejezésére vágyó ember figyelmét. Ilyen növény volt a trópusi Egyiptom lótoszvirága, az asszírok pálmafája, jellegzetes palmetta-növénye, a kínaiak bambuszánája, a japánok cseresznye- és sakaki- virága, a görögök akantusza, a mediterrán népek babérja és a mérsékelt égöv lakóinak a cserfája, cserefája is. Nagyállattartó őseink, belső- és közép-Ázsia lovas népeinek figyelmét például így vonta magára a puszta vad tulipánja. A magyar nép évezredekig töltött a vadtulipán előfordulási tájain, ezért naiv feltételezés az az állítás, hogy a szomszéd népekkel ellentétben csak ő nem alkalmazta népművészetében a tulipánt és azt mai hazájában vette át. Közismert, hogy a tulipán az egész Kárpát-medence összes magyar települési tájain díszítő motívum. A Németh Gyulát idéző Kiszely István szerint „*a magyar őstörténet számára a tulipán díszítő elemből és a vadtulipán növényföldrajzából levonható irány ugyanúgy Belső-Ázsia és Közép-Ázsia felé mutat, mint az emberben, a népköltészet, a népdal és minden történeti forrás maga is.*”⁶

A tulipán őshazája felé tett rövid kezdeti kirándulásunk után térjünk vissza „*Moldva-hon*” kies vidékére. A moldvai magyarok viseletének és textilkultúrájának megismeréséhez, vizsgálatához két mestert választottunk magunknak, két olyan jeles személyt, akik egy élet munkájával és fáradságot nem ismerő szorgalmával kutatták és kutatják „*etelközi*” véreink vonatkozó hagyományait, Gazda Klárát és Szentimrei Juditot.⁷ Talán nem túlzás Gazda Klárával együtt

⁵ C. G. Jung: Az anyaarchetípus lélektani aspektusai, in Mélységein ösvényein, Budapest, 1993, 106.p.

⁶ Kiszely István: A magyarok eredete és ősi kultúrája; Budapest, 2000. 1024. p.

⁷ 1999. november 12-e és 14-e között a moldvai magyarság népművészetéről, népviseletéről és szokáshagyományáról rendeztek konferenciát „*Gúnyánkról isz teccodik, magyarok vagyunk...*” címmel a kolozs megyei Szamosújváron, a Téka Alapítvány székházban.

azt állítani, hogy Szentimrei Judit az a kutató, aki azon a csaknem kétszáz oldalon, amit a Moldvai csángó népművészet című kötetbe írt, a lehető legközelebb jutott egy adott tájegység textilkultúrájának belső megismeréséhez.⁸ Ehhez persze hozzájárulhatott az a szerencsés körülmény, hogy technikai kérdésekkel egyáltalán nem kellett küszködni, hiszen készség szinten ismeri a textilkészítés technikai eljárásait, annak legrejtettebb fogásaival együtt. Míg más kutatók azzal kinlódtak, hogy leírják, lerajzolják és megértsék az egyes jelenségeket, részmozzanatokat és technikai eljárásokat, nos ez Szentimrei Judit számára, mintegy családi hagyatékként eleve meglévő adottság volt. Ennek birtokában oda tudott figyelni a belső jelenségekre. Megfigyelhette és megérthette, hogy ezek a tárgyak az azokat létrehozó közösség számára rejtett jelentéssel bírnak. Meg tudta ismerni és érteni, ugyanakkor kutatóként olyan többlet ismereteket is meg tudott szerezni, ami a rendszeren belülről nem is látszik. Aki tudniillik benne él egy adott rendszerben, az nem képes kilátni belőle. Nem tudja áttekinteni, hogy ennek a rendszernek milyen kapcsolatai vannak más rendszerekkel, milyen rétegei vannak történetileg és milyenek földrajzilag. Nos a néprajzkutató, a közösséggel együtt lélegző, de bizonyos fokig mégis kívülálló tudós ezeket a rétegeket is látja. Nagyon sok néprajzkutató csak ezeket a rétegeket ismeri föl, de nem látja, nem láthatja azokat a belső jelentéseket, szerves összefüggéseket, amelyeket Szentimrei Juditnak sikerült megismernie és közkincsé tennie.

Szentimrei Judit nyomán haladva, néhány ilyen többletjelentésre, belső összefüggésre szeretnénk itt, ha vázlatosan is utalni. Vessük föl a kérdést, mit is jelent, milyen ismérvei is vannak a csángó viselet- és textilkultúrának? Az anyagok vonatkozásában jellemző az anyagok önálló jellegű előállítás, ilyen a juhbőr, a gyapjú, a kender. Gyári anyagot a XX. század közepéig szinte egyáltalán nem használtak. Alapvető jellemvonása a csángó népművészetnek a régies technika alkalmazása. Egyetlen példát emelünk ki. Azt, ahogyan a csángók a bőrt kidolgozzák, ősi, ha úgy tetszik primitív, keleties technikával, korpálével pácolva, timós kezeléssel, Európában ismeretlen módon, úgy ahogyan ez kontinensünkre a nagytartó nomád népek hagyatékaként elkerült.

A gyapjűfestésnél, ha már a boltból vásárolják is a festőanyagokat, a pác, tehát amivel rögzítik a festőanyagokat, szintén korpából készül, s nem más, mint az étkezésnél is használt, borcsnak nevezett savanyítólé, amit ugyancsak keleties eljárásként tartunk számon.

Jellemzőek a csángó textilkultúrára a régies szabásformák is. Elsősorban még a szabás előtti fázist emelnénk ki, ami a lefelszerű ruhadarabokat jelenti, tehát a megszabatlan, szövőszékről levett és beszegett darabok használatát. Kezdve

A programot az újkígyósi Ipolyi Arnold Népfőiskola, s társrendezőként a Kallós-alapítvány, a Lakatos Demeter Egyesület, a Magyar Művelődési Intézet, és házigazdaként, a szamosújvári Téka Alapítvány jegyezte. Tartott itt előadást Szentimrei Judit és itt hangzott el Gazda Klára a moldvai magyar viselet és textilkultúráról szóló előadása is, melynek tanúságait és az előadás közben készült jegyzetünket az egyes pontoknál külön megjegyzés nélkül használtuk jelen dolgozatunk megírásánál. Ezúton mondunk köszönetet Gazda Klárának gondolatébresztő, magas színvonalú előadásáért.

8 Szentimrei Judit: Szóttések, varrások, hímzések; I.n.: Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: Moldvai csángó népművészet. Bukarest, 1981. 177-360 p.

a katrincától, amit a XIX. század végén még kerekítőnek neveztek, folytatva a kendők, fejrevalók sorozatáig. Jellemzőek továbbá a teljesen egyenes vonalú, a burját mongoloknál, ujuguroknál, tibetiekénél, de más keleti népeknél ismert szabásformák. Megvolt ez Európában másutt is a középkori parasztságnál, de a nyugat-európai szabástípus egészen más. A karöltös, görbe vonalú szabásminta a csángókhoz a közelmúltban, XX. század közepén jutott el.

Fontos megemlékeznünk az enkreclásokról, enkreclásokról, vagy ahogy Gyoszenyban emlegetik válladzó szedésekről. Ez a gazdagon és színesen hímzett moldvai női ingeken elmaradhatatlanul meglévő szerényen meghúzódo keskeny sáv mindenképpen figyelmet érdemel. Az enkreclás a maga jól elkülönülő anyagával és hímzésttechnikájával határozott választóvonalat képez az ingváll és az ingujj között, különös hangsúlyt adva ezzel az ing szerkezeti felépítésének. Ezt az elválasztó, mégis összekötő funkcióját erősíti meg a klézsei Lungu Mihályné Sárig Kati is, aki a szó jelentését firtató kérdésünkre azt válaszolta, hogy az enkreclás „esszeeresztést” jelent⁹. Az enkreclás vagy inkrecilás román kölcsönszó, inčrăji, inčreți alakja ráncol, varrással ráncba szed értelemben ismert. Feltűnő, hogy az enkreclás mindig archaikus, geometrikus mintával készül. Ez az archaizmus jellemzi még a legújabb, a régi színvilággal és mintastruktúrával gyökeresen szakító buzsuos ingek inkrecilását is. Különleges a készítés technikája is. Az inkrecilást mindig az anyag fonáján varrják, úgy mint a legrégiesebb és mágikus funkcióval leginkább bíró gyimesi könyökhímeket, függőleges öltéseket alkalmazva. Vékony, kemény cérnával varrják, mert az enkreclásoknál az a szép, ha a cérna szépen ráncolja az anyagot.¹⁰ Az enkreclás nemzetségi jel és jegy is egyben. Óvó és védő jellegű mágikus funkciója kétségtelen. Saját tapasztalatunkkal megerősíthetjük Szentimrei Judit lassan fél évszázados megfigyelését, miszerint: „*Funkcionális és mágikus szerepük mellett egyre inkább díszítőjellegük kerül előtérbe.*”¹¹ A mágikus vonást erősíti az a tény, hogy mint arra már utaltunk, az enkreclás mindig archaikus, geometrikus mintával készül, s hogy ez az archaizmus jellemzi még a legújabb ingeket is. 2003. évi gyűjtéseink során találkoztunk olyan ingekkel, melyek teljes egészében szakítottak a hagyományos csángó ing régi színvilággal és mintastruktúrával és már az enkreclás is hiányzott róluk.

Az alsóruháknál, a posztóruháknál és a bundaféléknél is megvan ez az egyenes szabásvonal. Olyan állapotok maradtak meg a csángóknál, amik egy-egy ruhadarabnak valamikor a XIV–XV. században kialakult fejlődési szakaszát jelzik, tehát a moldvai magyaroknál Szentimrei Juditék használatban találtak az 1950-es években olyan ruhadarabot, amit Nyugat-Európában valamikor a kora reneszánsz korban hordtak. Itt elsősorban olyan férfiharisnyára gondolunk, amely csupán szarakból, lábszárvédőkből áll, s amelyet egy madzaggal a derekukra kötve viseltek. Megjegyezzük, hogy efféle viseleti darabot mi is láttunk

9 Lungu Mihályné Sárig Ferencék Katijik szül.: 1929. Klézse; Gyűjtés: 2003. július 07.

10 A technika részletes ismertetését lásd: Gazdáné Olosz Ella: A tű csodája; Moldvai csángó-magyar inghímek, erdélyi öltéstechnikák. Csíkszereda, 2001. 88 p.

11 Szentimrei Judit: Szótteések, varrások, hímzések; I.n.: Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: Moldvai csángó népművészet. Bukarest, 1981. 328 p.

Klézsében, jelen dolgozatunk anyaggyűjtése során, mégpedig egy ünnepi, gyapjúból készült példányt, amely az 1950-es évek közepén, még a vólegényi viselet szerves részét képezte.

Egy népcsoport viseletében az is sok-mindent eláruló jel lehet, hogy mi nincs meg. Nincsenek meg azok a bizonyos körszabásvonalú ruhadarabok, amik Nyugat-Európára olyannyira jellemzőek. Ezek a formák a moldvai magyarokhoz csak a XX. században jutottak el. Nagyon érdekes, hogy az anyag nevével együtt kerültek be, ami megint régies szemléletmódra utal. A csángóknál ezeket a rövid kabátokat „*molton flányétának*”, azaz az anyagnak a nevével nevezik meg.

Ami a díszítésmódot illeti, a díszítő eljárás belső logikája itt még egészen világosan látható. A klézsei Tyúkszeren úgy tartják az asszonyok, hogy három szál egy ige, húsz ige egy zseréb. Azt azonban, hogy egy öltéselem egy igére öltődik rá, csak akkor értettük meg, amikor Szentimrei Judit könyvéből elolvashattuk, hogy a csángók számára mi az öltés alapegysége. Tehát, hogy ezek a dolgok szerves egésként álltak össze, teljességre törő egységet alkotva a moldvai magyarok kultúrájában csupán Szentimrei Judit alapvető művének segítségével bonthattuk ki. Ami a számunkra, a műveltséget vizsgáló kutatók számára egy-egy mozaik, egy-egy meg nem értett vonatkozás, annak a szerves kultúrában természetes helye és funkciója van. Mindennek, szinte mindennel összefüggő, az élő szervezethez hasonlóan szerveződő, építkező értelme van. A kutató, és magyar népi műveltséget és gondolkodásmódot megismerni vágyó olvasó számára ezt a fölismerést is jelenti a moldvai magyarok textilkultúrája. Ezt a gondolatot folytatva a szemünk elé kerül a csángó bundákon található boszorkányfolt, vagyis egy olyan rész, ahol a bőr sérült, a kidolgozás során roncsolódott részét letakarják egy rátét darabkával, és „*boszorkányöltéssel*” ráöltik. A díszítőelemeknek ez a már többször emlegetett bajelhárító, mágikus funkciója úgy tűnik, hogy ott lappang a moldvai magyarok viseleti darabjain, szőttesein, varrottasain. Mintha, valaki, vagy valami visszatekintene ránk ezekről a tárgyokról, a rákszem, vagy a farkasszem, a pávaszem, vagy a békaszem figyelne minket. De vajon milyen szerepe lehet a békakörömnek, a fecskefaroknak, a farkasfognak a hímzéseken, a horgas, az ökörhúgyos, vagy a tyúkszaros mintáknak a viseleti darabok hímei között.

Ha többféle anyagot nézünk, nemcsak magyart, hanem román, szláv, török meg akár keleti rokonainak díszítőművészetét, akkor azt láthatjuk, hogy minél régebbre, minél archaikusabb korba nyúlunk vissza, a díszítőművészet annál több szállal kötődik a kultúra szerves egészéhez, annál több mindent képes elmondani az emberek gondolkodásáról, világképéről, hitéről, félelméről, a különböző bajokkal szembeni védekezési reflexeiről. Úgy gondoljuk, hogy a csángó viseletkultúrában erre elég sok utalást lehet találni, mi több ez a fajta gondolkodásmód a csángó népművészet gerincét képezi. Abból, amit moldvai gyűjtéseink során megismerhettünk, azt látjuk, hogy egyrészt a formáknak a vizsgálata, másrészt pedig a népi terminológia elemzése olyan belső összefüggésekre vetet fényt, amire eddig nem is gondoltunk, nem is mertünk gondolni.

Vessük fel, tehát a kérdést, mit jelentett, mit jelenthetett a textil- és viseletkultúra maguknak a hordozóinak, a csángóknak. A régi emberek számára ez a kul-

túra az életük szerves tartozékát jelentette, a mindennapjaikat, a munkájukat, a gazdasági környezetüket. Gazdasági környezetük adta az anyagot, melyből a teremtető ember létrehozta ezt a páratlanul gazdag szín és formavilágot. Elsőként a folyamatosságot kell hangsúlyozni, a *nemzedékek közti kapcsolatot*, hiszen itt egy olyan hagyományos kultúráról van szó, ahol ez a közösségre, nemzetségekre, családokra s bizony egyénekre is jellemző mintarend, a maga fejlődésével és folyamatos változásával évszázadokon át nagyanyáról unokára, anyáról leányára öröklődött. Mindez az jelenti, hogy a 8-10 éves gyermek már megtanulta ennek a kultúrának a fogásait, belenőtt, bele *nevelődött ebbe a kultúrába*. Jelentette az emberek közti kapcsolatok nagyon széles hálóját. Szentimrei Judit a servetnek, ennek a szötes „*zsebkendőszerű*” példáját szokta felhozni, ami az ember életét a születéstől a haláláig végigkíséri. Kezdve attól, hogy a kisgyermeknek a szemére terítik, amikor keresztelni viszik, és folytatva a fiatalkori leány-legény kapcsolatok megteremtésénél, szerelmi kapcsolatok szimbólumaként jelentkeznek. A hívogató pálcára kötözik, tehát a lakodalmi rítusnak is fontos eleme, befejezve azzal, hogy milyen szerepet játszott a servet halottkultuszban. Vagy a fehér vászon példája. Mint azt a halottkultusz vizsgálata során láttuk, archaikus magyar kultúránkban a fehér vásznat a halott elé terítették, ilyen értelemben az a más-világba vezető hid szimbólumaként szerepelt. A klézsei Tyúkszeren ismeretes a „*lélekvaszn*” fogalma is: „*Jaj, a lélekvasznat, teszik a hótt fejihez, mikor ül e halottjába. Azt a vásznat azután teszik fel a feszületre, mikor viszik előbbre.*”¹²

Gazda Klára szíves szóbeli közléséből tudjuk, hogy a Nyugat-Dunántúlon, a vászonnak a menyasszony elé terítése szerves része volt a lakodalmi rítusnak. Itt kell főlemlegetni azt gyimesi hagyományt, miszerint a keresztelendő gyermeknek adott keresztelési ajándék, a korozsma, vagy kolozsma egy kétméternyi hosszú patyolatfehér gyolcsdarab volt, ami megegyezett a koporsóba terítendő gyolcs a méretével. Mindezt a nyilvánvaló analógia jussán kiegészíthetjük gyergyóremetei gyűjtésünkkel is, ahol még az 1960-as, '70-es években is eleven hagyományként élt az a szokás, hogy a keresztelőre, a templomba két nagyméretű viaszgyertyát vittek, amely fehér gyolccsal volt körületekerve, szalaggal pedig párosan, szorosan átkötve s a keresztelés szertartása során ezeket gyűjtötták meg, mint Krisztus világosságának jelét. Az egyik gyertya a reátekert gyolccsal együtt a templomban maradt, a másikat pedig előbb a család, felnövekedvén pedig a megkeresztelt gyermek őrizte. A gyertyát a ráteker gyolcsot és a szalagot a keresztszülőnek kellett ajándékba adnia.¹³ Ilyen értelemben a gyolcs minden életciklust végigkísér, ott van a földi születés pillanatától, a földi út végéig, egészen a mennyei születésnapig.

Úgy véljük indokolt némi magyarázattal szolgálnunk arra, hogy a moldvai magyarok népművészetének társaslélektani háttérét a textil és viseletkultúra bemutatásával vizsgáló dolgozatunkban miért kellett főlemlegetnünk a vizsgált közösség halottkultuszát s az ide kapcsolódó szokásait. A fölmerülő kérdésre ismét Gazda Klára adja meg a választ egy 2001-ben megjelent tanulmányában,

¹² Lungu Mihályné Sáríg Ferencék Katijik szül.: 1929. Klézse; Gyűjtés: 2003. július 07.

¹³ Csorán Ádámné Balázs Erzsébet szül.: 1907. Gyergyóremete, Csutakfalva; Gyűjtés: 1990. július 16.

amikor így ír: „Feltűnő, hogy a formai asszociáció alapján megnevezett öltésnek többsége kapcsolatban van a halottkultusszal: mindenekelőtt természetesen a kereszt, aztán a kenyérpótló pitánka, mely a komandár (a szó jelentése: „felajánló”, valójában: halotti tor) egyik fő eledelére emlékeztet. E gondolatsorba jól illeszkedik a bab is: noha jelenleg Moldvában a halotti torra geluskát (töltött káposzta) főznek, analógiás alapon feltehető, hogy ez egy régebbi eledelt válthatott fel, talán éppen a bablevest: Háromszéken, legalábbis emlékezet szerint, a tor jellegzetes étele a torfuszulyka volt. A parás díszítésű ing sem csupán az evilági pénzszükséglet fedezését segíthette mágikusan elé, már ha volt ilyen funkciója: pénzre a léleknek is szüksége van, a túlvilági vámok megfizetésére. A patkó szerencsehozó szerepe máig közhely, vasként a túlvilágon is jól fogott. A sarló nemcsak a honfoglaláskor volt sármelléklet: Kásonban még a XX. század közepén is ráhelyezték a halott hasára, hogy azt –úgymond– a puffadástól megóvják.”¹⁴

Gazda Klára a vas mágikus szerepéről beszél. Szarvas határában 1983-ban Juhász Irén régész ásója nyomán került a felszínre egy csontból készült tűtartó, oldallapjain hosszú rovásírással felirattal. Vékony Gábor a fölírat olvasatát, amely egy griffes-indás avar, azaz László Gyula szerint kora magyar temetőből került elő- így adja meg mai nyelven:

„Üngür ísz ellen,
Íme e vas tű,
Szűrődjon a gonosz íszbe,
Tű, tű, szűrj, bökj és varrd el!
Ki szétfejtesz, egybeöltesz,
Üngür ne egyen meg engem,
Üzd és emészd el őt, én Istenem!”¹⁵

2003. nyarán, az alföldi Újkígyós, a felföldi Palást és az erdélyi Ördöngösfüzes után, Moldvában, nevezetesen Klézsében tanúi, megfigyelői lehettünk egy mágikus gyógyításnak, nevezetesen a szemén nőtt árpa sarlóval történő learatásának.¹⁶ Véleményünk szerint a vassal kapcsolatos mágikus hitre vonatkozó analógia, a legalább 1200 esztendőszarvasi tűtartó és a frissen gyűjtött moldvai adat között nem igényel külön magyarázatot.

14 Gazda Klára: A hímzőskultúra legrégebbi rétegeiről; I.n.: Gazdane Olosz Ella: A tű csodája; Moldvai csángó-magyar inhimék, erdélyi öltéstechnikák. Csíkszereda, 2001. 15-30 p.

15 Juhász Irén – Róna Tas András: Rovásfeliratos avar kori lelet Szarvason. Magyar Tudomány. 1985/2. Az olvasattal kapcsolatban lásd: Forrai Sándor: Az ősi magyar rovásírás az Ókortól najainkig. Lakitelek. 1994.

16 A fölisorolt gyógyítások közlését lásd Harangozó Imre: Elmentem a Szent Están templomába; Budapest. 2002. és Harangozó Imre: Sokat gondolkodtam a régi atyákról; Budapest. 2003. című kötetekben.

„Vesz sorslót a -zember, vaj asszon, miféle:

Árpa, árpa téged learallak,
Felkötözlek,
Kévébe kötlek,
Hazaviszlek,
Kicsépellek,
Magszelellek,
Zsákba béteszlek,
Malomba viszlek,
Megöröllek,
Hazahozlak
Megszitállak,
Meggyúrlak téstának,
Megkelsz,
Kemencébe bétetlek kenyérnek,
S eszlek meg.
Ham, ham, ham...

Letelik a szemirül... A sorslóval vágod le, harapod a szemibül így...”

(mutatja)¹⁷

Joggal hihetjük, hogy ezek után nem kell érvelnünk Lükó Gábor igazsága mellett, miszerint: „A hagyományok letéteményesével, a néppel csak művészi közösségekben találkozhatunk, mert a hagyomány mindenestül művészet, amely értelmileg motiválja az életet, értelmileg nem. A nép pedig társaslelki funkcióját lekintve művészi közösség.”¹⁸

Ez a közösségi művészet nem csak megfogalmazza, de művészi eszközökkel süríti, tömöríti az egyén félelmeit és reményeit is. Félelmet a bajtól, rontástól, betegségtől, de magában hordozza, magába vonja a mindezekkel szembeni mágiikus védekezés teljes eszköztárát is. A szimbólumok, a mai ember számára díszítő elemnek tűnő részletek, eredetileg ilyen óvó, védekező funkciót tölthettek be. Mindez persze egybeesett a közösség ízlésével és értékrendjével. Olyannyira értékek voltak ezek a jelek, hogy a környező románság nagyjából már a XIX. század végén kivetkőzött, elhagyta ezeket az elemeket saját kultúrájából, a csángóság viszont töretlenül megőrizte ezt a XX. század közepéig, jószerével napjainkig. A kutatók egybehangzó vélekedése szerint a katolikus csángóknak a viselethez és a textilkultúrához való példátlan ragaszkodása, mint identitáselemhez való ragaszkodása jelentkezett. Bizonyos, hogy a régies kultúrákban a ruha valamiképpen sokkal intímebb, sokkal közvetlenebb kapcsolatban állt az emberrel, mint a mai kultúrában van, amikor nincs személyisége a tárgyknak. A mai ember számára a tárgyak az övéi, de azt a szoros kapcsolatot, ami a régi kultúrákban létezett, ma már nem érzi az ember. A fogyasztói társadalom velejárója, hogy váltogatjuk a dolgainkat, újat veszünk, a divathoz próbálunk iga-

¹⁷ Langu Mihályné Sárig Ferencék Katjlik szül.: 1929. Kiéjze; Gyűjtés: 2003. július 07.

¹⁸ Lükó Gábor: A magyar lélek formái; Budapest, 2001. 23. p.

zodni. A régiek mindezt fáradságos munkával állították elő, egy méter vászonért vagy harminc munkaórát kellett dolgozniuk.

Összegzőként elmondhatjuk, hogy a moldvai magyarság különböző csoportjai két-háromszáz, sőt ötszáz vagy annál is több esztendeje a Kárpátok által elszigetelve, idegen nyelvi, vallási, etnikai környezetben élnek, a magyar művelődéstörténet olyan kövületeivé, archaikus rétegeinek őrzőivé váltak, ami a magyarságtudomány számára rendkívül értékesé teszi ezt a népcsoportunkat. Beszédük több évszázados szavakat és nyelvtani szerkezeteket őriz, népdalaik, balladáik, keserveik népzeneink legrégebbi, általunk már szinte elfeledett változatait idézik. Hiedelemviláguk, népszokásaik, gazdálkodásuk, építkezésük... mind-mind azt az állapotot mutatja, ami az egész magyarságra jellemző volt két-három, vagy éppen öt-hat évszázada. A textil és viseletkultúra pedig, mint láttuk a világkép és hitvilág legmélyebb rétegei felé nyitnak ablakot. Olyan részen pillanthatunk be, már-már népmesei értelemben is, ahol az idő kútjának legrejtettebb titkai tárulkoznak föl. A magyarság tegnapi, tegnapelőtti képével, valódi, rejtőzködő énjevel találkozhatunk, ha nem vetjük meg, a Szeret menti, sokszor gödrös utakat.

Jungtól tudjuk, hogy a kulturális gyökerű vallási szimbólumok az „örök igazságok” kifejezésére szolgálnak, hosszú többé-kevésbé tudatos fejlődési, meg és felismerési folyamaton mentek keresztül, míg a közösségi társadalmak elfogadott alapképeivé váltak. Az archaikus közösségekben, s a moldvai magyarság telepei a legutóbbi időkig ilyen közegnek tekinthetők, pedig szinte az élet minden megnyilvánulása vallási megnyilvánulásnak tekinthető. Ezek jelképek az adott közösség szellemiségének fontos alkotóelemei, az emberi társadalom életető erejét képezik, gyökeres kiirtásuk, vagy erőszakos átmanipulálásuk súlyos veszteségekkel járhat, mi több jár! Ha elfojtják, vagy figyelmen kívül hagyják őket, specifikus energiájuk a tudattalanba vész, aminek beláthatatlan következményeivel már ma is szembesülni kénytelen a világ. Az ilyen módon elveszettnek tűnő pszichikus energia valójában feléleszti és felerősíti mindazokat az emberben szunnyadó tudattalan erőket és tendenciákat, amelyeknek ez idáig nem volt hatalmuk kifejezésre jutni. A közösségi művészet, a közösségi összetartó erő megteremtésének motívumai a tudat ellenőrzésén kívül eső mély forrásból fakadnak. A kezdeti idők mitológiája ezeket az erőket mana-nak, szellemnek, démonnak, világ mibenlétét fölismerő vallások pedig Istennek és Sátánnak nevezték. Ezek éppoly aktívak ma is, mint valaha.

Dolgozatunk megírása és az azt megelőző kutatás során megvizsgált pompás népi alkotások, himzések, varrottasok láttán óhatatlanul Baka István sorai jutnak eszünkbe, aki maga is bukovinai székely lévén, a moldvai magyarokra is érvényesen foglalja versbe a népművészet sajátos, itt is értelmezni próbált közép-európai, ugyanakkor föl nem cserélhetően magyar funkcióját.

„Asszonyaink párnára, ingre,
Mentik a szűkülő hazát.
Vásznaiakon az elkaszált rét,
Nekünk pompázik tovább...”

Irodalom:

- Csörgő Zoltán:** A szimbólumok és szertartások szerepe a modern kori ember életében; Szakdolgozat a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában. é.n.
- Forrai Sándor:** Az ősi magyar rovásírás az Ókortól najainkig. Lakitelek. 1994.
- Gazda Klára:** A hímzőskultúra legrégebb rétegeiről; I.n.: Gazdáné Olosz Ella: A tű csodája; Moldvai csángó-magyar inghímek, erdélyi öltéstechnikák. Csíkszereda, 2001. 15-30 p.
- Gazdáné Olosz Ella:** A tű csodája; Moldvai csángó-magyar inghímek, erdélyi öltéstechnikák. Csíkszereda, 2001.
- Harangozó Imre:** Elmentem a Szent Están templomába; Budapest. 2002.
- Harangozó Imre:** Sokat gondolkodtam a régi atyákról; Budapest. 2003.
- C. G. Jung:** Az anyaarchetípus lélektani aspektusai, in: Mélységeink ösvényeim, Budapest, 1993.
- Juhász Irén – Róna Tas András:** Rovásfeliratos avar kori lelet Szarvason. Magyar Tudomány. 1985/2.
- Kiszely István:** A magyarok eredete és ősi kultúrája; Budapest, 2000.
- Lükő Gábor:** A magyar lélek formái; Budapest, 2001. 23. p.
- Szentimrei Judit:** Szóttesek, varrások, hímzések; I.n.: Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő: Moldvai csángó népművészet. Bukarest, 1981. 177-360 p.

Harangozó Imre római katolikus hittanár, civilszervezeti vezető, néprajzi gyűjtő az Ipolyi Arnold Népfőiskola alapító elnöke. Kutatásainak fő területe a szakrális néprajz. Elsősorban a moldvai és gyimesi magyarok hagyományos imaéletét, világképét és hitvilágát vizsgálja, de az alföldi pásztorok hagyományvilágával, hitvilágával is behatóan foglalkozik. Néprajzi gyűjtőmunkájának elismeréseként 2003-ban megkapta a Magyar Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula díját.

Lépő Zoltán

Keleti szakrális elemek a magyar népművészetben és a középkori európai művészetben

Oriental sacral elements in the Hungarian folk-art and European Medieval Art

„Li Po-szo írónéven írt „Örökség, avagy egy Új Paradigma felé – Kísérlet az Eurázsiai Szellemtörténet Alternatív Konceptiójának Megalkotására”....- amely napokon belül kerül kiadásra

A book will be published within days written by Lépő, Zoltán under the writer-name Li Po-so entitled: „Heritage, or leading to a New Paradigm – A Trial for the Creation of the Alternative Concept of the Eurasian History of Ideas”.

Az 1979 és 1991 között Japánban kezdett és mintegy három évtizedig tartott kutatássorozatom eredményeképp – amely azt vizsgálta, hogy azon kodályi megállapítás, miszerint a magyar népzene évezredek át, mennyiben érvényes a magyar népművészet vizuális jelképrendszerére - megállapítást nyert, hogy igen. Vagyis a magyarság szkíta elődeinek szakrális jelképrendszerének alapvető hatása volt úgy a magyar népművészet, mint a középkori európai művészet formanyelvének kialakulására.

As the result of my research of three decades started in Japan between 1979 and 1991 – which examined, that whether, is the establishment of Kodály (that the Hungarian folk-music is bridging over millenias) valid for the visual symbol-system of the Hungarian folk-art too – I arrived to the answer „yes”. Therefore turned out, that the Scythian ancestors of the Hungarians had primal impact on the process of the evolution of the symbolism of both Hungarian folk-art and the art of Medieval Europe.

GYÁRFÁS ÁGNES

Lugal Geme nagy Urasszony, ki Mada

TERMÉSZETISTENNO

Pritchard, James B. könyvéből 505. sz. ábra.

Vázatóredék Lagasból /Sirburlaki/, Entemena király palotájából.

Kr. e. III. évezred közepe

A magyar Szentháromság, mint hitbéli fogalom benne élt az oskultúrákban Egyiptomban, Mezopotámia korai időszakának életében, amelyet mi Aranykornak, a mesék korának, Isten idejének nevezünk.

A magyar Szentháromság vagy a Turáni népek Szentháromsága égi eredetű. Az Orion, a Szíriusz és az Ikrek csillagkép jelzi a Szentháromságot. Őseink a csillagokban az örökkévaló hármas Istenség szimbólumát látták. A szimbólum mögött rejlő lelki tartalmat imádták. Az öreg király utódai, amit az Aranyhajú királyfiak című népmeséből megismertünk. (1) A Sagittarius öreg király a Tejút öblében isteni malmában megteremtette a téridőt és utóda a másik nyilas, az Orion, a fiatal király a téridő reprezentánsa. Erdei tündér felesége a legszebb csillag, a Szíriusz, sorsszerűen együtt él vele, később vonul fel mellé az égboltozat közepére 10 nappal, január elsején, de együttesük tündöklése a téli égbolton királyi esemény és mennyei látvány. A mese is elmondja, hogy két ikerfiuk született, az Ikrek csillagkép testesíti

meg őket, de, mivel a király éppen háborúba ment, a gonosz banya kicseréli a két gyermeket két kutyakölyökre. Az Orion környezetében látható a Nagy Kutya csillagkép, melynek vezércsillaga a Szíriusz, mezopotámiai nyelven UR MAGAR, a liturgiákban pedig LUGAL GEME UR NAGY KI MAGAR. Ezért a Szíriusz elválaszthatatlan a kutyától, s ez az égi tendencia érvényesül a mesében. A mezopotámiai turánok Oriont URIANNAK nevezték, aztán Nimrud, Ningir, Nungál, Ningirszu, Nunartu stb. volt a neve. A Szíriusz maga az égi tündér, aki egyes pecséthengeren valóban tündéri szépségben jelent meg. (2)

Az Orion a Tejút bal oldalán található, szinte rákönyököl a Tejútra. Mellette a Nagy Kutya csillagkép a Szíriusszal, a Tejúton a hid a Monocérosz, az egyszarvú, a bölcs, a tudós, a Szent Bába, a beavatás felhatalmazott szakrális cselekvője, aki mindig ott van, ahol az égi tündér, Szíriusz megtalálható. A Monocérosz, a Bába, a Banya lábánál, a Tejút jobb oldalán van a Kis Kutya csillagkép, egy parányi kis égi vonal.

Ezekből a tényekből indult el a magyar népek ősköltészete, amelyet hatalmas mesekincsünk őrzött meg. A Vizek könyve második kötetében kifejtettem, miért nem tartja számon a világirodalom a magyar hőségeket, mint létező ősköltészeti emléket. Kifejtettem és bizonyítottam, hogy a szépsége miatt és mert világosan kimutatható, hogy az ősköltészet nem földi, hanem égi eseményeket mesél el. (3)

E költészetnek a hőse az Orion által megszemélyesített fiatal király, aki hős, vállalkozó, hűséges, de néha távollétével teret enged a gonosz behatolásának. Eszmei hőse pedig Tündér szép Ilona, az az égi személyiség, aki a női sors hordozója és megszentelője. A mezopotámiai pecséthengerek meghatóan szép liturgikus énekeket hagytak ránk emlékül, olyanokat, amelyek róla szólnak, s amelyek máig élő hagyománya a májusi ájtatosság áhítatában éli át ősi hagyományát.

A májusi ájtatosság alkalmával az asszonyok kis "titkokat" adnak át egymásnak. Ezek a titkok eredeti imák, kis énekelhető dallamok, fohásztöredékek. Mindenki ad egy-egy kis cédulát a padtársának, s így olyan, mintha este, mikor az imákat elmormolják, egymásért is imádkoznának. Ez a szokás csak Magyarországon él, egyetlen más katolikus népcsoport sem gyakorolja a Kárpát hazán túl. (4)

A májusi Istenanya titkos, szinte bensőséges megkeresése ima útján, régi mezopotámiai szokásra tekint vissza. Azzal a különbséggel, hogy a régi asszonyok kis pecséthenger másolatokat adtak egymásnak, s ennek a meghatóan emelkedett szövegét imádkozták otthon, a családtól kisé elkülönülve, meghitt csendben.

Mikor a mezopotámiai ősi képjel-írást megtanultam, észrevettem, hogy a pecséthengerek témakörük, szereplőik ruházata, valamint a faragás stílusa alapján szakosíthatók. Eddig feldolgoztam az orioni mondakör anyagát /Tur-án népének nyelvén/, a Világmindenség ősanijához, a Sárkány csillagképhez vándorló hős anyagát /Vizek könyve I. köt./, cz a Molnár Ferkó féle mesekincs magja. Szinte a bógatyás ruházat alapján megtaláltam

az ősi hun mondavilág eredetét, amely az Istentől kapott fokos, korsó, kard és eke történetét is magában foglalja. Most dolgozom a Vizöntő-Oroszlán csillagképet összekötő tengely apokaliptikus eseménysorozatán. A pecséthengerek képregény szerűen elénk vetítik az égi eseményeket, amelyek a földi ember életének, sorsának tükrét adják.

Ebben a gazdag és precíz irodalomban hatalmas fejezetet szenteltek a Világtenger gyümölcsöző ősanynak, az égi zenének, aki a magyarság kirlál asszonya, a Nagy Kutya csillagkép úrasszonya, a Mindentermő fa tejmagva, az őstudás. A pecséthengereknek ez a csoportja, amely az égi nagyasszonyról szól, a szövegek közül a legarchaikusabb, mind szókincsében, mind tartalmában.

Az őstudás fogalom az US TU különösen felkeltette a figyelmem, mivel nagyon szerettem volna tudni, mit értettek ez alatt. A pecséthengerek szövegéből kibontakozik, hogy valójában az égi csillag magatartása, sorsa, hanyatlása, felfénylése, gyermekeinek megszülése és újra visszavonulása az őstudás magja. Tehát

- a csillagsors
- a földi nők csillagpéldája
- a női sors elfogadása
- a női sors rendeltetésszerű átélése

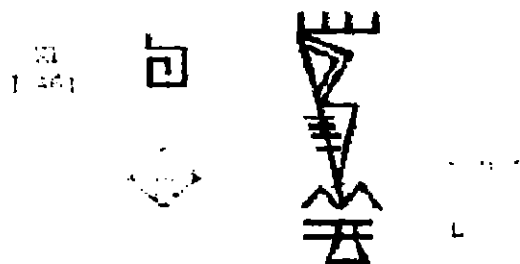
A Kus királynő című pecséthenger ezt így mondja el:

Sámán Urnő, erős őstej, Nagyasszony
Országoló Kus kirlálnő Isten helyettese
Eme visszatér égi-tengeri hazájába
Ez az őstudás (5)

A magyar népmesék egyik csoportja, a tündérmesék, mind-mind az őstudásról szólnak. Az Istenanya sorsa, léte, örökkévalósága az őstej kiáradása, az égi tengeri utazás, a tenger szentsége, a tenger közepén álló szent oltár, mint az ősanja otthona, ez az őstudás. És ezt a tudást osztották meg egymással a májusi ájtatosságra járó szent magyar asszonyok, amikor kis céduláikat átadták egymásnak. Ez az őstudás az a köpeny, amely alatt megférnek az Ő leányai, befogadtatnak a jólelkű férfiak. Az őstudás az az istenhít, amelynek megvan a sajátos turáni karaktere. A hármas szám törvénye érvényesül úgy, hogy két ellentétes minőségű ős kiteljesedése a harmadikban, a gyermekben. Ebben a teóriában nemcsak a biológiával és az időfizikával ért egyet a hitelvünk, hanem a matematikával is. Farkasinszky Tibor kutatótárunk a hármasság matematikai elvét kidolgozva jutott el erre a következtetésre. (6) Mi a hármas számot, mint a kilencnek, a tökéletes számnak az emberileg befogadható, használható gyökét fogjuk fel s eszmerendszerünkben az isteni hármasság nem más, mint a Világmindenség lényegének az emberek számára lebontott, érthető paradigmája. A kilences, a tökéletes szám lényege ebben a mi háromdimenziós világunkban megközelíthetetlen. A felé vezető út is csak

révülésben bontakozik ki, amikor képesek vagyunk elhagyni jelenlegi dimenzióinkat. (7)

A Miskolci Kelengyésládán ornamentikusan ábrázolták a téridő születését, amint az időkerékbe behull a kétféle minőség USTU = őstudó, őstudás és végül az a jelző, amely a megoldás kulcsát adta a kezünkbe: LUGAL GEME NAGY URASSZONY, KI MADAR vagy MADA vagy MAG AR, mikor melyiket írták. Ez a jelző tartalmazza a Stella Hungarorum fogalmát, a Nagy Kutya csillagkép Urnőjét, Sziriuszt, aki az Ég királynője a fény őrzője és megtestesítője, s a Világtenger oltárán termő Ánafá.

A fenti képpel együttes megtalálható mindazon pecséthengereken, amelyek Orionról és családjáról szólnak. Ugyanis a Sziriusz sorsa annyira összefonódott az Orionéval, hogy valamilyen módon mindig utalás történik rá is. Ezért hisszük, hogy őseink fényhite e kettős minőség eredménye, s a fényhit úgy fonódik össze a vízzel, mint ősannyal, ahogy őseink reánk hagyták: a fény természete a tükröződés, és ott képes visszatükröződni az égből áradó fény, ahol a víz felszínén megtalálja ehhez a tükröfelületet. Így érvényesül az őselv, az őstudás, Hermes Trismegisztosz második mondása, hogy ami odafönn létezik, az van idelenn és idelenn létrejött módosulások, hatnak a fenti világra.

A Nagyboldogasszonyban tehát, a fényből és vízből létesült Világmindenség első megtestesülését látták őseink, aki a teremtet világgal együtt mini-pillanatról-mikropillanatra szakadatlanul újjászületik, vagyis maga a tapasztalható valóság lelki szimbóluma.

A Miskolci Kelengyésládán oszlopos elrendezésben megtaláljuk a teremtés fázisait. Az első kartusban a Napkerék jól szemléltető módon mutatja, hogy kétféle minőség szükséges az élővilág létrehozásához: az Egy

Isten és a Dő. Eredményként a fel bíbor felhőkön lebegő Boldogasszony, az égi tulipán testesül meg, s belőle ered a datolyapálma gerezdben megbúvó mag népe, amely szkita aranyveret foglalatban fejezi ki a maga eurázsiai teljességét.

A teremtésben, a téridőben tehát az első testetöltés maga a Boldogasszony volt, ez az őstitok, amely a turániakra bízott.

Ez a Boldogasszony azonosul sorsában a Sziriusszal, születési rendszerében az Esthajnalcsillag kilenc hónapos fázisával, biológiai rendjében pedig a Holddal, s ezáltal teljes harmóniába kerül a szerves Világmindenséggel.

A liturgia tehát neki szól, a teremtet Boldogasszonynak, a Világfa csúcsán kedvesét váró Tündér szép Ilonának. A liturgiában a fény, a víz, s az általa létesült erkölcsös világ kap hangot, s ez a hang maga égi zene.

A róla szóló pecséthengerek szövegének ellenőrzése azáltal történt meg, hogy az olvasott szöveg sorai dallamban ötvöződtek. A dallamosság és a gyökökben megmutatkozó ritmus keltette fel a figyelmem és láttam be, hogy a Boldogasszonyról szóló pecséthengerek szövege dallamos, ritmikus szakrális liturgia, énekelhető, muzsikálható lelki szöveg, áhítatos, égi retorika.

Összevettem a jelzőket a Mária énekekben fellelhető jelzőkkel, s meglepett a hasonlóság. (8) A jelzők nemcsak az énekekben találhatók meg, jelzők alapján tartja számon a római katolikus egyház is Máriát. Mag Anna, HUN ŐS, Mugiru, Mamus, NIN GIR GÁL=a világ fényessége, sugár, Magyar Anna, Csillaganya, Világtenger gyümölcshozó ősanja, magyarság zenéje, Csillaganya, Tündér Anna, LIL A NI=nő, aki a vizek lelke, úri Csillaganya, US KAL GA=Ős nagy tej, LUGAL HUN NI=Hunok nagyasszonya vagyis lélekasszony, UR AN AMA=arany anya, Kus kirlálnő, Isten helyettese.

A lagaszi vázatóredéken (Kr. e. 3500-ban) látható Természetistennő felirata csupa jelzős szerkezet, amely tovább élt a keleti népek istenanya tiszteletében, s újra megjelent a középkori himnuszokban. Babits Mihály fordította le latinból magyarra a legősibb szöveget, melyet gregorián dallamra énekelünk (218. ének).

Tengernek Csillaga

Isten édesanyja. Üdvöz-légy mindig szűz,
menny boldog kapuja. Amen.

A vázatóredék szövege így hangzik:

Világtenger gyümölcshozó ősanja

Magyarság zenéje

Csillaganya

Királyasszony

Napkapu

Magyarság királyasszonya, égi zene.

(Tur-án 123. old.)

Mindkét változat azonosítja a Világmindenség úrnőjét, zenéjét, kapuját, csillagát a magyarság úrnőjével, zenéjével, kapujával, csillagával. A Boldogasszony a régiségben a "Magyarság királyasszonya volt," de általában, a világban is ő volt a "Királyasszony" a "magyarság zenéje" volt, de általában, mindenki számára maga volt az "égi zene".

Úgy tűnik tehát, hogy a Lugal Geme nagy Urasszonny, akié a Mada vagyis a haza, az ország, a magyarság égi Úrnője volt, de áldó szeretete kiterjedt a Világmindenségre. Szent István ennek a réges-régen minden magyar nép által tisztelt Boldogasszonynak ajánlotta fel az országát, mert az már ősidők óta az övé volt.

Nem véletlen, hogy 2002-ben Szókefalván látott Mária jelenés szövege is erre utalt: "Visszajövök, megvédem a magyarokat, nem hagyom magára Magyarországot, mert ez az én örökségem és megvédem az örökségemet".

Kerestem a régi szövegekben a boldog szót, de nem találtam. A Pol-Bol gyök Orion rendjére a PÁLOSOK-ra utal, akik a Lugal Geme nagy Urasszony védelmét szolgálták, és liturgiáját szervezték. A DUG gyök (L 309) szinonimája a KÁRPÁTU (L 309) szó, amely tál, medence, váza értelmű és pontosan a Kárpát-medencére vonatkozik. Ahogy Mágur összefonódott a bárkával, úgy olvadt össze a Boldogasszony fogalom a Kárpát-medencével.

TAVASZTÜNDÉR A NAP SZÜLETÉSE

Téli napforduló egy pecséthengeren

Pritchard James B.: könyvből a 685. ábra.

Zöld kő 2,5 x 3 cm a nagysága. British Múzeum 89.115. lelt. szám.

685. Liberation of the sun-god from between two mountains

British Museum 89.115. Green stone. Height: 0.038 m.; diameter 0.025 m.
Akkadian period /about 2360-3180/. Frankfurt, CS, pl. 19a,
pp.105-108 Photograph courtesy BM.

EME

L 314

AT. ATA

L 145

IN GIR

L 148

val-vel

L 334

OLVASAT:

EME, NINGIR ATYÁVAL

A Ningir atya nyilába görög betűkkel bevésték
a NEFROT nevet.

INANNA TÁBLÁJA

UR-NAMMU korszakából. Kr. e. 2200. Tellói lelet
Internet <http://www.Geocities.Com/juliobou/imagneosum.htm>

1. AN
L 13
- MUS
Inanna
L 103a
2. NIN
däma,
független
L 556
- A. MU
L 578
- NI
L 231
3. UR
L 575
- AN
L 13
- AMA
anya
L 273

4. US
L 211
- KAL
erős
L 322
- GA
tej
L 319
5. SUM
MU, IA
L 61/1
- NA
L 331
- NI. I
A
L 231
6. LIL
GE
L 313
- A. MU
víz
L 578
- NI
L 231
7. GI
GEL
L 86
- LUGAL
L 151
- KI URI
Akkád
L 359
- KI EN-LIL
Nippur
L 99
8. LUGAL
GEME UR
Leo Mayor
csillagkép
L 563
- KIR
L 449
- LAL
L 481

OLVASAT:

1. AN INANNA
2. NINANI
3. UR ANAMA
4. ÓSKALGA
5. MUNANI

Inanna Isten
független, mint a víz
Anyáúrnő
erős, őstej
magasságos
/magasság embere/

5. LILANI
 6. LUGAL AKKÁD,
 NIPPUR (NIBRU) GÉL
 8. LUGAL GEME UR, KIRLÁL
- lélek asszony
 Akkád és Nippur élő
 királya
 A Nagy Kutya (Leo Mayor)
 csillagkép királynője

LUGAL KALGA

LUGAL
 L 151

KAL. KALGA eros
 L 322

GA tej
 L 319

LUGAL UR GEME

Király urasszony

LUGAL
 L 151
 ANNA-BÁL

UR GEME
 L 575

LUGAL GEME UR NIG a Nagy
Kutya királyasszonya (Szíriusz)

LUGAL
 L 151
 USKALGA

GEME UR NIG
 L 575

LUGAL GEME UR GAL

LUGAL
 Inanna táblája
 GAL

GEME UR
 L 563

MA én, **MA E** enyém

L 237

Szíriusz II.

MA megnevezés

ANNA-BÁL

L 342

MADA ország

ANNA-BÁL

L 342

MADA ország, haza

11. sz. Moszkvai tábla

Szövetség táblája

Uskalga

Szíriusz II. szövegközi
 ábra

L 342

MAG lásd SZEM, SE**MAG ANNA** lásd még SZEM

Inanna Mag Anna
 Kórsó

L 103

MAGARU kedves, kedvelt

SÁR, MU
 MAGURU

Épit Enlilnek
 EME

L 152

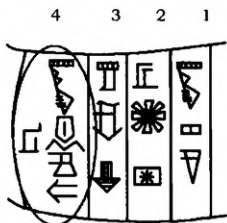
HUNOK KIRÁLYNŐJE ŐSKALGA

Basmachi Farraj: Treasures of the Iraq Museum. Ministry of Inform.
95. sz. ábra

OLVASAT:

1. LUGAL HUNNI
2. URAMA ANNA
3. USKALAG /ŐSKALGA/
4. LUGAL GEME UR
NIG NAGY/SÁG MADA

Mai magyar nyelven:

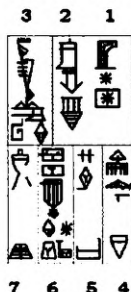
1. Hunok királynője
2. Anna úrasszony
3. Ósanya/g/ tejmag
4. Leo Mayor csillagkép
királyi /magyar
MADA Nagy /UR/ Asszonya

1.
L 151	2.
L 575	3.
L 211	4.
L 151
L 536
L 13
L 322
L 587
L 597 |
L 237 |
L 319 |
L 115 |

KUS KIRÁLYNŐ

Brit. Muzeum, 89. 126 lelt. sz. Internet adat

Zöld kóból készült pecsétgyűrű a harmadik Dynasztia korából. Kr. e. kb. 2100-ból

1. UR
L 575
2. US
L 211
3. AN
L 13
4. AMA
L 237 urno
5. KAL
L 322
6. GA
L 319
7. U
L 318
8. KUS
L 318
9. KIR
L 346
10. GIR
L 481
11. LA
L 481
12. LÄL
L 481
13. NI
L 597
14. NO
L 597
15. AN
L 13
16. KI
L 461
17. ANKI
L 461
18. EN
L 99
19. ZU
L 6
20. ENZU
L 6
21. LUGAL
L 151
22. GEME UR
L 563
23. NIG
L 563
24. KI
L 461
25. MADA
L 342
26. PA
L 295
27. TE
L 376
28. SI
L 112
29. US
L 211
30. ZU
L 6
31. TUS
L 6
32. EME
L 314
33. NIGIN
L 529 visszater
34. KALAM
L 312
35. KALAM
L 312
36. KALAM
L 312
37. KALAM
L 312
38. KALAM
L 312
39. KALAM
L 312
40. KALAM
L 312
41. KALAM
L 312
42. KALAM
L 312
43. KALAM
L 312
44. KALAM
L 312
45. KALAM
L 312
46. KALAM
L 312
47. KALAM
L 312
48. KALAM
L 312
49. KALAM
L 312
50. KALAM
L 312
51. KALAM
L 312
52. KALAM
L 312
53. KALAM
L 312
54. KALAM
L 312
55. KALAM
L 312
56. KALAM
L 312
57. KALAM
L 312
58. KALAM
L 312
59. KALAM
L 312
60. KALAM
L 312
61. KALAM
L 312
62. KALAM
L 312
63. KALAM
L 312
64. KALAM
L 312
65. KALAM
L 312
66. KALAM
L 312
67. KALAM
L 312
68. KALAM
L 312
69. KALAM
L 312
70. KALAM
L 312
71. KALAM
L 312
72. KALAM
L 312
73. KALAM
L 312
74. KALAM
L 312
75. KALAM
L 312
76. KALAM
L 312
77. KALAM
L 312
78. KALAM
L 312
79. KALAM
L 312
80. KALAM
L 312
81. KALAM
L 312
82. KALAM
L 312
83. KALAM
L 312
84. KALAM
L 312
85. KALAM
L 312
86. KALAM
L 312
87. KALAM
L 312
88. KALAM
L 312
89. KALAM
L 312
90. KALAM
L 312
91. KALAM
L 312
92. KALAM
L 312
93. KALAM
L 312
94. KALAM
L 312
95. KALAM
L 312
96. KALAM
L 312
97. KALAM
L 312
98. KALAM
L 312
99. KALAM
L 312
100. KALAM
L 312

OLVASAT:

1. URAN AMA /arany anya/
2. USKALGA
3. LUGAL GEME UR NIG /nagy/ KI MADA
4. KUS KIRÁLYNŐ /nő/
5. PATESZI
6. EME NIGIN /megyen/
KALAM ANKI-ENZU
7. USTU
- Sámán úrnő
erős őstej
Nagyasszony, kié az ország
Kus királynő
Isten helyettese
Eme visszatér
égi-tengeri hazájába
őstudó

ANNA-BÁL

Pritchard, James B.: The Ancient Near East in Pictures.
Princeton Univ. Press. 1954. 701. sz. ábra

701. A goddess leading worshiper to an enthroned king,
on an inscribed cylinderseal of Ur III. period

1. AN
L 13	2. LUGAL
L 151	4. UR
L 38
NA
L 353	KAL
KALAG eros	AN
L 13
KIR
L 333	GA tej
L 319	EME
L 32
LÁL
L 461	3. LUGAL
L 151	5. U val-vel
ba-be
L 455
AN ENZU
Oceánok
L 99 L 7 Istene	UR GEME
L 575	BÉL
BÁL
L 69
	KI
L 461	6. SA fény
L 353
	MADA
L 342	BA áldoz
L 6

SZÁRNYAS KUTYA vagy MACSKA

Bitumen tábla Kr. e. 2100-2000-ből, Mezopotámiából

A III. Ur-i dinasztia korból. British Múzeum.

Kimásolva: D. COLLON, Catalogue of the Western Asiatic Museum, cylinder seals II: Akkadian – post – Akkad periods. London 1982. 169. old. 471. sz.

1. AN
L 13

 UR.
URUDU
L 132

 AT
AD
L 145

 SÁG
L 115

 BA
BABA
BAÁL
L 6

 MA
L 342

 GIR
L 346

 A
L 578

2. LUGAL
L 151

 SA izom
macska
L 164

3. AN
L 13

 TI él,
TIL harcol
L 73

 LA
LAL
L 468

4. SZAB
SA
L 295

 MU, SUM
IA
L 61/1

5. elmosódott
oszlop

6. LUGAL
L 151

 GEME
UR NIG.
L 563

 KI
L 461

 MADA
L 342

7. LUGAL
L 151

 AN
L 13

 A, MU
L 578

 BA, BABA
BAÁL
L 6

 US
L 211

 HUN
L 536

OLVASAT

1. Isteni UR ATYASÁG, BAÁL MAGIRA
2. LUGAL SA macskakirály
3. ANTILLA /Antihoz hasonló/
4. SZABL/y/A
5. elmosódott
6. LUGAL GEME UR NIG vagy MAH, KI MADA
Magyarok úrnője, kié az ország
7. Lugal Ana BAÁL ÓSHUN vagy BAÁL a hunok őse

TERMÉSZETISTENŰ

1.		ENGUR
óceán	2.		MU
magas	4.		KIR, GIR
zene
	L 484			L 61			L 421	
		AMA
anya			KIR, GIR
zene			
	L 237			L 421			L 1	
		US			A	5.		
	L 211			latin A			L 151	
		HUM
LUM gyümölcs-
hozó	3.		AS, ASSZ			
	L 565			L 1			L 61	
		A			AN, IL
ILI			
	latin írás			L 13			PIR, KIR
BIR, NAP
IOI égi	
		AS, AZ
ASSZ			AS, ASSZ		L 393	
	L 1			L 1				
							RA, URAS	
							L 535	

OLVASAT

mezopotámiai

1. ENGUR AMA USHUM
2. ASSZ
3. MUGIRA /magyar/
4. ASAN /asszony/
5. KIR ASSZ
6. LUGAL MU KIRRA

magyar

Világtenger ama gyümölcshezó
ősanja
magyarság zenéje
Csillaganya
Királyasszony
Magyarság királyasszonya, égi zene

JEGYZETEK

- 1). Benedek Elek összes meséi I-III. köt. Szukits Kiadó 2002.
- 2). Orion és családja. 178-226. old. In: TUR-ÁN népének nyelvén. MBE. Miskolc, 2004.
- 3). Műfaji kérdések 168-173. old. In: Vizek Könyve II. kötet. MBE. Miskolc, 2007.
- 4). Köszönöm Krizsai Mónikának, hogy a titokcédula ismeretét megosztotta velem.
- 5). TUR-ÁN i.m. 130-133. old.
- 6). Farkasinszky Tibor előadásai 2005-ben.
- 7). 3600-as számkód 202-203. old. In: vizek Könyve II. kötet. MBE. Miskolc, 2007.
- 8). Verses népének („KANCÍÓK”) Mária énekek 287-377. old. In: Éneklő egyház. Római Katolikus Népektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal – Szent István Társ. Bp., 1985.

IRODALOM

BADINY JÓŠ Ferenc: Az esztergomi iszter-gami oroszlánok titka. Inter Leones Kiadó. 1996.

BAKAY Kornél előadásai az Árpád-házról a Miskolci Bölcsész Egyesület Nagy Lajos Király Magánegyetemén. 1999/2000. tanévben

BOD Péter: Szent Heortokrates avagy a keresztyének között elő forduló innepeknek és a' rendes Kalendáriomban fel-jegyeztetett szenteknek rövid HISTÓRIÁJOK... 1575. esztendőben. Újabb k. Pozsony, Véber S. 1786.

BUDGE, WALLIS E A.: Amulets and Superstitions. Dover Publ, Inc. New York. 1990. Rovásírášos pecséthengerek a X. fejezetben 250-257. old.

CAMERON, George: Sie schreiben auf Ton. Füssl Verl. Zürich-Leipzig. 2. Kiadás. 1941.

DUBY, Georges: A katedrálisok kora. Gondolat. Bp. 1984.

FALVAY Károly: Boldogasszony. A női szerep a magyar hitvilág tükrében. Tertia Kiadó. Bp. 2001.

IDOLE Frühe Götterbilder und Opfergaben Ausstellungskataloge dei Prä-historischen Staatssammlung. Szerk. Danuheimer Hermann, von. 1985. Verl. Philipp von Zabern. Mainz am Rhein

IDOLE Frühe Götterbilder und Opfergaben. Jegyz. Berger, Michael. Verl. Philipp von Zabern. Mainz am Rhein. 1985.

KISZELY István: A magyarság őstörténete. Gödöllő, 2005.

PRITCHARD, James B.: The Ancient Near East in Pictures. Relating to the Old Testament. Princeton, New Jersey, P. Univ. Press, 1954.

TORMA Zsófia: A tordosi őstelep és hazánk népe ősmítosának maradványai. Különlenyomat Hunyad megye Monográfiájából. Athenaeum Bp. 1-16. old.

ZAJTI Ferenc: Magyar évezredek (Skytha-Hun-Magyar faji azonosság) 2. k. Mórícz Zsigmond Kiadó. Bp. 1943.

Marton Veronika

Gizella, Magyarország királynéja

A magyar királynékról alig szólnak a magyar krónikák. Úgy tűnik, mintha szorgos kezek gondosan eltűntettek volna róluk minden adatot. Sokuknak csak a nevét és esetleg a nemzeti hovatartozását tudjuk. Egyebet nem. Gizelláról, I. István feleségéről is keveset jegyeztek fel a magyar források. Német évkönyvekből, történelmi feljegyzésekből lehet csak kibogarászni a nemegyszer egymásnak ellentmondó adatokat.

Gizella Civalodó Henrik, bajor herceg és burgundi Gizella gyermeke volt. Nagypapja, a német történetírók által is vadnak és kegyetlennek nevezett I. Henrik bajor herceg volt, aki 955-ben Regensburgban a Lech-mezei csatában elfogott Bulcsu, Lél és Sur vezért „a magyar nemzet gyalázatára” felakasztatta.¹

A magyarok nem öncélúan torolták meg a Lech mezei csatavesztést. A krónikáink bevallása szerint Bulcsu és Lél serege a német trónkövetelő hercegek szövetségében bocsátkoztak harcba I. Ottó német-római császár seregei ellen. A magyar vezérek nem vették észre, hogy a német és a cseh szövetségeseik gyalázatosan félrevezették, becsapták őket. A Lech folyó mesterségesen felduzzasztott vizét rájuk eresztvén, nemcsak a támadást, hanem a visszavonulást és a menekülést is meggátolták, s így a magyar sereg a németek szabad prédájává vált. A németek hét, orrán, fülén megcsonkított gyászmagyar kivételével minden elfogott magyar harcost lekasaboltak, meggyilkoltak, őket is csak azért hagyták életben, hogy hírt vigyenek a vereségről. A német krónikák e tettet világraszóló győzelemnek állították be, holott nem az volt. Két magyar hadtest ugyan elpusztult, de a mintegy 10 km távolságban táborozó Botond és sértetlen serege értesülvén a magyarok legyilkolásáról, Bajorország-szerte üldözte, gyilkolta a német „győzteseket”. Hiába volt e csalással kicsikart győzelem a németek mégsem mertek a magyar határ közelébe jönni. Géza fejedelem volt az, aki a quedlinburgi egyezmény (973) értelmében a nyugati végeket, az Enns folyótól a Lajtaig átengedte a németeknek.²

Gizella (később magyar királyné) és a testvérei, Henrik később német-római császár³, Brunó (később püspök) és Brigitta (később apátnő) nevelését Wolfgang, regensburgi püspök a „szülei öröme és az emberiség hasznára” felügyelte és irányította.⁴ Tudatosan készítette fel Gizellát magyarországi ténykedésére, olyan buzgó szorgalmazta hazánkban a térítéseket, mintha küldetést teljesített volna. Ez a Wolfgang einsiedelni szerzetes korában volt az első nevesített személy, aki Géza, magyar vezért titokban megkönyékezte, és a kereszténység szolgálatába állította. (A Wolfgang beszélt név. Jelentése „farkasjáró”.

1 Szabó Károly i. m. 293. p.

2 Marton Veronika i. m. 21-24. pp.

3 Mayers Lexikon i. m. IX. 91-97. pp.

4 Ranolder i. m. 22. p.

Illett is rá e név, hisz a gyepüket megkerülve, a magyarok tudta nélkül jutott el Gézához.)

Gyermekkorában Gizella a családi környezetben és a nevelőjétől eleget hallhatott a magyarok viselt dolgairól, ezért nem lehet csodálkozni a későbbi életvitelében is megmutatkozott magyarok iránti ellenszenve.

A német feljegyzések szerint Gizella a keresztségben az Elisabeth nevet kapta. A magyar források e névről nem tudnak. I. István magyar király feleségét Gizellának vagy Keshlának említik.

F.X. Schwäbl egyházi író Wolfgangról, a regensburgi püspökről szóló, rendkívül találó prédikációjában ekképp ír: „Seine (Heinrichs III. von Bayern) ältere Schwester Elisabeth, wel[c]he gleichfalls in die Zahl der Seligen verfest worden ist, wurde an den ungarischen Herzog Waik erehelicht u.s.w.” (=III. Henrik bajor herceg – a későbbi II. Henrik császár - idősebb nővére Elisabeth, aki egyidejűleg a lelkek számára foglaltatott, Vajk, magyar herceggel lépett házasságra).⁵

Reichenau Hermann szerzetes, István király ifjabb kortársa nyíltabban fogalmaz: Henrik [a későbbi császár], húga Gizella a Krisztus iránti hűségről visszafordítottat, s mintegy kezesként Vajkkal, Magyarország uralkodójával frigyre lépett.⁶

A középkorban az efféle névváltoztatás gyakori volt. Az idegenbe került királynék neve a házasságkötésük új országuk szokása szerint többnyire megváltozott. Gizellának hívták az első magyar királyné édesanyját, Cívakodó Henrik feleségét. Házasságuk a bajor-burgundi szövetséget volt hivatott megpecsételni. Orseoló Péter Ilona vagy Mária nevű anyját a régebbi írók Gizellának is nevezik (ti. a velencei doge-val való házassága is szövetségkötés eredménye volt) stb.

Mind a korabeli, mind a későbbi történetírók megegyeznek abban, hogy Vajk, Géza magyar fejedelem fia és Elisabeth bajor hercegnő egybekelésének gondolata, Adalbert, prágai püspök és magyarországi térítő fejében születhetett meg. „Ő volt az aki, a magyar udvar figyelmét legelőször a bajor herceglányra fordítá.”⁷ Géza fiának Vajknak a bajor hercegnővel való házasságában Gézának a keresztyén Európával való szövetkezésre való törekvése nyilvánult meg. „E házasság mintegy kezesség volt a német birodalom és a magyar állam közötti barátságos viszony fön[n]tartására..., [a]mi... Németország világi és egyházi fejedelmeinek oly annyira érdekében állott...”⁸ Eszerint joggal hihető, hogy Elisabeth, bajor hercegnő a német-magyar politikai egység eredményeképpen a „hűség záloga” (Geisel von Treue) lett. (A Gizella elfeledett eredetű beszélő név, a Geisel (kezes, tús) szóból származik.) Tehát Vajk és Elisabeth/Gizella e házasságát politikai számítás hozta létre, a tét Géza fejedelem és a fia Vajk megkeresztelkedése, és rajtuk keresztül a magyaroknak a római keresztény hitre való térítése volt. Egybekelésük 995 után lehetett.⁹

A hagyomány szerint Gizella királynét, férje I. István magyar király halála után (938) Péter király állítólag a passau apácakolostorba száműzte.

5 Ranolder i. m. 96. p.

6 Pertz i. m. III. 117. p.

7 Wertner i. m. 39. p.

8 Szabó Károly i. m. 391-392. pp.

9 Wertner 39. p.

Bajorországban a Duna, az Inn és az Ilz összefolyásánál fekszik Passau, a magyar történelemben elhíresült, évezredek óta lakott település. A Duna és az Inn ölelte sziklás földnyelv csücsét az Óváros uralja. Még ma is áll a Kr. u. 740-ben Tassilo, bajor herceg alapította és később II. Henrik német-római császár által fenntartott niedernburgi bencés kolostor épületegyüttese. A X. század végén Pilgrim, passai püspök innen küldte a német hittérítőket hazánkba.

A kolostor templomában a különféle korokból származó emléktáblák feliratain és a mai turista-tájékoztatókban a Passauban elhunyt Gizella apátnő, I. István magyar király felesége halálának időpontja nem egyöntetű.

- A Niedernburg-i kolostor templomában vásárolt „Bajor Gizella” c. magyar nyelvű tájékoztató közli, hogy 1038-ban, I. István magyar király halála után „az özvegyet az ellenzéki pogány pártok üldözték, később elfogták és megkínózták (sic!). 1042-ben az unokaöccse (sic!) III. Henrik császár kiszabadította és viszik hazájába. Itt belépett a passai benedekrendi” kolostorba és „1060-ban vagy 1065-ben bekövetkezett haláláig mint apátnő tevékenykedett.” (E közlés azt sugallja, mintha Gizellát a magyarok üldözték és kínozták volna meg, holott köztudott, hogy támogatottja Péter király fordult ellene és száműzte a bajorországi Passaubá.)

- A „Kloster Niedernburg – Passau” c. német nyelvű turista-tájékoztató szerint „1045-ben a Magyarországról elűldözött boldog Gizella, Szent István király özvegye” lett az apátnő. Talán „1065 május 7-én hunyt el (a pontos évszám nem ismeretes), s a templom kereszthajójában lett eltemetve.”

- A magyar állam ezeréves fennállásának évfordulójára készített és a templom falára helyezett hatalmas vörösmárvány tábla feliratán Gizella halálának időpontja 1095.

- A Gizella-sír melletti tájékoztató tábla a halál időpontját 1045-ben jelöli meg.

- Csupa egymást kizáró, egymásnak ellentmondó adat. Vajon Gizella, I. István király felesége, az első magyar királyné igazándiból mikor halt meg, s hol lett eltemetve?

Gizella királyné Imre fiának 1031-ben bekövetkezett halála után mindent elkövetett, hogy az Árpád-utódok helyett rokonának, a velencei Péternek juttassa a magyar koronát. Petthő Gergely krónikáiról általánosan tartott Péter háládatlansággal fizette meg Gizella támogatását. A német évkönyvek szerint a hatalomrajutása után őrizet alá helyezte, javaitól megfosztotta¹⁰, és 1045-ben Passaubá száműzte, ahol a férjhezmenetele után száz évvel 1095. május 7-én halt meg.

A német nyelvű ismertető szerint Gizella apátnő kereszthajóban levő földbe-vájt sírját XI. századi román stílusú, erősen sérült mészkőtábla fedi. A kőlapon egy hosszúszerű kereszt és két sas látszik, a rajta levő szöveg olvashatatlan és érthetetlen.

Csábító lenne, ha a németek számára érthetetlennek tűnő szöveg magyar vagy esetleg horvát nyelven íródott volna, ám ezt senki nem említi, csak a sírkő közepén levő latin nyelvű feliratot: Gusyla Abbatisa Non. May” (=Gizella

¹⁰ Wertner i. m. 40. p.

fejedelemasszony, május 7.). E felirat egyáltalán nem bizonyítja, hogy I. István özvegyéről lenne szó, akár egy másik Gizella nyugodhat a sírban.

A kolostori hagyomány szerint a Gizella királyné sírját gyakorta meglátogató magyarok titokban el akarták vinni a hamvakat. Az apácák ennek megakadályozására az eredeti mészkő sírlapot láttatni alig engedő késő-gótikus oszlopos talapzatú vörösmárvány fedőlapot helyeztettek. A széleken körbefutó az előző vésetét utánzó gótbetűs felirat szövege közli, Gizella fejedelemasszony, magyar királyné nyugszik a sírban: „Obiit Venerabilis Domina Gisyla soror sancti Hainrici Imperatoris, uxor Stephani Regis Ungariae Abbatissa hujus monasterii, hic sepulta Anno Domini 1095. Non. May”. (= Az elhunyt Gizella úrnő, szent Henrik császár nőtestvére, Istvánnak, Magyarország királyának felesége, a monostor tiszteletreméltó fejedelemasszonya itt lett eltemetve. Az Úr 1095. esztendeje május 7.)

A latin nyelvű felirat évszámai nem egyértelműek. 1095-ben szentként említi II. Henrik német-római császárt, Gizella bátyját, holott csak 1145-ben avattak szentté. I. Istvánt pedig még boldognak sem nevezi, pedig már 1083-ban szentté avattatott. (István szentté avatásáról a passauai apácáknak okvetlenül tudniuk kellett volna, hogyha az özvegye akkor még zárdafőnöknő volt.)

A német források a férjénél, I. Istvánnál (969) néhány évvel fiatalabb Gizella királyné születésének idejét 974-975-re teszik. Ha hinni lehet a síremlék-feliratnak, akkor 995-ben, kb. 120-121 éves korában halt meg. Ez a középkori, 30-40 éves átlagéletkorhoz képest nagyon magas kor. Egy tejben-vajban fürösztött királyné akár 60-65 éves koráig is élélhetett, de 120-ig semmiképpen. A fűthetetlen, rideg zárdában akár királyné volt valaki, akár apácafőnöknő valószínűtlen, hogy ilyen hosszú időt megélt volna. Arról nem is szólva, hogy 1045-ben, amikor belépett a zárdába már 71 éves lehetett.

Padányi Viktor az „Adalékok szent István király élettörténetéhez” c. tanulmányában világít rá a Gizella rejtélyre.

Imre herceg, Gizella és I. István egyetlen életben maradt fiát minden forrás szent életűnek tartotta, annak ellenére, hogy 1027-ben megházasodott. A középkori horvát krónikák, valamint Pray és Cornides szerint Kresmir horvát király leányával (vagy unokájával) Jocelával kelt egybe¹¹. Imre herceg feleségének származását néhány forrás másképp tudja: Egy portugál évkönyv szerint Teréz, VI. Alfonz, kasztíliai király leánya, Szent Erzsébet legendájában pedig Imre, görög császár leánya volt.

Imrét négyévi gyermektelen házasság után a királlyáavatást két nappal megelőző hagyományos vadászaton „német” vadkan ölte meg. A későbbi egyházi írókat feltehetően e gyermektelen házasság ösztökelte arra, hogy a trónörököszt szűzi életűnek állítsák be. Szinte kizárt, hogy a trón egyedüli várományosát akár a szülei, akár a környezete (talán a nevelőjét, Gellértet kivéve), arra ösztökelte volna, hogy József-házasságban éljen a feleségével. Ő volt István király egyetlen férfiutódja, akinek tovább kellett volna éltetnie a dinasztíát.

Az I. István király halála utáni magyarországi viszonyokat és Péter király viselt dolgait, továbbá a magyarok felkelését figyelembevéve nagy valószínűség-

¹¹ Wertner i. m. 58-60. pp.

gel állítható, hogy Jocela, Imre királyfi felesége került 1045-ben, éves korában a passauai zárdába. Ez állítást számítással is igazolni lehet. 1027-ben Jocela Imrével való házasságkötésekor kb. 18-20 éves volt, 1031-ben, a férje halálakor négy évvel idősebb, 1045-ben pedig 36 év körüli lehetett. A jelenlegi passauai adatok a halálozás dátumaként többször említik az 1065-ös évet. Ha ez igaz, akkor Passauban Jocela, Imre herceg felesége nyugszik, aki 58-60 éves kora körül hunyt el.

„Ha... az olvasó tekintetbe veszi, hogy ezt az olasz Jocella nevet éppúgy 'Dzsoszselának' ejtették, mint ahogy a ... 'Gizella' nevet is 'Dziszselá'-nak ejthették a 11. században, különösen az olasz származású és a latint is olaszosan ejtő papok, a Dzsoszela és Dzsiszela (Jocela-Gizella) összekeverése egy emberöltővel István halála után egyszerre érthető.”¹²

Az eredeti mészkő-sírkő alapján készült a gótikus vörösmárvány síremlék. A rajzolatuk egészen, a középütt levő szövegük szinte teljesen megegyezik. A gótikus fedőlap külső szélén körbefutó szöveg az apátnő nevét Gisylának, a középkori meg Gusylának írja. Úgy tűnik, mintha a nevek különböző írásmódja tudatos lenne, célozva arra, hogy nem Gizella, magyar királyné, hanem egy hasonló nevű apátnő fekszik a sírban.

1995-ben az un. Gizella-sírban talált csontvázat exhumálták. Megállapították, hogy nem 120 éves, hanem egy 60-65 éves nő földi maradványai vannak a sírban. Ennek ellenére 2000-ben néhány csontot Gizella-ereklyeként a veszprémi székesegyháznak adományoztak. Passauban meg a vörösmárvány sírkő lábazata alatt Gizella állítólagos koponyájának és lábszárcsontjának műanyag másolata látható.

Egybevetve az életrajzi és az exhumálási adatokat (60-65 éves nő csontváza) a passauai sírban nem Gizella/Elisabeth, magyar királyné, hanem egy másik Gizella, minden valószínűség szerint Jocela, horvát királylány, Imre herceg felesége nyugszik.

Bonfini említi, hogy az ő korában veszprémi székesegyházban még látható volt egy „törődött” kő, amely Gesla (Gizella) és Olhait (szent László király felesége) királynék földi maradványait fedte. Rajta kívül mások is állították, hogy Gizella nem Passauban halt meg, hanem Magyarországon és Veszprémbe lett eltemetve. (Pertz, V. 117). Ezt támasztja alá 1083-ban I. István király és Imre herceg szenttéavatási szertartásáról szóló feljegyzés, amelyben az ünnepségére érkezettek között Gizella neve nem szerepel. Ha 1083-ban még életben lett volna, akár a passauai zárdában, akár másutt, Szent László király bizonyára elhozatta volna Magyarországra, vagy legalábbis megemlégette volna a nevét, tehát Gizella akkoriban már nem lehetett életben.

Gizella, az első magyar királyné passauai síremléke csak jelképes, a niedernburgi kolostor templomában minden bizonnyal Jocela, Imre herceg felesége nyugszik.

¹² Padányi i. m. 15. p.

Felhasznált irodalom:

- Mayers großes Konversations-Lexikon, I-XX., Bibliographisches Institut, 1907-1909.;
- Marton Veronika: I. András király korabeli imák, Matrona, Győr, 2006.;
- Padányi Viktor: Adalékok Szent István élettörténetéhez, Hídő Baráti Köre kiadása, [Bp.?], 1972.
- Pertz, Georg Heinrich et al.: Monumenta Germaniae Historica, I-XC, Leipzig, 1884.;
- Ranolder, Johann: Elisabeth (Gisela) Herzogin in Baiern, erste Königin von Ungarn, K.u.K. Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1854.;
- Szabó Károly: A magyar vezérek kora, Ráth Mór, Pest, 1869.;
- Wertner Mór: Az Árpádok családi története, Nagy-Becskerek, 1892.

vitéz Dr. Balogh Sándor

Prof. Emeritus, USA

Szent Korona Lovagrend tagja

Hagyományos vallások és az ősmagyar vallás az új egyházpolitika tükrében¹

KIVONAT

Az utolsó évszázadban nyugaton sok történeti és etnológiai munka jelent meg a primitív, hagyományos vallások fejlett istenfogalmáról. Ennek hatására a Vatikán új egyházpolitikát hirdetett meg a hagyományos vallásokkal való kapcsolatról. Az új politika megközelíti Ft. Zakar András és az erdélyi Lukács Atya hozzáállását a magyarok ősvallásához. A lényeg a helyes megkülönböztetés a valódi magyar ősvallás tanai és más, korai eretnokségekre épített modern eretnokségek közt, amelyeket terjesztők mint ősmagyar vallást adnak elő. Az előadó javasolja, hogy tanulmányozzuk az ősi magyar vallási hagyományokat, amire a Szent Istváni hagyomány is épült, és az ígért egyházi megnyilatkozás vegye figyelembe ezeket a megkülönböztetéseket és az új vatikáni egyházpolitikát.

¹ Idő és helyszűke miatt, vitaindítás céljával, csak főbb vonalakban, vázolom a témát. A megadott forrásmunkák alapján az érdeklődők tovább vizsgálhatják a részleteket. Remélhetőleg akad magyar teológus, aki ennek alapján feldolgozza és a nemzetközi vallástörténészek számára is elérhetővé teszi a magyar ősvallásban található Ige magvait.

Az olasz Gobbi Atya, az egész világra kiterjedő Papok Máriás Mozgalmának alapítója, 1981. aug. 16-ai látomásában azt az üzenetet kapta, hogy "a pápa szem előtt ismeretes e nép isteni küldetése."² A negyvenes években Natália Nővér is kapott üzeneteket látomásokban a magyarság küldetéséről. Újabban a Magyar Püspöki Kar is megjelölte a magyar nemzet küldetését: "Kérjük a Magyarok Nagyasszonya és a magyar szentek közbenjárását nemzetünk lelki megújulásáért, hogy a magyarság Európa népei számára a megbékélés, a bizakodás és a keresztény hitben elfogadott valódi emberi értékek közvetítője legyen."³

Azonban a nemzet megoszlott, politikailag, vallásilag, és kulturálisan, pedig csak úgy tudja a magyarság teljesíteni történelmi hivatását, ha összefog egy Isten alatt, és a széthúzás megszűnik. Egyik megosztó vonal a történelmi magyar vallásban hívók és a hagyományos kereszténység közt van.

A Heti Világgazdaság néhány éve közölt egy cikket, amely szerint "jobboldali körökben egyre nagyobb teret nyernek az ősmagyarkodó, újpogány vallások, és idézi Pápai Lajos győri püspököt, aki „kemény hangon bírálta azokat a jobboldali nyilvánosságban megjelenő nézeteket, amelyek szerint a kereszténység és az ősmagyar, pogány hitvilág elvei összeegyeztethetők,... Az ilyen keresztényellenes támadásoknak helyet adó, azt vállaló vagy támogató mozgalmakkal, sajtóval egy gyékényen nem áruhatunk” - jelentette ki a püspök, hozzátéve, a püspöki kar a közeljövőben dokumentumot ad ki, hogy megkönnyítse a zavaros, tudománytalan nézetek kiszűrését azok számára, „akiknek nincs a hitükről értelmiségi szintű ismeretük”.⁴

Mivel az ígért dokument késik, az alábbiakban megpróbálom vázolni egyrészt az egyetemes Egyház álláspontját ebben a kérdésben, másrészt az eddigi, nem hivatalos magyar katolikus véleményeket és érveket, és végül azt, hogy hogyan lehet az egyetemes Egyház tanítását alkalmazni a magyar helyzetre.

A 20. században a kultúr-antropológusok érdekes felfedezésre jutottak. Egy mástól, és más, fejlettebb vallású társadalmaktól elszigetelt "primitív" vallásokban meglepően fejlett vallási elemeket találtak. Érdekes megjegyezni, hogy Ft. Zimmerman, egy katolikus teológus,⁵ többször irt arról, hogy az isteni kinyilatkoztatást Ádám és Éva hogyan adták tovább, és hogy ennek az ős-kinyilatkoztatásnak nyomai ma is megtalálhatók számos primitív népnél. Így például az idősebb Ona indiánok, akiknek nem volt semmi kapcsolatuk misszionáriusokkal, hittek egy élő Istenben, aki szellem, nincs felesége vagy gyereke, aki teremtette

2 "Szűzanyánk szól...", kézirat, "különálló, válogatott üzenetek - Don Stefano Gobbi által kapott üzenet, amit Keller Illés OCD nem adott nyomtatásba, hanem csak gépelve hozta be Magyarországra. Itt csak annyiban foglalkozunk a látomásokban kapott üzenetekkel, amennyiben azok a magyarság küldetésével foglalkoznak.

3 Imaév meghirdetése a nemzet lelki megújulásáért, 2006, jan. 1.

4 ÚJPOGÁNY VALLÁSOK MAGYARORSZÁGON; Mi van a rovásukon? HVG 2003/39 09.27. 97-99.

5 Anthony Zimmerman, *STD The Primeval Revelation in Myths and in Genesis, a Dynamic Subject Much Neglected by Theologians* <http://catholicmind.com>. Zimmerman a témát bővebben tárgyalja http://www.lifeissues.net/writers/zim/ae/ae_03religionadamevel.html, "THE PRIMEVAL REVELATION AND ITS RELEVANCE TODAY, <http://www.catholicsocialscientists.org>, THE PRIMEVAL REVELATION AND ITS RELEVANCE TODAY (Az ős-kinyilatkoztatás és annak mai megnyilatkozása),

a világot, szabályokat adott, és büntet, ha azokat megszeged. Ugyanakkor a fiatal generációnál, akik jobban akkulturálódtak a fehér ember kultúrájához, már sokkal gyengébben élnek ezek a fogalmak.

Wilhelm Schmidt (1868-1954), osztrák etnológus pedig összegyűjtött több, mint 11.000 oldalnyi (13 kötet) anyagot primitív népek vallásos megnyilatkozásairól.⁶

Egy másik kritikus kiértékelés megjegyzi, hogy míg valamiféle szellemvilág majdnem minden primitív népnél található, az istenhit már bonyolultabb kultúrtény, és megcáfolja az evolucionista magyarázatot etnográfiai adatok tömegével. Ezek a tanulmányok bizonyítják, hogy az istenhit korban előbb megjelent mint az evolúció-tan szerint lehetséges.⁷

Így Zimmerman felveti a kérdést, vajon honnan származnak ezek a fejlett vallási fogalmak? Az első felfogás, hogy ezek az Ádámnak adott ős-kinyilatkoztatásból származhatnak, amit a primitív népekre jellemző erős szóbeli hagyomány átadás tett lehet övé. Azonban az sincs kizárva, hogy a nem-zsidó népek is kaptak valamilyen formában folytonos kinyilatkoztatást egyes fogalmakról. Legalább is ezt következteti Zimmerman abból, hogy a primitív népeknek is fejlett istenfogalmaik vannak.

Avery Dulles S. J. Biboros, egy protestáns convert, Dulles volt amerikai külügyminiszter fia, neves amerikai teológus, részletesen tárgyalja a teológiai problémát, hogy lehet Isten mindenkit megváltó tervét összeegyeztetni a bibliai kinyilatkoztatáson kívüli kinyilatkoztatással, és azzal zárja be, hogy "jó érzék van a (fenti ismertetett) pluralista modellekben, amennyiben megpróbálják újraformálni a keresztény tanokat a megváltásról egy egyetemesebb formában."⁸ Úgy hangzik, mintha Dulles szerint az üdvörténet tanában vissza kellene menni Ádámgig, illetve az ős-kinyilatkoztatásig, amely magába foglalja az Ábrahám előtti és az Izraelen kívüli népeket is.

Zimmerman hivatkozik a Vatikán II iratokra is, így például a kinyilatkoztatásról szóló intézmény 3. Pontja szerint "Isten (...) állandóan tanúskodik az embereknek önmagáról (vö. Róm 1,19-20), (...) és szüntelenül gondját viselte az emberiségnek, hogy mindazoknak örök életet adjon, akik állhatatosan kitartanak a jóban és keresik az üdvösséget (vö. Róm 2,6-7). A maga idejében meghívta Ábrahámot,(...)." Ugyanez a tan megismétlődik a Katekizmus 54-58 pontjaiban is. A Vatikán II Nostra Aetate decretuma kifejezetten foglalkozik a hivatalos kinyilatkoztatáson kívüli vallási fogalmakkal: "A népeknél a legősibb koroktól fogva napjainkig megtalálható annak a titokzatos erőnek bizonyos észlelése, mely jelen van a dolgok folyamatában és az emberi élet eseményeiben, sőt, olykor ismernek egy Legfőbb Lényt, s még

6 Urssrunn Der Gottesidee (The Origin of the Concept of God, Az istenfogalom eredete) 1955.

7 The First Religion of Mankind, David Rooney, <http://www.ewtn.com/library/HUMANITY/FR93206.TXT>.

8 Last Revelation and the Religions, Avery Dulles S.J., <http://www.universalistfriends.org/dulles.html>

9 DEI VERBUM, A II. Vatikáni Zsinat DEI VERBUM kezdetű dogmatikus konstitúciója az isteni kinyilatkoztatásról, #3.

Atyát is. Ez az észlelés, illetve elismerés bensőséges vallási érzülettel hatja át életüket...”¹⁰

Itt meg kell jegyezni, hogy Zakar András, Mindszenty bíboros titkára, sokat várt a Vatikáni Zsinattól, különösen ettől a dekrétumtól. Zakar mindenekelőtt emlékeztet a fent ismertetett tanulmányokra: “A mai régészeti leletek gazdagságának és a történeti kutatások eredményeinek birtokában is egyre világosabb, hogy az Ábrahám előtti emberiség több százezer évnyi története folyamán sem nélkülözte az isteni gondviselés jótéteményeit. (...) Világos, hogy az Ószövetséget megelőző időkkel kapcsolatban sokkal határozottabban kell beszélnünk az ós-szövetség vagy alapszövetség koráról. Ennek alapító okmánya az Ádámnak és Évának adott ígéret, hogy utódaikból fog megszületni a Sántát legyőző, Szabadító. Tulajdonképpen tehát Ádám és Éva kiválasztott volt s így valamennyi utódai választottak voltak. Az Ábrahámot illető kiválasztás ehhez képest csak azt a pontosabb körülírást adta meg, hogy az o utódaiból születik majd meg az ivadék, akiben áldást nyer a Föld összes népe.”¹¹

Ezért Zakar ezt írta a Vatikáni Zsinatról: “Kétségtelenül kitárult a Zsinat nyomán a teológia látóhatára és ez gondviselésszerűen akkor történt meg, amikor a fölmerülő problémák özöne és súlya csak ennek a távlatnak birtokában oldható meg.” Zakar szavai itt Dulles Bíboros szavaira emlékeztetnek, és a feladat az üdvösségtörténetet Ádámtól és a neki adott ós-kinyilatkoztatásig és ígéretig, az első “Jóhirig” visszavezetni. Így lesz a kereszténység valóban “egyetemes,” és nem kizárós.

Zakar reménye, ha lassan is, de kezd valóra válni, legalább is a Vatikán szintjén, és ez kell, hogy elkezdődjön Hazánkban is. A Pápai Tanács a Vallások közti Párbeszédre kiadott egy utasítást az ázsiai, amerikai és óceániai Püspöki Konferenciák elnökeihez címelve a hagyományos vallásokról.¹² Az európai püspöki konferenciák sajnos, úgy látszik, meg sem kapták, tehát a magyar hierarchia sötétben maradt, és magyar szempontból a Vatikánban semmi nem változott. Azonban ez téves felfogás, mert a magyar ós-vallás is, ami egyre népszerűbb itthon hagyományos vallás, tehát a Vatikáni utasítás a hagyományos vallásokról ránk is kellene, hogy utaljon és vonatkozzon.

Az utasítás először is tisztázza a különbséget a világvallások és a “hagyományos vallások” közt. Hagományos vallások megmaradtak eredeti társadalmi-kulturális környezetükben, és nem terjedtek ki más népekre vagy országokra. Bár nincs elfogadott közös név ezekre az egyistenhívő és erkölcsi normákat valló vallásokra, de helytelen őket pogánynak, vagy fétisizstának, animistának nevezni, ezen szavak negatív jellege miatt (#2).

“Az Egyház tiszteli a különböző népek vallását és kultúráját, és a velük való kapcsolatban meg akar tartani mindent ami nemes, igaz és jó a vallásukban és

10 A II. Vatikáni Zsinat NOSTRA AETATE kezdetű nyilatkozata az Egyház és a nem keresztény vallások kapcsolatáról. Én kiemelésem.

11 Dr. Ft. Zakar András, SZUMÉR HITVILÁG ÉS A BIBLIA, 10-11 o.

12 PONTIFICAL COUNCIL FOR INTERRELIGIOUS DIALOGUE, PASTORAL ATTENTION TO TRADITIONAL RELIGIONS; letter of the Pontifical Council for Interreligious Dialogue to the Presidents of Episcopal Conferences in Asia, the Americas and Oceania, 21 November, 1993, Francis Card. Arinze, President

kultúrájukban.”¹³ Ugyanis a hagyományos vallású népek gyakran nem akarják nemzeti sajátosságukat feladni. Például “mikor egy amerikai indián megkeresztelkedik, meg akar maradni amerikai indiánnak!” Tehát a kereszttség nem akadályozza meg a nemzeti érzés és lojalitás megtartását. Ne csodálkozzunk, ha egy megkeresztelt magyar is meg akar maradni magyarnak! Ennek hivatalos kimondása óriási engedmény a gyakran kozmopolita egyházpolitikai gyakorlattól. (Zárójelben meg lehet jegyezni, hogy mennyire más, mennyire civilizáltabb a 21. századbeli hittérítés mint a 11. századbeli volt.) Szent Gellért ezt az elvet alkalmazva ismerte fel a Babba és a Nagyasszony illetve Boldogasszony tiszteletben a Mária tisztelet elődjét! Az utasítás azt is megjegyzi, hogy “a hagyományos vallás tagjaival, akik nem akarnak megkeresztelkedni, párbeszédet kell folytatni a kölcsönös megértés, tisztelet jegyében és a hagyományos vallásokban fel kell fedezni az Ige magját, és közösen keresni Isten akaratát..”

Az Utasítás még arra is talál magyarázatot, hogy miért erősödik otthon a magyar nemzeti vallás iránti mozgalom a jobb illetve nemzeti oldalon. A több mint két emberöltőt magába ölelő baloldali elnyomás, a hiteles rendszerváltás elmaradása, a jelen kormány választási csalása, az általános elszegényesedés a dicsó múltba kergeti vissza a népet. Ezt írja az Utasítás: még a már megkeresztelkedett népek közt is “a hagyományos vallás befolyása erős marad, főleg válságos időkben.” Ez persze nem azt jelenti, hogy “nem lehet ezekkel az emberekkel egy gyékényen árulni,” hanem mint a jó orvos, vagy a jó anya, meg kell hallgatni és megérteni panaszukat, és Krisztus gyógyító szeretetét kell alkalmazni a sebekre. Remélhetőleg, ha kijön az ígért pasztorális körlevél, az ebben az értelemben áll hozzá a problémához.

Visszatérve a Vatikán megújult álláspontjára, ezzel kapcsolatban jegyzi meg Zimmerman, hogy a Vatikán még a volt Pápai Tanács a nem- Keresztény Vallásokról nevet is megváltoztatta Vallások közti Párbeszéd Tanácsra. “Márpedig a Vatikán nem változtat neveket ok nélkül.”

Ezt a szellemet fejezi ki a Vatikáni Zsinat liturgiáról szóló alkotmánya is: “Az Egyház a hitet és a közjót nem érintő dolgokban nem kívánja kötelezővé tenni a formák merev egységét, még a liturgiában sem. Sőt ápolja és fejleszti a különböző népek és nemzetek jellegzetes sajátosságait és örökségét. Ami tehát a népszokásokban nem elválaszthatatlanul kapcsolódik babonákkal és tévedésekkel, azt jóakarattal mérlegeli, és ha lehetséges, teljesen és érintetlenül megőrzi, sőt olykor magába a liturgiába is beépíti, amennyiben az a liturgia igazi és hiteles szellemével elvileg összeegyeztethető.”¹⁴

Bár vannak akik ezekben a változtatásokban, főleg a liturgikus gyakorlatban, veszélyes újítást látnak, amíg a szinkretizmust elkerülik és tisztelettel, méltóságteljesen alkalmazzák, pasztorális szempontból nem lehet kifogást emelni ellenük.

Az utasítás hatékonyabb végrehajtásáról azóta több konferenciát is tartottak. Így pl. a Vatican Colloquium on Traditional Religions¹⁵ résztvevői “kiemelték a

13 Ez persze nem vezethet vallási szinkretizmusra, azaz a vallási tanok egybeolvasztására.

14 Sacrosanctum Concilium kezdetű konstitúció a szent liturgiáról #37.

15 2005 jan. 12-15. Lasd VATICAN CITY, JAN. 25, 2005 (Zenit.org).

hagyományos vallások fő jellemzőit: szájhagyomány, szertartások, mítoszok és közmondások valamint közösség-központú életszemlélet, a természet szentsége, egységes realitáskép, hangsúly az életen és emberi kapcsolatokon.”

Ha megvizsgáljuk a közelmúlt vidéki életmódot, különösen az eldugott erdélyi és felvidéki kis falucskákban, nagyon közel járunk a hagyományos életformához.¹⁶

Annak ellenére, hogy hivatalosan a nemzet keresztény lett, a külső látszat alatt a hagyományos életmód és vallási fogalmak tovább éltek. Akik a formális megtérésekben tömeges vallás és kulturális változást várnak, nem ismerik a néphagyomány erejét. Hosszú téli esteken a műltről meséltek az öregek, és ugyanazt a történetet számtalanszor elmondták, megvitatták és emlékezetükbe zártak. Így maradhattak fenn a primitív népek körében az Ádám és Évától tovább adott történet Istenről és a Paradicsomról, vagy az egyéb, világi történetek. A magyaroknál is, ezt a hagyományt a keresztvíz nem ölte ki egyszerre.

A történészek ismerik a mondást: “cuius regio, eius religio.” Aki uralja a vidéket, annak a vallása dominál. Elvben ez jól hangzik, de valóságban nem így van. Hogy képzelik, hogy ha egy földesúr vallást változtat, esetleg politikai okból, az egész környék követi? Az lehet, hogy ha a földesúr katolikus templomot emel, akkor abba járnak a jobbágyak ha protestáns akkor meg abba, de magánéletükben megmaradnak az ősi hit mellett. Az ember ilyen szempontból nagyon konzervatív, mint azt a fenti Vatikáni Utasítás is elismeri. A költő szerint “Habár felül a gálya, alul a víznek árja, azért a víz az úr!”

Érdekes tanúbizonysága ennek az u. n. Kassai Krónikában a Dominikánus rend által megörökített, az 1270-es években lebonyolított “sámán perek.”¹⁷ Az eretnkséggel vagy boszorkánysággal vádolt sámánokról egytől egyig kiderült, hogy hatásosan gyógyítottak, pénzt nem kértek a gyógyításért, és Isten tiszteletére buzdították a népet. A sámánok szerves részei voltak közösségeiknek. A Hanis sámán perében hozott ítélet tipikus: “Záradék: így folyt le és fejeződött be előttünk H a n i s sámán és társai ellen folytatott inkvizíció M o y s gróf mint a törvényszék elnöke és Simon mester, az eretnkségek inkvizitora jelenlétében. A hit ellen nincs panasz. A tömlőctartó őrizete alá utasíttatik, hogy rendelkezésre álljon.”

Egy másik perben a tanú vallomásaiban érdekes, hogy közel három évszázaddal Szent István után, a szájhagyomány még mindig fennmaradt. A tanú “a falubeliek és molnárok meséiből azt is tudja, hogy itt valamikor fehér lovat szoktak áldozni.” Egy harmadik perben a tanút megkérdezték, hogy “a vádlott valóban az erdei szegény emberek pogány papja-e, mire a tanú azt válaszolta, hogy rokona nem pogány, és csak keresztény kötelességét teljesíti, hogy a szegény erdei emberekkel tart, akik elvonulnak az erdőkbe, mert nem akarnak és nem tudnak

16 Szociológusok is ismernek hasonló megkülönböztetést. Ferdinand Tönnies német szociológus a hagyományos társadalmat “Gemeinschaft,” “közösségi” formának hívja, míg a modern társadalmat “Gesellschaft,” társulási formának nevezi. A francia Emil Durkheim az előzőnél a szerves kapcsolatokat hangsúlyozza, míg az utóbbinál mechanikus kapcsolatok kapcsolják össze az egyéneket

17 Magyarországi sámánperlek jegyzőkönyvei a Kassai Kódexben, lásd <http://www.dobogommt.hu/dobogo/irasok.php?id=20050101092841&nev=Egyéb>

három úrnak dézsmát fizetni, hanem inkább a pogány erkölcsökhöz térnek és az ördög zsákmányai lesznek. Megkérdezik a tanút, hogy kinek fizetnének szívesebben a népek, mire azt válaszolta, hogy a fejérvári püspökségnek, mert az a magyarokat védi. Tisztelendő János prépost kéri, hogy vesszőzzék meg a tanút, de Hegun comes tiltakozik és a tanút elbocsájtják.” Tragikus, hogy az őszinte válaszért vesszőzést kért János prépost.

Ha valaki konkrétabb képet akar alkotni erről a hitvilágról, az USA-ban meghalt nagy erdélyi írónk, Wass Albert Hagyaték című munkája ad bepillantást. Legérdekesebb a XVI. fejezet, ahol az öreg táltos és a ferences Gergely Atya viaskodnak Nagy János lelkéssel és vitatkoznak Jézusról és Istenről. A táltos nem csak gyógyított Isten segítségével, hanem egyéb csodákat is végzett, mintegy mágikus hatalmat gyakorolva a természet felett, a kenyérszaporitástól hegyek mozgatásáig, ahogy a Biblia is írja, ha van hitetek, hegyeket tudtok mozgatni.

A magyar vallási néphagyomány nem csak írók és főleg nem tudósok és professzorok dolga. A Biblia szerint, Jézus így imádkozott: “Dicsőítelek, Atyám, ég és föld Ura, hogy az okosak és a bölcsek elől elrejtetted ezeket és a kicsinyeknek kinyilatkoztattad” (Mt., 11:25). Lukács Atya, azaz Daczó Árpád OFM nem egyetemen és professzoroktól hanem ősi iratokból, népmesékből, népi szólásokból és néprajzi múzeumokból szedte össze anyagát a Csíksomlyó titka című¹⁸ munkájához. Aki a magyar ósvallást meg akarja ismerni, elengedhetetlen, hogy ezt a kiváló és úttörő munkát elolvassa.

Hogy mondhatja akkor Pápai Püspök Úr, hogy ezek pogányok, és ezekkel nem lehet egy gyékényen árulni? Először is, a magyar püspökök nem kapták meg Rómából az utasítást, hogy az egyistenhívő, hagyományos vallások követői nem pogányok. Másodszor, a magyar vallás modern terjesztői és hangadói nem a tiszta, a népben tovább élő hagyományos vallásosságot terjesztik, hanem feltételezik, hogy a magyar törzsek vándorlásaik során kapcsolatba kerültek egyéb vallásokkal, ma nevezhetnénk őket szektáknak vagy eretnkségeknek, és ki-ki a neki szimpatikus eretnkségre építi az ő saját “magyarkodó” vallását, amelyeknek szinte közös vonása az erős katolikusellenesség. Ezekkel valóban nehéz lenne a püspököknek egy gyékényen árulni. Ugyanakkor be kell látni, hogy a “magyarkodó” vallások népszerűsége hasonló folyamat eredménye, mint mikor a sámán perek idején a sanyargatott nép az erdőbe húzódott, még ha ezzel “az ördög zsákmányai” lesznek is.

Azonkívül egyre több felfedezés mutat arra, hogy népünk nagy hányada nem a vándorló és “honfoglaló” magyarok leszármazottja, hanem az őshonosoké, akik soha nem kerültek kapcsolatba a keleti eretnkségekkel és vallásuk vagy az ősevangéliumból ered, vagy esetleges informális kinyilatkoztatásból. Így mind nyelvünk, mind ósvallásunk nem a vándorló “honfoglalóktól” hanem az őshonos lakosságtól ered, és a szentistváni hagyomány erre a hagyományra épül. Így az ósmagyar vallás nem volt pogány vagy eretnek, és a keresztényellenesség nem ósmagyar. Viszont a kereszténységnek fel kell ismerni, hogy mi az ósmagyar a vallásban.

¹⁸ Pallas - Akadémiai Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001.

Így tehát ha a Püspöki Kar valóban ki akar jönni egy körlevéllel erről a témáról, fontos lesz megkülönböztetni a hagyományos magyar vallást a különböző eretnekségekre épülő, új, magyarkodó vallási kezdeményezésektől. +.

* * *

U. i. Helyszűke miatt nincs lehetőség bővebben kifejteni, de a nálunk honos sámán illetve táltos rendszer valamint a pap-király dinasztia, mint az Árpád házi királyainkról egyesek vallják¹⁹ ismeretlen a hagyományos vallásokkal foglalkozó irodalomban, így szükség lenne ezt az űrt kitölteni magyar etnológusoknak és teológusoknak. Azonkívül szükség lenne a pap-királyok és a bibliai Melkizedek közti viszonyt tárgyilagosan megvizsgálni. Zakar András itt is úttörő munkát végzett Melkizedek c. dolgozatában.

Irodalomjegyzék

Daczó Árpád, Csíksomlyó titka, Csíkszereda, 2001

Don Gobbi látomása

Dulles, Card. Avery, SJ, Revelation and the Religions, <http://www.universalistfriends.org/dulles.html>

Heti Világ Gazdaság,

ÚJPOGÁNY VALLÁSOK MAGYARORSZÁGON;

Kassai Kódex, Magyarországi Sámánpercek Jegyzőkönyve, <http://www.dobogommt.hu/dobogo/irasok.php?id=20050101092841&nev=Egyeb>

Pontifical Council for Interreligious Dialogue, „Pastoral attention to traditional Religions.”

Rooney, David

The First Religion of Mankind, <http://www.ewtn.com/library/HUMANITY/FR93206.TXT>.

Schmidt Wilhelm,

The Origin of the Concept of God, 1955

Vatikán II Zsinat, Dei Verbum

Nostra Aetate

Sacrosanctum Concilium

Wass Albert, Hagyaték, 1985

Zakar András Dr., Ft., Sumér hitvilág és a Biblia, 1972

Zimmerman, Anthony STD, The Primeval Revelation in Myths and in Genesis. http://www.lifeissues.net/writers/zim/ae/ae_03religionadamevel.html,

THE PRIMEVAL REVELATION AND ITS RELEVANCE TODAY,

<http://www.catholicsocialscientists.org>,

19 Lukács Atya is említi a “táltos-király dinasztiát és megnevezi Szent Lászlót, l. 10-11 o. Azonkívül érdekes kérdés, hogy II Szilveszter Pápa az apostoli királyság cím adományozásával nem István pap-király hivatását ismerte-e el.

Részlet Kabay Lizett: Százszorszűz

c. munkája kéziratából

(12. fejezet, 13. fejezet első négy alfejezete)

OLYKOR MÉLYPONTON, MINT LUCA NAPJÁN

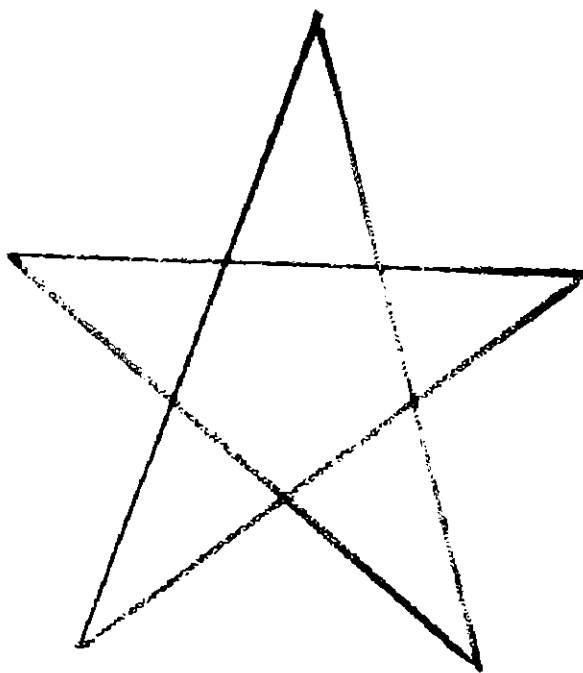
Decemberben a sötét, hideg dermedtség kiteljesedésének idején, 13-án van a szicíliai tengerpart sziracusai szülöttének, a Kr.u.3 században élt szent Luciának, Lucának a névünnepe. A keresztény hitért vértanú halált szenvedett szűz neve a latin lux-fényből képzett. Ebből következően a szűz napján a fény visszatérését várhatták, bizonyára Luciának már pogány elődje korában.

Míg a szent leány hírét tisztán megőrizték a századok, decemberi napjához boszorkányos hiedelmek fűződnek. A december 13-án- 9 fajtából- készült lucaszéken álló a templomban megláthatta a boszorkányt, amint nagy szarvaival jön-megy. A kalotaszegi Magyarvalkón Kocsis Erzszi erősen elfordította a fejét, ahogy mutatta: -Így megy be a templomba, másképp nem fér be a szarva !

Azidőben, amikor a "címernek" is nevezett szarvat szent bika, szarvas, táltos viselte, mint a totemállat fejdíszét, annak ágai közt a Napot hozta. Ime, ősi hit-életünk oly erővel tükrözte a fényt, hogy a legsötétebb babona környezetéből is felvillan; még ha a mélypontra szállunk is, onnan is mindegyre felkapjuk fejünket. Ebben a fejezetben a felemelő és lehúzó hitregei változatosságot követjük, a buktatókat sem elhallgatva.

Katona Lajosnak, a Pallas nagy lexikona munkatársának az ismertetésében "a Luca széke"nek hagyományos alakja az ősrégi idők óta varázserejűnek hitt pentagramma vagy pentalfa (német Trudenfuss,

Drudenfuss), magyarul boszorkányszög. (...) Ez ábrát már a pythagoreusok titkos szövetkezetük ismertető jeléül használták. (...) Állítólag a kelták jóspapjai, a druidák és varázslói is ismerték. "

Az ötszögű csillag egyike a legrégebbi titkos jelképeknek; kevesen tudják, hogy a Luca széket is ötszögűre faragták a befentesek.

Katona Lajos megjegyzi, hogy a "csehszlávban lucias ördög" és nem mulasztja el, hogy egybevesse a szót Luciferrel, a nagyon magasból letaszított "fényhozóval". (33)

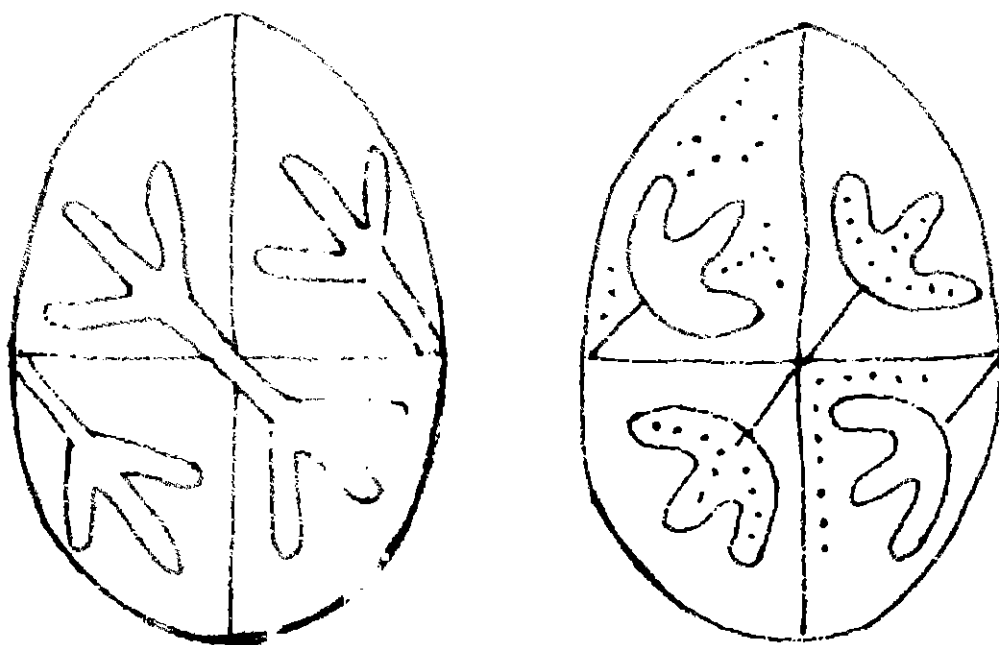
A bűvös ötszög is úgy rajzolando mint a többi- hatékonynak szánt- varázssjel, tehát egyetlen, a használt íróeszköz felemelése nélkül húzott vonallal. Mivel a hitrege alakjainak és jelképeinek sorsvonala úgy szárnyall és zuhan mint a hullámvasút pályája, a pythagoreusoknál azt találjuk, hogy náluk nem a középkori és későbbi -lefokozott - szerepkörben élt az ábra, hanem számukra még egészségnek és üdvösségnek volt a képjele. Még régebben a tökéletesség, a mindenség, a titok kifejezőjeként használták az avatottak. Ajtókra azért rajzolták- régi csűrön, istállóajtón talán még máig felfedezhetően- hogy távortartson minden gonoszt, főként a trónjafosztott boszorkányt.

LUCAJÁTÉK

Váratlan fordulat, hogy Luca előfordul nőnek öltözött, álarcos, álruhás legény képében is. Ez a fickó nem restelli a kezébe fogott seprűt, inkább szaporán hajkurássza vele akit elér.

LUCAGŰGYŰ A boszorkányt helyettesítő bábú szégyenteljes élegetése a karácsonyi éjféli mise előtt megy végbe. Lángjai hajdani boszorkányégetések visszfényeként csapnak fel.

A LUCAKUKORICA visszavisz a lúdlábhoz, ugyanis: "háromágú kukoricacső, amellyel Luca napján etetik meg a kiscsirkéket, hogy majd sokat tojjanak."

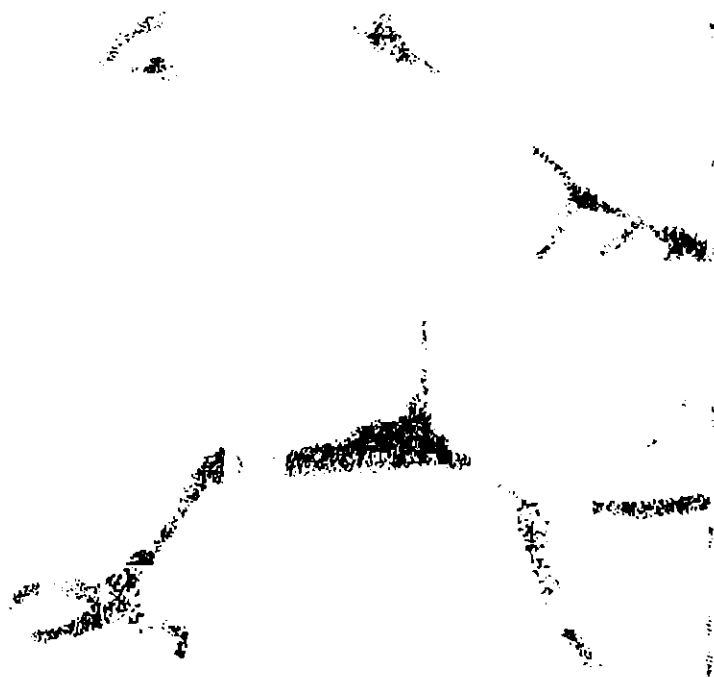

Egymás tükörképe a gyimesi csángó "tyúklábas" és a székely "lúdtalpas" tojáshím: közismert, kedvelt minták; a lúdtalpas ábrán a pontozás fénylést, ragyogást jelöl.

Érdemes a jelentésváltásra figyelni, itt távolról sem a baljós, a gonoszság keléke a libalábként elágazó kukoricacső, hanem- ellenkezőleg- a szaporaság felidézője, ami a jötevő, ősi lényt idézi.

KÜLÖNÖS VARÁZSKÖR Következzék a termékenység leghatásosabb előidézésének vélhető mesterkedés: „Luca napján az asszonyok levágják alsó ruhájuknak szélét, a ruhadarabbal határolt körbe csalogatják a kiscsirkéket, megpiszkálják piszkárával és Luca kukoricával megetetik.” (34)

Az eljárás minden mozzanata pogány termékenységvarázslat: gyermekkoromban még láttam pendelye aljába törülköző fehérnépet. A köralakban kiterített ruhadarab varázskört képez, a baromfi pedig a hajdani lúdlábú termékenységistennő jelképének alakjára fejlődött szemes takarmányt fogyaszt- annak ellenére, hogy a kereszténység mindent elkövetett a régi hitelek kiiktatására.

Szibériai sziklarajz részlete madárlábú jávorszarvassal

HÚSVÉTI TOJÁSON nem ritkaság a “tyúkláb” vagy a “lúdtalp” de senki sem nevezi “boszorkánylábnak”. Imént láttuk, Székelyföldön fény sugárzik belőle.

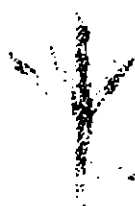
A tojás s a madárláb is óriási múltú, még az anyajogúság korából fennmaradt bőség-és termékenységjelkép.

LUCA NAPJÁN LUCA ÁGYA ?

Az előbbi hiedelemvilág hasonlóan ódon képe vetül elénk, hallván a december 13-i LUCÁZÁS előkészületéről. Ekkor a fiúk a kiszemelt leányos házakhoz ki-ki 30-40 kiló szalmaköteget cipel. Előírás szerint szó nélkül állít be, s ebből már világos, hogy szertartásos cselekményről van szó. Kibontja a szalmát és leszórja. A házba bevitt szalma jelentéstartama: termékenységet szolgáló fekhely.

A NAPKORONÁS, LÚDLÁBÚ SZARVAS SZÍNEVÁLTOZÁSA

Felmérhetetlen horderejű egyezés, hogy az erdélyi- mellén lúdlábat viselő- istennő fején ugyanolyan sugárzás látható (70. kép), mint amilyent az írott szikla csodaszarvasa visel.

Tordosi lelet (Vinča-Tordos) a sugárzó fejű, tehát fényisteni, szűzi mellén lúdlábás szobrocska. Újkőkor, Románia

A jávorszarvasnál magasabb rendű- lúdlábú-keveréklény, Okladnyikov megfogalmazásában: “napsugaras fejű (jávör)szarvas az Írott sziklán”

Nem felelőtlenség, hogy a magyar hitrege lényének nevét ruháztam rá, sugárzik a mi vezérállatunk is, szarva a Napot és a Holdat hordozza. Csakhogy ezzel a párhuzammal még nem merült ki a kapcsolatok forrása. Döbbenetes egyezés, hogy az egyiptomi Ápisz-bika szarvai közt is napkorong ragyog.

Továbbá: fénylik a mitikus ló, a kígyó, a napmadarak és fénylik a megvilágosodott., dicsfénnnyel ábrázolt ember. A táltos színeváltozása című könyvemben sokat írtam róluk de nem eleget, s itt sem zárhatom a kérdéskört, mert történelmi, nyelvi múltunk (át)értelmezési folyamata mostani stádiumában már megdőlnék tekinthető a finnugor vonal kizárólagossága, ugyanakkor az új, egyre meglepőbb eredmények még vitatottak.

A KIJÁTSZOTT IDŐ

Mi sem jellemzőbb a minőség-szintek időbeni átlényegülésére, ha a krisztusi magasságban végbemenő, tündöklő színváltozás mellé képzeljük a hajdani, fénylő termékenységistennőből boszorkánnyá változtatott némbert, aki fekete macska, denevér, béka alakjában is feltűnik.

Előbb szűzanyából termékenység úrnője s e minőségében élet, szerelem, bőség hordozója, majd a mélyponton a kereszténység színezte ördög szeretője, meddő, gonosz, tejelvevő, rontást hozó, szerelmeseket egymástól szétválasztó vén banya.

Boszorkány ölelkezik madárlábú ördöggel. Metszet Ulrich Molitor 1489-ben megjelent kézikönyvéből.

Mégsem húnyt ki véglegesen a sugárzása, ha másként nem, hát lidércfényként világít.

Hiába van vasfoga az időnek, a fénykultusz a szellemi tér szerves alkotóeleme, sajátos belső törvényei határozzák meg mivoltát, lényegét. Mintha az einsteini *relatív idő* ebben a közegben is fittyet hányna az ember mérte időnek....

Így adódik, hogy míg a nyugati boszorkány környezetében fénynek akár 1 luxnyi nyomát sem lehet felfedezni- csak mikor a máglya lángra lobban- a mi hiedelemvilágunkban a nyugattól átvett hitdogmákkal egyidejűleg még mindig- mint hazajárók- felbukkannak régebbi örökségünk ősmintái.

A népi lúdlábas minták közeléből még mindig rálátunk az erdélyi sugárkoronás istennőre s mellén viselt jelvényére (70. kép), az északi, madárlábú jávorszarvasokra. Nem sötétségben látjuk őket: fényen állnak, tündökölnek. Ősvallásunk nem ismert vámpírt sem démont, magyar nevük sincs.

HIÁNYOSSÁG

Bár a TESz hivatkozik a lucaszékére, lucaágyra, lucadióra és említi a "talán a téli napforduló idejének ősi pogány szokásából s a kapcsolódó hiedelmekből" való származásukat, a rájuk vonatkozó első adatát feltűnően késői, 1808-as keltezéssel közli. Lehangelő tény, hogy a hivatalos oklevelekre támaszkodó szófejtés csak ahhoz az anyaghoz jut, amit az irodistáknak tollbamondanak, amit egyházi vagy világi okiratok megörökítenek. A magánélethez kapcsolódó szókincs aránytalanul szűkítve, esetlegesen, fésűlten és mesterkélten kerül feljegyzésre.

A BOSZORKÁNY LIDÉRCES VÁLTOZATA

Félrevezető ellentmondásokba ütközünk akkor is, ha megbízhatónak vélt forrásokat vetünk egybe. Például a lidércről az Érdy-kódexben ez áll: "pokolbeli szellem, gonosz lélek, maga az ördög", ami nyilvánvalóan kora egyházának a minősítése. Geleji Katona István református püspök, az unitáriusok és a szombatosok ádáz ellenfele viszont tündérnek, kísértetnek véli a lidércet. Mélius Juhász Péter- szintén református püspök- így ír róla: "Fáklyák vagy lidércek, aki alá esik az égből".

A hamvadt lángú lúdvérc rögtön visszanyeri régi fényét, mihelyt az egyházi férfiak helyett a népi emlékezetből okulunk. Somogyi János peresznyei pásztort boszorkánysággal vádolták. Az ügyben kihallgatott egyik tanú szerint a férfi a csillagokból tudta meg a titkokat, úgy, hogy mezítelenül addig fohászkodik hozzájuk, míg egy lúdvérc le nem esik hozzá.

Ezt az ujjával eloltja és mindjárt azt látja akit akar. (35,36). A pásztor lidérce kis fény, sem ördög, sem gonosz, sem pokoli fajzat, csak akkora lángocska, amit ő az ujjával kiolt...

Egyébként a fénylő Luca boszorkánnyá fakult volta abból is kitűnik, hogy december 13-i napján- amikor ereje teljében ügködik- szokás az ajtókat, kapukat boszorkányűző fokhagymával bekenni.

FÉNYBE, MAGASSÁGBA VISZ A TURUL

Hiába rossz hírű a lidérc, hiába írja a szó első, 1405-ből közölt adata mellé a TESz, hogy jelentése "gonosz szellem", kénytelen az állítás után tett kérdőjellel figyelmeztetni a meghatározás fedezet nélkülségére.

Az Érdy-kódexben a lidérc megfelelője a latin ASSUR, ám ilyen nevű gonosz szellem tudtommal nem kísértett sem a Római Birodalomban, sem utódállamaiban. Az Érdy-kódex szerzőjét következetes helyesírásáért dicsérik, mégis gyanítható, hogy az assur vagy íráshiba, vagy az ASTUR téves olvasata, régebbi kéziratból átvett helytelen másolata.

Ha így igaz, nagyon közel kerütünk a turulhoz. Madártotemünk természeti előképe sok hozzászólás tárgyát képezte, annyi biztos, hogy ragadozó, nemes, szárnyas rokonsághoz tartozott. A lúdvércet a fénye is kapcsolja a napmadár turulhoz s a világszerte tisztelettel övezett sashoz.

A volt Szovjetunió északi tájain készült 19. századi ágyneműn "szirén" névvel határozta meg közlője a lilimos koronából három elágazást is feltüntető mintát, mégis a szirénnél régebbi képzet, hiszen a görögből elterjedt szó ott tisztázatlan eredetű.

Pogány hitregénk nemző madara, az Emesét álmában megszálló turul Anonymus szerint "in forma asturis", ASTUR alakjában érkezett.

Emese szüzessége magától értetődik s égi lénytől- mint a turultól- eredő fogantatás alanya nem lehet szeplősített nő. Más, mesebeli változatban a szőlőszemtől megtermékenyült szűz az életfától, a SZŐLŐ-SZÜLŐ-fától válik anyává. Mikor a mese meddő királynéja vagy öregasszonya várvavárt magzatát a totemgyümölcsnek köszönheti, akkor is ugyanez a – csodát hirdető – szemlélet érvényesül: a gyermektelen nő a totemöstől fogan.

A TESz-ben 1568-as értelmezés szerint a lidérc "hullócsillag" megfeleltetése szintén égi eredete mellett szól s- legalábbis hitregei szinten- hitelesíti a már említett Somogyi Jánosra szállt lángocska mibenlétét.

LIDÉRCFÉNY-OLTOGATÁS

Népünk nem használja a lidércfényre a- hivatalos- bolygótűz nevet, semmi-féle más anyagelvű magyarázatot sem társít hozzá. A babonás hiedelmek ellen mindig tettvagyó szaktekintélyek többféle magyarázattal kívánják titokzatosságát szétoszlatni, leginkább eképp: "a mocsarakban és lápokban megfigyelhető, a talaj fölött lebegő lángocska valószínűleg a mocsárgáz (metán) öngyulladása" (37). Mások optikai csalódásnak vélik. Igaz, a mocsárgáz fehér füsttel és bűzt terjesztve ég de a legalaposab megfigyelő sem állította mindeddig róla, hogy emberekkel szeretkezne vagy boszorkánnyá válna.

A németből fordított tudományos vélekedés bolygótüze sehogys sem egyeztethető a magyar hiedelemvilágban világító jelenséggel. 1711-ben folytatott boszorkányperben kihallgatott tanú vallomása a gyanúsított Damásznéről állítja, hogy két ízben láttak tüzes lúdat a házához repülni. A per másik tanúja: "Damász a kocsmában panaszkodott, olyan csuda történt a Házánál, hogy egy tüzes madár bérepült az udvarára és a feleségének a konyha előtt szállott a vállára, az után mingyárt el tűnt." (38)

Egyébként a mítosz légtérében megélt élménynek jobb ha nem sok köze van a valósághoz. Ha a hitvilág képzeleteinek tapintható megnyilvánulásait keresnők, el sem indulhatnánk a helyes irányba, máris zsákutcában találnánk magunkat.

Nem beszél a nép lidércfényről sem, számára maga a jelenség világít.

IPOLYI ARNOLD SEGÍTSÉGÉVEL

Hitregéink kiváló kutatója, a 19. századi katolikus püspök a pogány múlt iránti fenntartás nélkül, sőt: őszinte vonzódással gyűjtötte értékes adatait. A lúdvérc hiedelemkörének alaposan utána járt, a későbbi források részben az ő közléseire hagyatkoznak vagy őt megerősítő előfordulásokat tesznek közzé.

Az Ipoly Arnold festette lidérc képe szintén fentről lesüllyedő pályán mozog.

A FÉNYLŐ LIDÉRC

Ipolyi csallóközi adata: "a falusi pórok nagyobb része állítja, hogy saját szemével látott iglicet (lidérc) a légben röpködni s ekkor úgy néz ki mint egy tüzes nyomórúd, hosszú farka van, gyorsan röpködi, tüzet szór maga körül."

„Kecskemét vidéki néphit szerint: a lidérc olyan, mint a tüzes gombolyag mikor a levegőben méri, és tüzes szikrákat szór maga után."

Szintén Ipolytól idézem, hogy a lidérc "mikor valamit hozni megy mindig tüzes lánc alakjában repül ki a kürtön." Ez már a lidérc háziasított, esetlen kakastojásból nevelt alakja.

Ipolyi Magyar mythológiájának következő részletét kissé nehézkes nyelvezete ellenére szószerint idézem, megállapítását kiemelkedően fontosnak tartom:

A lidérc "mint incubus szellem is nyilatkozik, és annál fogva a magyar mythos ama incubus faunusi ősatyáival (totemőseivel K. L.) kiktől a nemzet eredete származtatik s még inkább (...) a madár alakjánál fogva a turuli incubus főbb lényei madár alakkal, melytől a nemzet fejedelmei veszik eredetüket találkoznék: mely a feledett ősi mythosi regével, a későbbi nép előítéletében aljasodott talán ily boszorkányi incubus, nyomorék, megvetett csirke tyúkfi alakká." (39)

Ipolyinak köszönhetően a habozással felvetett ASSUR – ASTUR - TURUL-MADÁRSZERETŐ – LIDÉRC kapcsolatlánc határozott körvonalat nyer, sőt: nyomán a vártnál élesebben látunk eddig fedett képekre, eseményekre.

Turulunkat az őseink iránt érzett tiszteletből nem szokás madárszeretőnek nevezni, Ipolyi is tartózkodik ettől, inkább a latin incubo 'rajta fekszik'-ből képzett incubusnak, megnyomónak, lidércnyomásnak határozza meg.

Nem kellene pedig a madárpárat, következetesen irtott hitvilágunk totem-képletét takargatni.

MADÁRAPA, MADÁRANYA

A turul értékes jelképünk, az égnek, a hímségi elvnek, tűznek, fénynek, Napnak elvont szellemalakja. Emese a Föld, nőiség, víz úrnője, apályt és dagályt előidéző holdfényű asszony. A turul- a fénymadár földi helytartója- napkirály, valaha lúdlábfejedelem. A történelmi viharok széttépte képnek most kiegészül az a másik, elsikkadt része is, hogy István király miért Szűz Máriának ajánlotta fel Magyarországot és a pogány valláshoz egyébként ragaszkodó, annak sok praktikáját napjainkig megőrző népesség miért fordult fenntartás, ellenkezés nélkül Szűz Mária felé? Csakis azért, mert a szűzanyaság fogalma nem volt idegen számára, hanem ősi jussként örökölte a madárpárú szűzanyát, csak azt kellett megtanulnia, hogy turul helyett galamb alakjában érkezett Máriához a Szentlélek.

Továbbra sem ejtjük el a magunk sodorta vezérfonalat, mely szerint:

A POGÁNY HITÉLET TISZTA FÉNYŰ ALAKJAINAK IDŐVEL KIKÜSZÖBÖLTETETTAKÉTARCÚSÁGA, POZITIV-NEGATIVÖSSZETETTSÉGE, CSAK A BALOS JELLEGE MARADT MEG S EZT FEKETÍTETTE TOVÁBB AZ EGYIPTÁZ BOSZORKÁNNYÁ, LIDÉRCCE, GONOSZ KÍGYÓVÁ.

Ipolyi kincsleletet kínál számunkra azzal, amit a világtojás alapos leírását követően közöl azzal kapcsolatban, hogy a lidércnek és a táltosnak eredetét „az első pillanatra fonák és nevetségesnek látszó népies álhiedelme (...) bizonyos tojásból származtatja.” (40)

A tojás madárfészekből származik, akár szárnyas, akár másféle mitológiai lény rakja le, s tojását Ipolyi „ős mythológiai képlet”-nek nevezi. Mivel mitikus környezetben történik az esemény és a madárlélek tevékenységét örökíti meg, a „fonák és nevetséges álhiedelem” azt jelenti, hogy akár Tündér Ilona lerakta Nap tojásáról van szó, akár a lidércéről, vagy amelyikből az első táltos kelt ki, szűzen fogant anyának köszönhető. Tanúsítja a tájszótár is, hogy a nép szűz madárról beszél, ugyanis felsorolásában leány, leánykamadár, istenmadara, csiremadár szerepel. Utóbbinak köze lehet a csira ‘meddő’ szavunkhoz, ami gyermektelenség fogalmát fedi. (Vö. csirameddő)

KI HITTE VOLNA ?

Hogy az Emese mondájának nemcsak a spártai Tyndareusz felesége, Léda és a hattyúalakban udvarló Zeusz kalandja a hasonmása, hanem az 1759- ben kelt altorjai székel oklevél is megörökítette a madárpárú szűzet?

Imígyen, meghozzá igen festői, ábrándozásra készítő képben: “Ki volt az a kis Asszony Szent Léleken, a ki Csillagok alatt a kádban feredezett a Fejér Luddal együtt ? “ (41)

Fehér lúd és már megint a csillagfény ! Emeséhez is éjjel, álmában szállt alá a turul, a peresznyei pásztor hozzájuk fohászkodott révültéig, hitregénk minden jelképe kapcsolódik az égi fényhez. Csodaszarvasunknak: “ahány szőre szála, annyi csillag rajta”

94. kép. Csillagfényben a kultikus ló: sörényét is azok képezik, felette a csillagok övezte napkorong, kettőzött körvonal ragyogtatja a ló fejét és szügyét. Dák ezüstöntvény (makedón utánzat), a Nemzeti Történelmi Múzeumból, Kolozsvár

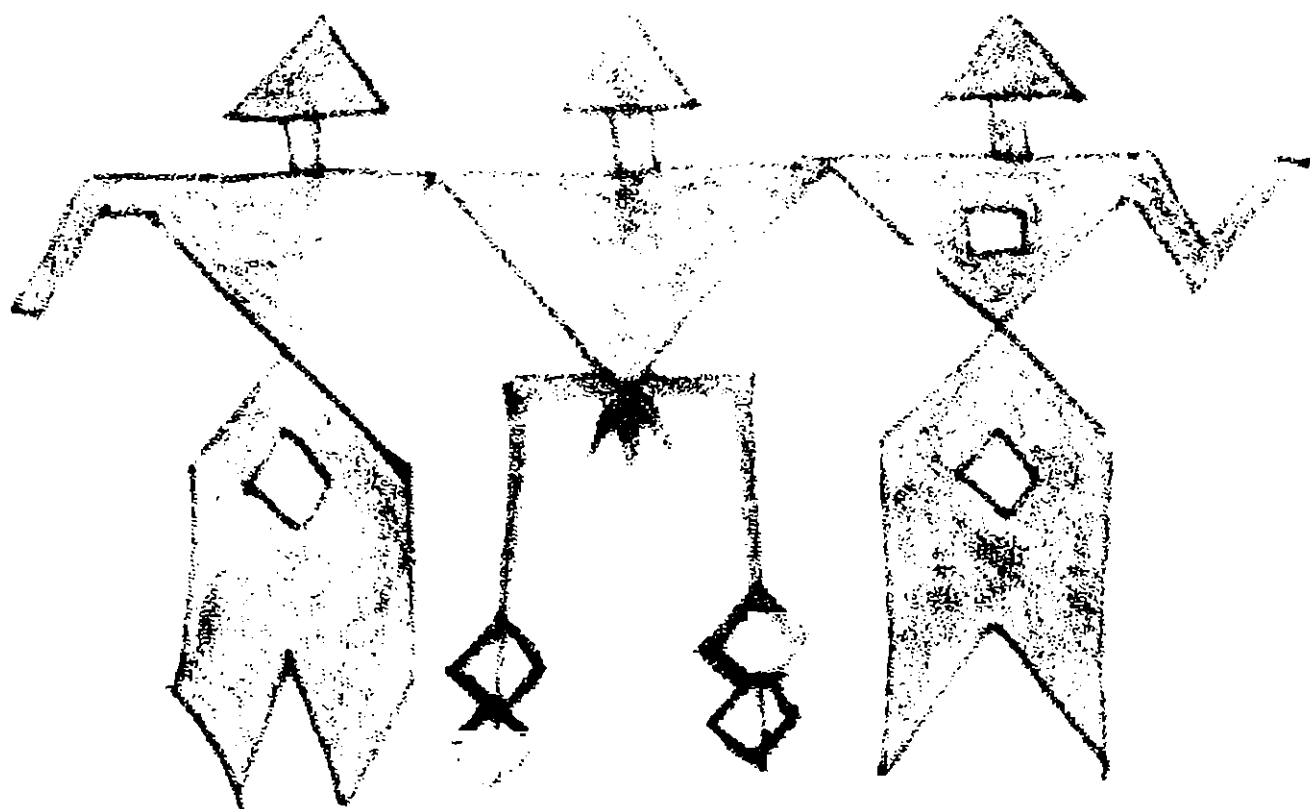
TÖRTÉNELEM - MORZSÁK

A nagylábú Berta (Bertrada, Berthe) úgymond ha nem Charibert gróf leánya, akkor valamely valamely magyar királyé de mindenképpen Kis Pipin neje, Nagy Károly anyja. Vajon mit jelent a neve ? "Ófelnémet Berchta, Perahta több- középkori- fénylő, féligmeddig mondai nőnek a neve. "

Előzmény: bizonyos pogány Berchta, aki hattyú- vagy lúdlábú istennő (42)

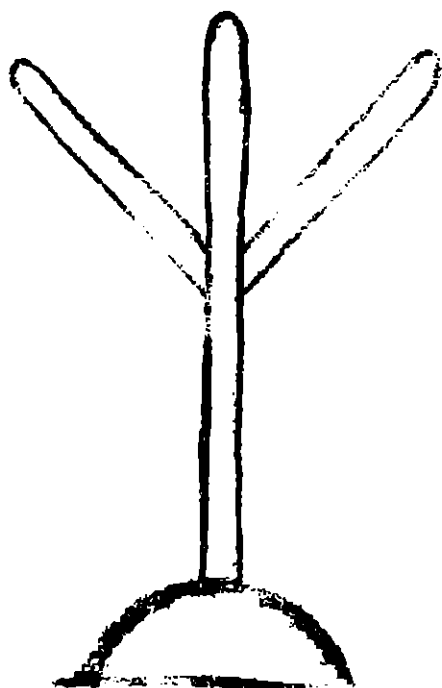
Nos, efféle mitológiai személyeknek nem volt szűkében Európa az indoeurópai népesség érkezete előtt sem de ha messze keletre tekintünk, ott is ráismerünk a lúdlúbbal jelölt istenre: Sivának, a rombolás indiai istenének volt tartozéka.

A 84/a kép háromágú életfája a középén álló férfinak éppen azt a testrészét jelöli, amelyet a magyarvalkói Kocsis Erzsi- ragadványneven Pitu-j-"életfának" nevezett.

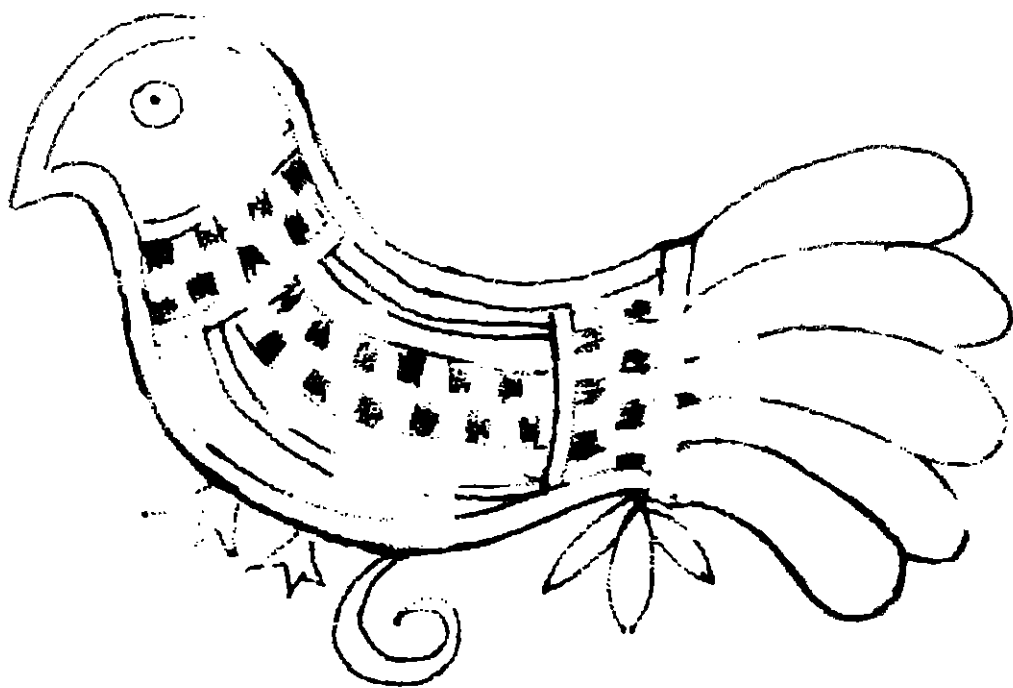

Korai sumér tűzfejűek; feltűnő, hogy a hitregei hármasságban két nő s egy férfi illusztrálja a fél-Egy-fél alapszerkezetet, középen a férfi teremtmői kulcshelyzetben áll

Emellett Kalotaszegen a lúdlábszerkezetű rajzolatnak , elágazásnak "három-ágú fa" néven is kiterjedt jeltani szerepköre van.

Az "ágaskereszt" életfa-jelkép. "Az ilyen- középkori- feszületet Köln környékén Ungarkreuz-nak, magyar keresztnek nevezték". (43)

96.kép. A kalotaszegi Nagykapuson 1973 óta hímeznek ilyen madarat írástani párnára. Régen a sűrűn ráncolt bagazia (muszuj, nyitott szoknya) két oldalt felhajtott, hátulról előre vezetett posztószegélyét díszítette; a nyakán és faroktollai alatt felővezett madár nem a fején viseli a kultikus- háromosztatú-jelzést, hanem- mint a 84/a rajzának férfia - nemi megkülönböztetésként.

97

Többen “tökös-“nek nevezik a hegyével felfelé fordított, háromágú életfával folytatódó szívet. Frappáns, letisztult képjele a férfiasságnak. Nyárszó (Nearşova), 37.sz. , Fazekas Sándor házának fűrészelt oromfaláról.

Ami biztos: az őskorból fennmaradt képanyag olvashatósága és az alapnyelv útbaigazító volta. Még az afajta- semmicskének látszó- ábrának a követése, mint a lúdlábé, képes évezredek átívelő összefüggések feltárására vezetni. Határesetben: még *egyetlen*, magyarán ejtett hangzó jelentéstartalma is kideríthető, feltéve, hogy a nyelv saját belső rendszerén belül vizsgáljuk a közlés-hordozó sajátosságait és nem a külföldi nyelvtudomány távolról sem egyetemesen érvényes megállapításait tekintjük irányadónak.

Kolozsvár, 2004-2005

Felolvasta: Csík-Huszák Gabriella

Idézett szerzők (nem kerül felolvasásra)

- 33. A Pallas nagy lexikona. XI. Katona Lajos: Luca címszó
- 34. Akadémiai Kiadó: Új magyar tájszótár. Budapest, 1992. Lucára vonatkozó címszavak
- 35. Schram Ferenc: Magyarországi boszorkánypercek. Budapest, 1970. II. 188-194
- 36. A fenti boszorkányper ismertetése és elemzése: Kabay L.: A szelet vető táltos. Debrecen, 2001. 9-18.
- 37. Az Officina egytemes lexikona (az Universal lexikon fordítása), Belgium, 1994. Lidércfény szócikk
- 38. Schram: i.m. I. 488.
- 39. Ipolyi Arnold: Magyar Mythológia. Budapest, 1929. I. 309-311
- 40. Mint fent, II. 64.
- 41. Szabó T. Attila: Erdélyi magyar szótörténeti tár. Bukarest, 1978. II. 136. Csillag címszó.
- 42. Idézett Pallas lexikon: III. 175. Berta címszó.

Képek forrása (nem kerül felolvasásra)

- 87. Szerző rajza, emlékezet után
- 88. Kovács Dénes: Gyimesi írott csángó tojások. Hargita megye, 1969, 16. ábra
- 89. Malonyai Dezső: a Magyar nép művészete IV. Budapest, 1912. 134 fénykép.
- 90. A.P. Okladnyikov- A.I. Martinov: Szibériai sziklarajzok. Budapest, 1983. 41. rajz
- 91. Mint fent: 89. o.
- 92. Gheorghe Brătescu: Procesele vrăjitoarelor . București, 1970. 76.
- 93. Woronin, Nicolai: Kunsthistorisches Museum Sagorsk. Leningrad, 1986. 131 fénykép.
- 94. Imecs Márton felvétele nyomán.
- 84/a. Delta, Budapest. 1974/5.
- 95. Művészettörténeti ABC. Budasest. 1961. Égaskereszt címszó.
- 96/a. Szerző gyűjtése.
- 97. Szerző gyűjtése, 1972